

PENSJONS
KONTORET



PENSJONSVEILEDER 2012

Innkjøp og vurdering av
kommunal tjenstepensjonsordning





Pensjonskontoret
Postboks 1466 Vika
0116 Oslo
Besøksadresse: Haakon VII's gate 9
E-post: post@pensjonskontoret.no
Telefon: 24 13 26 00
www.pensjonskontoret.no

Design og foto: Cornelia Henne Braathen



FORORD

Årets utgave av pensjonsveilederen er den syvende i rekken. Boken bygger i hovedsak på tidligere utgaver, men er oppdatert og revidert på enkelte punkter.

KS Advokatene v/Nina Ramstad Aatlo har foretatt en kvalitetssikring av de anskaffelsesrettslige forhold i boken.

For øvrig er alle bokens kapitler gjennomgått og ajourført, og det er foretatt enkelte redigeringsmessige endringer. Etter en særskilt gjennomgang av kapittel 10.2. – kapitalforvaltning – er enkelte tabeller blitt utvidet og korrigert. Det foreligger to nye tabeller i kapittel 10 – *omkostninger i forbindelse med engangspremier og tilbyders prinsipper for å fordele midler i kollektivporteføljen på underporteføljer*.

Pensjonskontoret har fulgt saken vedrørende pristariffer og premiefastsettelse i livsforsikringselskaper i forhold til forsikringsvirksomhetsloven tett. Pensjonskontoret har anmodet overfor Finanstilsynet om en rask avklaring av hvorvidt produktene innen kommunal tjenstepensjon samsvarer med lovens krav. Vi må konstatere at Finanstilsynet fortsatt ikke har avsluttet saken vedrørende produktene til Storebrand Livsforsikring og DNB Livsforsikring.

Pensjonsveileder 2012 med tilhørende konkurransegrunnlag og referanseplan ble godkjent av Pensjonskontorets styre 12. april 2012.

Oslo, mai 2012
Pensjonskontoret



INNHold

1	GENERELL INNLEDNING	10
1.1	BAKGRUNN	11
1.1.1	Pensjonskontoret	11
1.2	ANSKAFFELSESREGLENE	11
1.2.1	Kommunal tjenestepensjon og anskaffelsesregelverket	11
1.2.2	Generelt om anskaffelsesregelverket	12
1.3	KONKURRANSEGRUNNLAG	13
1.3.1	Generelt	13
1.3.2	Pensjonskontorets konkurransegrunnlag	13
1.4	PENSJONSVEILEDER	14
1.5	OPPSUMMERING	14
1.6	HVORDAN DOKUMENTENE SKAL BRUKES	14
1.7	DEFINISJONER OG FORKORTELSER	15
1.8	PLAN FOR DEN VIDERE FREMSTILLING	15
2	FLYTTEBESTEMMELSENE I HOVEDTARIFFAVTALEN	16
2.1	INNLEDNING	17
2.2	OPPSIGELSE AV PENSJONSAVTALE	17
2.3	VEDTAK OM FLYTTING	18
2.4	DRØFTINGSPLIKT	19
3	NY OFFENTLIG TJENESTEPENSJON OG AFP I OFFENTLIG SEKTOR	20
3.1	INNLEDNING	21
3.1.1	Bakgrunn	21
3.1.2	Lovproposisjon	21
3.1.3	Tariffrevisjonen pr. 1.5.2010 – KS-området	22

3.2	NY OFFENTLIG TJENESTE- PENSJON	22	4.6	BRUK AV FORSIKRINGS- RÅDGIVERE/-MEGLERE	32
3.2.1	Levealdersjustering, fleksibelt uttak og individuell garanti	22	4.7	FLYTTING – VIKTIGE MOMENTER	33
3.2.2	Avgrensning – årskullene til og med 1953-kullet	23	4.7.1	Oversikt over alle prosesser og flyttekostnader	33
3.2.3	Tilpasning av regelverket til Hovedtariffavtalen innen KS' sektor	23	4.7.2	Informasjon til ansatte og pensjonister	33
3.2.4	Eksempel på levealders- justering av offentlig tjenstepensjon	24	4.7.3	Håndtering av oppspart kapital	33
3.2.5	Eksempel på fleksibelt uttak av alderspensjon fra folketrygden	25	5	ANSKAFFELSESPROESSEN	34
3.2.6	Eksempel på individuell garanti	26	5.1	INNLEDNING	35
3.3	AFP – OFFENTLIG SEKTOR	27	5.2	AVGRENSNING OG OPPBYGGING AV KAPITLET	35
3.3.1	Videreføring av dagens regler	27	5.3	AVGJØRELSE I EU-DOMSTOLEN	35
3.3.2	AFP skal ikke levealders- justeres	27	5.4	AVGJØRELSER I KOFA	36
3.3.3	Forholdet mellom AFP i offentlig sektor og alders- pensjon i folketrygden	27	5.5	GRUNNLEGGENDE PRINSIPPER	36
4	VURDERING AV PENSJONSFORHOLD	28	5.5.1	Kravet til likebehandling	36
4.1	INNLEDNING	29	5.5.2	Kravet til forutberegnelighet	37
4.2	ANBEFALINGER NÅR KOMMUNENS/VIRKSOMHETENS PENSJONSFORHOLD SKAL VURDERES	30	5.5.3	Kravet til etterprøvbarhet	37
4.3	NEDSETTELSE AV PENSJONSUTVALG	30	5.6	SKJEMATISK OVERSIKT OVER ANSKAFFELSESPROESSEN	38
4.4	KOMMUNESTYRETS BEHANDLING	31	5.7	PLANLEGGING	39
4.4.1	Kommunestyret må fatte beslutning om valg av leverandør	32	5.8	BESLUTNING OM ANBUDSPROSESS	39
4.5	BISTAND FRA PENSJONS- KONTORET	32	5.9	UTARBEIDELSE AV KONKURRANSEGRUNNLAG	39
			5.9.1	Innledning	39
			5.9.2	Konkurranses grunnlagets innhold	40
			5.9.3	Åpen anbudskonkurranse	40
			5.9.4	Forhandlingsforbudet	40
			5.9.5	Hvilken ytelse som skal anskaffes	41
			5.9.6	Eksempel på oppbygging av et konkurransegrunnlag	41
			5.10	KUNNGJØRING	41
			5.10.1	Innledning	41

INNHold

5.10.2	Fremgangsmåten ved kunngjøringer	42
5.10.3	Forbud mot annen offentliggjøring før kunngjøringen sendes TED-databasen	42
5.10.4	Tilbudsfrister	42
5.11	VURDERING AV KVALIFIKASJONSKRAV	43
5.11.1	Innledning	43
5.11.2	Forholdet mellom kvalifikasjonskrav og tildelingskriterier	43
5.12	EVALUERING AV TILBUD OG VALG AV LEVERANDØR	44
5.12.1	Innledning	44
5.12.2	Hovedtildelingskriterier	44
5.12.3	Begrunnelse for valg av leverandør	45
5.12.4	Vekting av tildelingskriteriene	46
5.13	KONTRAKTSINNGÅELSE	46
5.14	ANSKAFFELSESPROTOKOLL	47
5.14.1	Innledning	47
5.14.2	Anskaffelsesprotokollens innhold	47
5.14.3	Vesentlige forhold og viktige beslutninger	47
6	PENSJONSKONTORET	48
6.1	INNLEDNING	49
6.2	BAKGRUNN	49
6.3	PENSJONSKONTORETS STYRE OG SEKRETARIAT	50
6.3.1	Styrets sammensetning	50
6.3.2	Styrets oppgaver	51
6.3.3	Sekretariatets oppgaver	51
6.4	TILSYN MED HOVEDTARIFF-AVTALENS PENSJONS-BESTEMMELSER	52
6.4.1	Bestemmelse om tvisteløsning	52

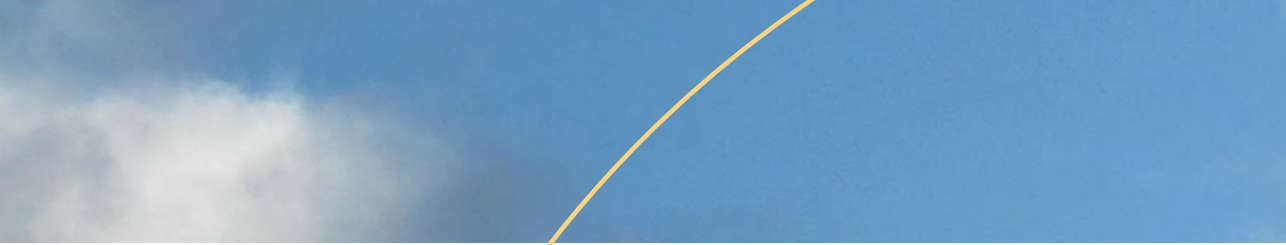
6.5	TILSYN MED ANBUDS- PROSESSENE	53	8	FORSIKRINGSRÅDGIVERE/ -MEGLERE	62
6.5.1	Generelt	53	8.1	INNLEDNING	63
6.5.2	Pensjonskontorets rolle i anbudsprosessene	53	8.2	LOV OM FORSIKRINGS- FORMIDLING	63
7	PENSJONSINNRETNINGENE	54	8.3	GOD MEGLERSKIKK OG MEGLERS OPPLYSNINGS- PLIKT	64
7.1	LIVSFORSIKRINGS- SELSKAPENE	55	8.4	FORBUD MOT MEGLER- PROVISJON	64
7.1.1	Innledning	55	8.4.1	Forbud mot meglerprovisjon	64
7.1.2	Premieutjevningssfellesskap	55	8.4.2	Forsikringsmegler og oppdragsgiver	65
7.1.3	Pensjonsleverandørene	55	8.4.3	Forbudet rettes mot forsikringsmegler og forsikringsselskap	66
7.1.4	Godkjennelse av leverandørenes pensjons- produkter	56	8.5	ANSKAFFELSE- REGELVERKET	66
7.1.5	Bransjeavtale – flytting av pensjonsmidler	56	8.5.1	Anskaffelse av rådgiver	66
7.1.6	Gjensidig selskap vs. aksjeselskap	56	8.5.2	Rådgiverhabilitet	67
7.1.7	Kontroll av leverandørenes regelpraktisering	57	9	FORSIKRINGSVIRKSOMHETS- LOVEN OG HOVEDTARIFF- AVTALEN	68
7.1.8	Leverandørmøter	57	9.1	FORSIKRINGSVIRKSOMHETS- LOVEN	69
7.2	PENSJONSKASSENE	57	9.1.1	Innledning	69
7.2.1	Innledning	57	9.1.2	Hovedpunkter i lovens kapittel 9	69
7.2.2	Pensjonskasser	57	9.1.3	Hovedpunkter i lovens kapittel 10	72
7.2.3	Kommunale/fylkeskommunale pensjonskasser	58	9.1.4	Hovedpunkter i lovens kapittel 11	72
7.2.4	Interkommunale pensjons- kasser	59	9.2	HOVEDTARIFFAVTALEN OG FORSIKRINGSLOVGIVNINGEN	73
7.2.5	Konsesjon og vedtekter	59	9.2.1	Enighetsprotokoll – ny forsikringslovgivning	73
7.2.6	Styret og daglig leder	59	9.2.2	Kommunale tjeneste- pensjonsordninger	73
7.2.7	Revisor og ansvarshavende aktuar	60			
7.2.8	Gjenforsikring	60			
7.2.9	Etablering av pensjonskasser relatert til reglene om offentlige anskaffelser	60			
7.2.10	Pensjonskasseforeningen	61			
7.2.11	Pensjonskontorets tilsynsmyndighet	61			



INNHold

10	FORSIKRET LØSNING – RETTLEDNING TIL TILDELINGS- KRITERIENE I PENSJONS- KONTORETS KONKURRANSE- GRUNNLAG	74
10.1	FORSIKRINGSTEKNIKK – PERSONRISIKO	79
10.1.1	Premieutjevningss- fellesskap	79
10.1.2	Pensjonskostnad	83
10.1.3	Forsikringsbart/ ikke-forsikringsbart	88
10.1.4	Premiebetaling	91
10.1.5	Kapitalbinding	93
10.1.6	Administrasjon	95
10.1.7	Service og rådgivning	97
10.2	KAPITALFORVALTNING – INNEN KOLLEKTIV- PORTEFØLJEN	98
10.2.1	Prinsipper og bakgrunns- informasjon	99
10.2.2	Kapitalforvaltningspremie for portefølje (1 – n)	101
10.2.3	Avkastning/risikoforhold for portefølje (1 – n)	103
10.2.4	Samfunnsansvar for portefølje (1 – n)	109
10.2.5	Service og rådgivning	110
10.2.6	Tilbyders forvaltnings- kompetanse og forvaltnings- kvalitet (frihet)	112
10.2.7	Tilbyders selskapsform og egenkapitalbetjening (kun for gjensidige selskap)	115
10.3	KAPITALFORVALTNING – SÆRSKILT INVESTERINGS- VALG (“SI”)	118
10.3.1	Overordnede prinsipper – særskilt investeringsvalg	119

10.3.2	SI Kapitalforvaltningspremie for portefølje (1 – n)	121	FORKORTELSER	142
10.3.3	SI Rentegaranti, bufferkapital, avkastning/risiko for portefølje (1 – n)	122	ORD OG UTTRYKK	144
10.3.4	SI Samfunnsansvar for portefølje (1 – n)	126	DOMSREGISTER	150
10.3.5	SI Rapportering og rådgivning	127	ADRESSELISTE	151
10.3.6	SI Tilbyders forvaltningskompetanse og forvaltningskvalitet (frihet)	128		
10.3.7	SI Tilbyders selskapsform og egenkapitalbetjening (kun for gjensidige selskap)	131		
10.4	ANNET	133		
10.4.1	HMS og lån til ansatte	133		
10.4.2	Pensjonskontorets styre	133		
11	PENSJONSKASSELØSNING – MOMENTER TIL TILDELINGSKRITERIER	134		
11.1	ADMINISTRASJON	138		
11.1.1	Ajourhold av medlemsregistre	138		
11.1.2	Beregning og utbetaling av pensjoner	139		
11.1.3	Regnskapsføring og regnskapsrapportering	139		
11.1.4	Gjenforsikring	139		
11.1.5	Ansvarshavende aktuar	139		
11.2	KAPITALFORVALTNING	139		
11.2.1	Strategi	140		
11.2.2	Rutiner	140		
11.2.3	Rapportering	140		
11.2.4	Analyser og stresstesting	141		



1. GENERELL INNLEDNING

GENERELL INNLEDNING

- Pensjonskontoret ble etablert som et felles organ for ivaretagelse av tariffpartene i kommunalsektor sine interesser i pensjonsspørsmål.
- Klagenemnda for offentlige anskaffelser (KOFA) har fattet flere avgjørelser på området for kommunal tjenstepensjon.
- Pensjonsveilederen er en veileder til konkurransegrunnlaget og en brukerhåndbok ved innkjøp av tjenstepensjonsordninger.
- Pensjonskontoret har utarbeidet forslag til konkurransegrunnlag ved innkjøp av kommunale tjenstepensjonsordninger.
- Pensjonsveileder med tilhørende konkurransegrunnlag og referanseplan er tilgjengelig på Pensjonskontorets nettsted:
www.pensjonskontoret.no.



1.1 BAKGRUNN

På bakgrunn av endringer i lov- og avtaleverk på begynnelsen av 2000-tallet ble markeds-situasjonen for kommunal tjenstepensjonsordning endret.

Dette var noe av bakgrunnen for at partene ved hovedtariffoppgjøret 2004 besluttet å opprette sitt eget pensjonskontor, som et kompetanse- og rådgivningsorgan.

1.1.1 PENSJONSKONTORET

Pensjonskontorets styre består av de organisasjoner på arbeidsgiver- og arbeidstakersiden som er parter i Hovedtariffavtalen innen KS-området, representert ved KS og forhandlings sammenslutningene: LO Kommune, Unio, YS-K og Akademikerne-K.

Pensjonskontorets rolle og oppgaver er nærmere redegjort for i kapittel 6.

1.2 ANSKAFFELSESGRELENE

1.2.1 KOMMUNAL TJENESTEPENSJON OG ANSKAFFELSESGRELVORKE

EU-domstolen avsa 15. juli 2010 dom i **sak C-271/08**. Her ble Tyskland dømt for å ha satt til side EU-rettslige regler etter traktaten og anskaffelsesdirektiver fordi kommunene ikke hadde fulgt anbudsreglene ved kjøp av tjenstepensjon.

Domstolens avgjørelse bekrefter at kommunenes kjøp av tjenstepensjon er undergitt regelverket for offentlige anskaffelser.

Saken er prinsipiell blant annet fordi den reiser spørsmål om grunnleggende rettigheter (tariffautonomi) og forholdet til det indre markeds regelverk.

Konklusjonen er at utøvelsen av retten til å forhandle og inngå tariffavtaler skal skje i overensstemmelse med de traktatfestede fire friheter og det domstolskapte proporsjonalitetsprinsippet. Overholdelse av anbudsdirektivene anses ikke uforenlig med tariffautonomi eller de sosiale formål som tariffavtalen skal ivareta.

Domstolens avgjørelse bekrefter dermed standpunkt inntatt i KS' B-rundskriv nr 9/2005 av 9. juni 2005. KS-rundskrivet omhandler innkjøp av tjenestepensjoner i forhold til reglene om offentlige anskaffelser. Her konkluderes det med at innkjøpsreglene skal følges også i forhold til pensjon. De som ønsker å skifte leverandør av tjenestepensjoner må følge reglene for offentlige anskaffelser. Dette innebærer at det som



hovedregel må skje en utlysning av anbudskonkurranse.

Klagenemnda for offentlige anskaffelser (KOFA) har også lagt til grunn at anskaffelsesregelverket kommer til anvendelse for innkjøp av kommunal tjenestepensjon. For nærmere omtale av KOFAs avgjørelser vises til kapittel 5.5.

1.2.2 GENERELT OM ANSKAFFESES-REGELVERKET

Lov om offentlige anskaffelser (LOA) trådte i kraft 1. juni 2001. I medhold av § 11 er det bl.a. gitt en forskrift om offentlige anskaffelser. Forskrift om offentlige anskaffelser (FOA) trådte i kraft 1. januar 2007.

Både LOA og FOA bygger på EUs direktiver om offentlige anskaffelser. Norge er forpliktet til å følge dette regelverket gjennom EØS-avtalen.

Regelverket om offentlige anskaffelser bygger i hovedsak på noen få grunnleggende prinsipper. Disse prinsippene følger av LOA § 5. Sentralt er her kravene til likebehandling, forutberegnelighet, gjennomsiktighet og etterprøvnbarhet. Dessuten skal en anskaffelse så langt det er mulig være basert på konkurranse, jfr. LOA § 5 (2).

Lovens formål fremkommer i LOA § 1: *”Loven og tilhørende forskrifter skal bidra til økt verdiskapning i samfunnet ved å sikre mest mulig effektiv ressursbruk ved offentlige anskaffelser basert på forretningsmessighet og likebehandling. Regelverket skal også bidra til at det offentlige opptre med stor integritet, slik at allmennheten har tillit til at offentlige anskaffelser skjer på en samfunnstjenlig måte”.*

Formålsbestemmelsen i § 1, sammen med de grunnleggende kravene i § 5, vil ha betydning ved tolkningen av de øvrige bestemmelsene i LOA og FOA.



1.3 KONKURRANSEGRUNNLAG

1.3.1 GENERELT

Ved innkjøp over terskelverdiene, som er kr. 1,6 millioner ekskl. mva., skal det utarbeides et konkurransegrunnlag jfr. FOA §§ 17-1 (1) og 2-2. Konkurransegrunnlaget er et sentralt dokument i innkjøps- og anskaffelsesprosessen.

Konkurransegrunnlaget eller anbudsgrunnlaget er det dokument som ligger til grunn for konkurransen, og utgjør til syvende og sist selve beslutningsgrunnlaget for oppdragsgiver.

Dokumentet skal inneholde opplysninger om hvilken ytelse som skal anskaffes og hvordan konkurransen skal gjennomføres.

Videre skal reglene for konkurransen gjøres kjent, og opplysninger som har betydning for tilbyderne angis. I tillegg skal det opplyses endelig frist for mottak av tilbud (dag og klokkeslett), adresse tilbudene skal sendes til, vedståelsesfrist og den relative vektningen av tildelingskriteriene i henhold til FOA § 22-2.

Det vises til detaljert beskrivelse og gjennomgang av konkurransegrunnlaget nedenfor under kapitlet "Anskaffelsesprosessen" (kapittel 5).

1.3.2 PENSJONSKONTORETS - KONKURRANSEGRUNNLAG

Pensjonskontoret har utarbeidet forslag til konkurransegrunnlag ved innkjøp av kommunale tjenestepensjonsordninger. Pensjonskontorets konkurransegrunnlag ligger tilgjengelig på: www.pensjonskontoret.no.

I forslaget oppstilles aktuelle tildelingskriterier, dvs. de forhold som skal vektlegges. Under hvert tildelingskriterium bes tilbyder om å gi opplysninger om en rekke forhold, både av økonomisk og ikke-økonomisk art. Tilbyders avgitte opplysninger i utfyllt konkurransegrunnlag med vedlegg utgjør samlet det komplette tilbud. For ordens skyld bes tilbyder å bekrefte dette, og også lage en komplett vedleggsversikt i tilbudet.

Det er lagt stor vekt på at opplysningene i konkurransegrunnlaget presenteres på en oversiktlig og ryddig måte. Tallene og opplysningene fremkommer i rubrikker og tabeller med tilhørende forklaringer og veiledninger. (Oppdragsgiver forklares blant annet hvilke tall som skal sammenlignes, og på hvilken måte man skal sammenligne disse).

Første versjon av et felles konkurransegrunnlag ble utformet i 2006. Et slikt felles konkurransegrunnlag fantes ikke tidligere i markedet for kommunal tjenstepensjonsordning. Den enkelte oppdragsgiver utformet konkurransegrunnlag selv, gjerne ved hjelp av forsikringsrådgiver. Konkurransegrunnlagene var av varierende kvalitet, og man opplevde at tilbyder ikke besvarte alle spørsmål i ønsket form.

1.4 PENSJONSVEILEDER

Pensjonsveilederen er en veileder til konkurransegrunnlaget og en brukerhåndbok ved innkjøp av kommunal tjenstepensjonsordning.

Pensjonsveilederen forklarer blant annet den prosess som må følges ved skifte av pensjonsleverandør. Den gir en veiledning i gangen i en flyttesak, dvs. de formelle krav som må følges ved oppsigelse og flytting av pensjonsavtale.

Pensjonsveilederen gir videre oversikt over de aktuelle tildelingskriterier, og en veiledning til hvordan det enkelte tildelingskriterium skal vurderes. Boken er i så henseende et hjelpemiddel til bruk ved *evalueringen* av de tilbud som mottas etter gjennomført prosess.



1.5 OPPSUMMERING


Ved å benytte Pensjonskontorets konkurransegrunnlag oppnår man å:

- Få sammenlignbare tallstørrelser – gjennom mest mulig "spisset" spørsmålsstilling
- Objektivisere, strukturere, standardisere og profesjonalisere innkjøpsprosessen ved å følge anskaffelsesbestemmelsene
- Avdekke eventuelle avvik av vesentlig betydning hos én eller flere tilbydere

Konkurransegrunnlaget med tilhørende pensjonsveileder vil totalt sett bedre oppdragsgiver mulighet til å foreta en selvstendig vurdering av de mottatte tilbud, og i større grad enn tidligere å fatte avgjørelser begrunnet i kvalitetsforskjeller i tilbyderes pensjonsprodukt og tjenester.

1.6 HVORDAN DOKUMENTENE SKAL BRUKES

Pensjonsveilederen og konkurransegrunnlaget utgjør til sammen et enhetlig innkjøpsdokument. Formålet er at *begge* dokumenter skal fungere som en brukerhåndbok og et praktisk arbeidsverktøy for de pensjonsansvarlige i den enkelte kommune, fylkeskommune eller virksomhet.



For at konkurransegrunnlaget skal kunne benyttes direkte mot tilbyderne, er dette utarbeidet som et selvstendig dokument.

1.7 DEFINISJONER OG FORKORTELSER

Kommune/fylkeskommune/virksomhet omtales også som *"kommunen/virksomheten"* eller *"oppdragsgiver"*.

Pensjonsleverandør omtales i det følgende også som *"leverandør"* eller *"tilbyder"*. *"Pensjonsinnretning"* brukes som fellesbetegnelse på alle leverandører av tjenstepensjon innen KS' tariffområde (livselskap og pensjonskasser).

Hovedtariffavtalen innen KS-området benevnes *"HTA"*, Vedtekter for avtalefestet pensjon *"AFP-vedtektene"* og Vedtekter for Tjenstepensjonsordning *"TPO-vedtektene"*.

1.8 PLAN FOR DEN VIDERE FREMSTILLING

Oppbygning og innhold av pensjonsveilederen er som følger:

I kapittel 2 gis en beskrivelse av de bestemmelser i Hovedtariffavtalen innen KS-området (HTA) som må følges i forhold til opphør og flytting av pensjonsavtale.

Kapittel 3 beskriver hovedtrekkene i ny offentlig tjenstepensjon og AFP i offentlig sektor.

Deretter redegjøres for den prosess som må følges når en kommune skal vurdere skifte av pensjonsleverandør (kapittel 5), samt den planlegging og det forarbeid man bør foreta i forkant av eventuell anbudsprosess (kapittel 4).

I kapittel 6 gis en nærmere beskrivelse av Pensjonskontoret, herunder bakgrunnen for opprettelsen av kontoret, kontorets sammensetning og en redegjørelse av kontorets rolle og oppgaver, med særlig vekt på anbudsprosessen.

Kapittel 7 gjennomgår pensjonsinnretningene. Deretter gir kapittel 8 en fremstilling av forsikringsmeglers/rådgivers rolle og oppgaver, samt hvilke lover og regler de er underlagt.

I kapittel 9 følger informasjon om hovedtrekkene i forsikringsvirksomhetsloven, som sammenholdes med Hovedtariffavtalen (HTA).

I kapittel 10 gis en veiledning til de enkelte tildelingskriterier i Pensjonskontorets konkurransegrunnlag. Her gis utfyllende informasjon om hvert enkelt tildelingskriterium, dvs de enkelte delene av tilbudet og hvordan de enkelte tildelingskriterier skal vurderes.

Til slutt følger i kapittel 11 momenter til tildelingskriterier.





2. FLYTTE- BESTEMMELSENE I HOVEDTARIFF- AVTALEN

FLYTTEBESTEMMELSENE I HOVEDTARIFFAVTALEN

- Hovedtariffavtalen inneholder bestemmelser om opphør og flytting av pensjonsavtaler.
- Kommunen har tre måneders frist for å si opp avtalen med sin pensjonsleverandør. Siste frist for oppsigelse er 30. september inneværende kalenderår.
- Endelig vedtak om flytting må skje innen 1. desember samme år.
- Det er kommunestyret selv som må ta endelig beslutning om flytting eller ikke.
- En kommune som skal ut på anbud med sin pensjonsavtale plikter etter HTA pkt. 2.1.10 å drøfte dette med de tillitsvalgte.



2.1 INNLEDNING

De tariffmessige bestemmelsene vedrørende kommunal tjenstepensjon følger av Hovedtariffavtalen innen KS-området (HTA) kapittel 2 og dennes vedlegg 4 - "Vedtekter for avtalefestet pensjon" (AFP) samt vedlegg 5 - "Vedtekter for Tjenstepensjonsordning" (TPO).

Bestemmelsene relatert til opphør og flytting av pensjonsavtale følger av HTA pkt. 2.1.10 og TPO-vedtektene § 14-1.

2.2 OPPSIGELSE AV PENSJONS-AVTALE

Kommunen er i TPO-vedtakene § 14-1 gitt en *tre måneders frist* til opphør ved kalenderårets slutt for oppsigelse av avtalen med sin nåværende leverandør av kommunal tjenstepensjonsordning. Siste frist for oppsigelse av avtalen i henhold til HTA blir altså *30. september* inneværende kalenderår.

I forsikringsvirksomhetsloven (forsvl.) kapittel 11 er det inntatt bestemmelser som gjelder flytting mellom pensjonsinnretninger. Disse bestemmelsene gjelder også for kommunale pensjonsordninger, jfr. forsvl. § 11-1, bokstav c.

Oppsigelse av pensjonsavtalen skal være skriftlig. Kravet til skriftlighet er likevel ikke til hinder for at oppsigelsen kan oversendes elektronisk, jfr. forsvl. §11-5 (1). Forutsetningen er at det benyttes en metode som autentiserer avsender og sikrer meldingens innhold.

2.3 VEDTAK OM FLYTTING

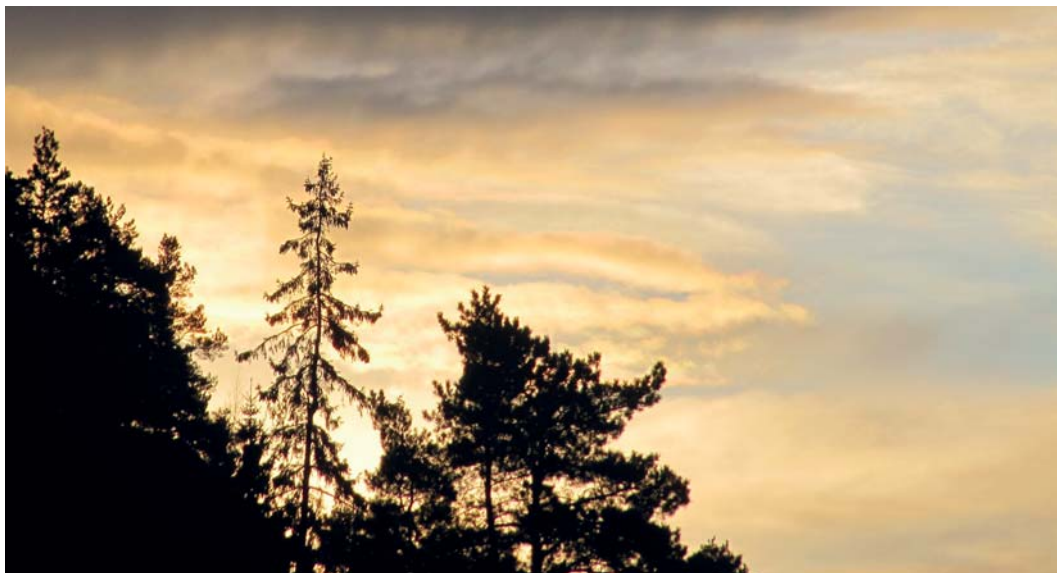
Endelig vedtak om flytting skal senest skje innen *1. desember* det enkelte år, jfr. TPO-vedtektene § 14-1, bokstav a.

Det følger av HTA pkt. 2.1.10 at det er kommunestyret/fylkestinget /styret selv som skal avgjøre spørsmålet om skifte av pensjonsleverandør. Det er etter gjeldende hovedtariffavtale ikke noe krav om at det skal gis skriftlig begrunnelse for vedtaket. Imidlertid er det en klar begrunnelsesplikt etter anskaffelsesreglene, jfr. FOA § 22-3.

Den endelige beslutningen om evt. flytting kan ikke delegeres til formannskapet eller kommunens administrasjon. De alminnelige bestemmelsene i kommuneloven om delegasjon av vedtaksmyndighet til formannskapet, kan følgelig *ikke* gjøres gjeldende innenfor dette spesielle område av tariffavtalen.

Pensjonskontorets konkurransegrunnlag er utarbeidet for benyttelse ved innkjøp av kommunale tjenstepensjonsordninger. Valg av pensjonsleverandør skal skje på grunnlag av de valgte tildelingskriterier. Anskaffelsesregelverket er førende for hvilke kriterier kommunestyret kan velge. Innenfor lovens rammer har kommunestyret et visst handlingsrom mht vektning av de valgte tildelingskriteriene. Det kan være klokt at kommunestyret/ fylkestinget/styret også deltar i utvelgelsen/vektingen av tildelingskriteriene, og ikke bare når det skal fattes endelig vedtak.

Det vises i den forbindelse til KS' B-rundskriv 9/2005 som påpeker at kommunestyret/ fylkestinget/styret bør delta i utformingen av tildelingskriteriene for at deres vedtak skal ha reelt innhold.

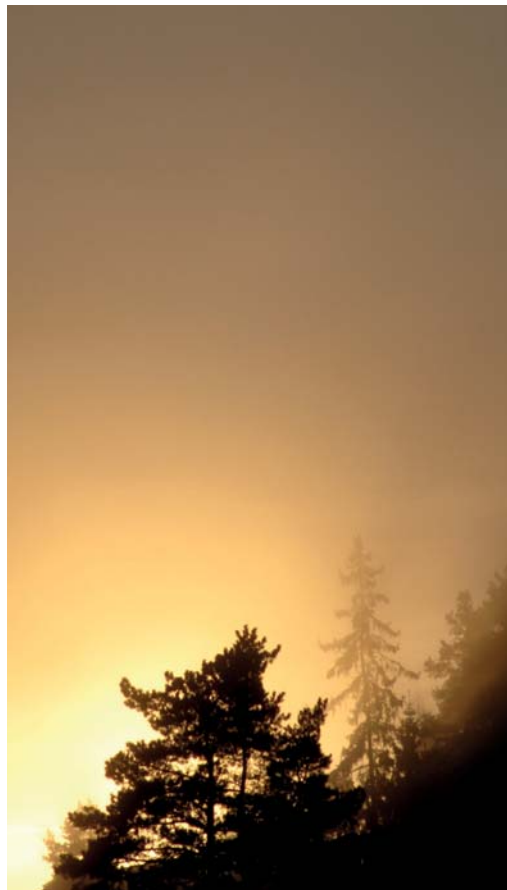



2.4 DRØFTINGSPLIKT

Arbeidsgiver plikter etter HTA pkt. 2.1.10, første avsnitt å drøfte skifte av pensjonsleverandør med de tillitsvalgte. Slike drøftinger skal gjennomføres *“tidligst mulig”*, og senest før oppsigelse er vedtatt og levert dagens leverandør av tjenestepensjonsforsikring, jfr. HTA pkt. 2.1.10 (2). Pensjonskontoret anbefaler at de tillitsvalgte tas med på drøfting *før* tildelingskriteriene og innbyrdes vekting av kriteriene vedtas, dvs på planleggingsstadiet i anskaffelsesprosessen.

Drøftingsmøtet skal ende i underskrevet protokoll. Uttalelse fra tillitsvalgte som representerer de aktive arbeidstakerne som er omfattet av pensjonsordningen, skal følge saken frem til endelig avgjørelse i kommunestyret/fylkeetinget/styret.

Det understrekes at reglene om drøftingsplikt også gjelder om det besluttes *ikke* å skifte pensjonsleverandør. Dette skyldes at anskaffelsesreglene i stor grad medfører en bundet prosess, der fastsettelse av tildelingskriterier og vekting av disse langt på vei avgjør valget av pensjonsleverandør.





3. NY OFFENTLIG TJENESTE- PENSJON OG AFP I OFFENTLIG SEKTOR



NY OFFENTLIG TJENESTEPENSJON OG AFP I OFFENTLIG SEKTOR

- Tariffpartene i offentlig sektor inngikk 4. juni 2009 avtale om offentlig tjenestepensjon og AFP i offentlig sektor.
- Arbeidsdepartementet fremmet i Prop. 107 L (2009-2010) et lovforslag om oppfølging av avtale om offentlig tjenestepensjon og AFP i offentlig sektor. Endringene trådte i kraft samtidig med innføring av levealdersjustering, ny regulering og fleksibelt uttak av alderspensjon i folketrygden fra 1. januar 2011.
- Tariffpartene innen KS-området har implementert lovforslagene fra Prop. 107 L i Hovedtariffavtalen (HTA) så langt det er nødvendig.
- De endrede reglene gjelder fullt ut for årskull til og med 1953-kullet.
- Kommunal tjenestepensjonsordning er tilpasset følgende prinsipper:
 - Levealdersjustering
 - Fleksibelt uttak
 - Individuell garanti
 - Ny regulering fra 2011
- AFP videreføres som egen tidligpensjonsordning 62-66 år som i dag. AFP skal ikke levealdersjusteres, men reguleres med lønnsveksten fratrukket 0,75 %.

3.1 INNLEDNING

3.1.1 BAKGRUNN

I forbindelse med lønnsoppgjøret 2009 i offentlig sektor ble det avtalt at dagens regler for offentlig tjenestepensjon (bruttoordningen) og AFP i offentlig sektor skulle videreføres. Regelverket ble tilpasset innføring av fleksibel alderspensjon i folketrygden fra 2011 og pensjonsforliket i Stortinget fra mai 2005.

Pensjonsforliket 2005 medførte at også offentlig tjenestepensjon skal levealdersjusteres og omfattes av nye regler for regulering av pensjon.

Avtalen fremgår av tariffpartenes enighetsprotokoll av 4. juni 2009 – *“Avtale om offentlig tjenestepensjon og AFP i offentlig sektor”* – i Riksmeklingsmannens møtebok av samme dato.

3.1.2 LOVPROPOSISJON

Arbeidsdepartementet fremmet i Proposisjon 107 L (2009-2010) av 26. mars 2010 lovforslag om oppfølging av avtale om offentlig tjenestepensjon og AFP i offentlig sektor. Endringene trådte i kraft samtidig med innføring av levealdersjustering, ny regulering og fleksibelt uttak av alderspensjon i folketrygden fra 1. januar 2011.

3.1.3 TARIFFREVISJONEN PR. 1.5.2010 – KS-OMRÅDET

Tariffpartene innen KS-området implementerte lovforslagene i Proposisjon 107 L i Hovedtariffavtalen (HTA) så langt det var nødvendig for å følge overføringsavtalens krav til samordning av pensjonsbestemmelser.

Det vises til Riksmeklingsmannens møtebok av 09. juni 2010, tariffrevisjonen 1. mai 2010, innen KS-området¹ for nærmere informasjon.



3.2 NY OFFENTLIG TJENESTEPENSJON

3.2.1 LEVEALDERSJUSTERING, FLEKSIBELT UTTAK OG INDIVIDUELL GARANTI

Levealdersjustering ble innført i folketrygdens alderspensjon fra 1. januar 2011. I tillegg er det innført mulighet for fleksibelt uttak av alderspensjon etter nøytrale uttaksregler fra 62 til 75 år. Levealdersjustering og nøytralt uttak av alderspensjon fra folketrygden skal for de første berørte årskullene gjennomføres ved å benytte såkalte forholdstill.

Levealdersjustering vil si at den enkeltes pensjon ved gitt uttaksalder skal justeres for endringer i befolkningens levealder.

Nøytralt uttak innebærer bl.a. at beregningen av alderspensjonen i tjenstepensjon fra 67 år ikke skal påvirkes av når fleksibel alderspensjon i folketrygden tas ut (for de som måtte velge denne løsningen i stedet for å ta ut offentlig sektor AFP).

For offentlig tjenstepensjonsordning er det innført en individuell garantiordning som sikrer at samlet pensjon etter levealdersjustering ikke blir lavere enn 66 % av pensjonsgrunnlaget ved full opptjeningstid, det vil si pensjonsnivået som er definert i tjenstepensjonsordningen. Dersom summen av netto tjenstepensjon og alderspensjon fra folketrygden er lavere enn det garanterte beløpet på 66 % av pensjonsgrunnlaget, skal tjenstepensjonsordningen gi et garantitillegg slik at samlet pensjon likevel blir 66 %.

Den **individuelle garantien** sikrer at medlemmer av offentlige tjenstepensjonsordninger med 15 år eller mindre igjen til 67 år er sikret 66 % av pensjonsgrunnlaget ved 67 år etter 30 års opptjening.

¹ Riksmeklingsmannens møtebok er inntatt i sin helhet på slutten av Hovedtariffavtalen.



3.2.2 AVGRENSNING – ÅRSKULLENE TIL OG MED 1953-KULLET

De endrede reglene gjelder fullt ut for årskull til og med 1953-kullet. Disse årskullene får folketrygdens alderspensjon i sin helhet opptjent og beregnet etter dagens regler, men fikk innført fleksibelt uttak, levealdersjustering og ny regulering fra 2011.

Om de nye opptjenings- og beregningsreglene for 1954-kullet og yngre årskull fremgår følgende av lovforarbeidene til lov om AFP for medlemmer av Statens pensjonskasse, Proposisjon 107 L (2009-2010):

“Årskullene fra og med 1954-kullet til og med 1958-kullet omfattes av nye opptjeningsregler i folketrygden og av den individuelle garantien fra tariffoppgjøret 2009. Årskullene fra og med 1959-kullet omfattes av nye opptjeningsregler i folketrygden, men ikke av den individuelle garantien.

Departementet vil komme tilbake med forslag om tilpasning i reglene for tjenstepensjon og samordning for årskullene fra og med 1954-kullet”.

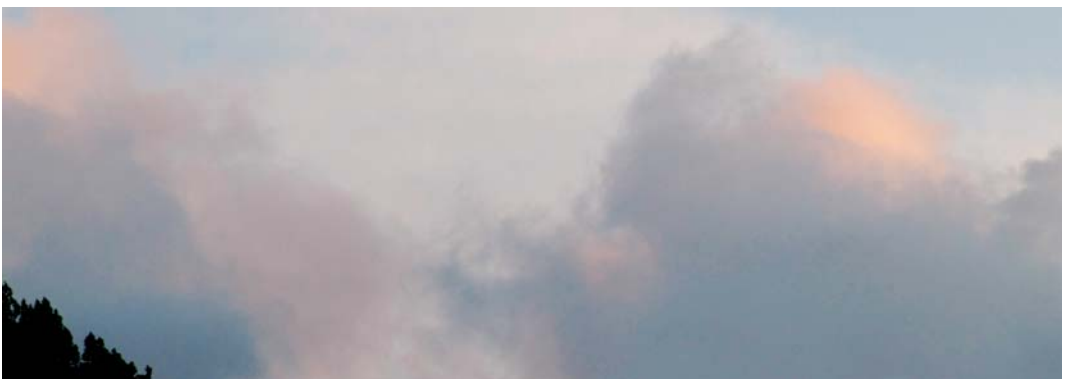
3.2.3 TILPASNING AV REGELVERKET TIL HOVEDTARIFFAVTALEN INNEN KS’ SEKTOR

På bakgrunn av at tariffpartene innen KS-området ved tariffrevisjonen 1. mai 2010 implementerte lovforslagene i Proposisjon 107 L i Hovedtariffavtalen (HTA) så langt det ble funnet nødvendig, er kommunal tjenstepensjonsordning tilpasset følgende prinsipper:

- Levealdersjustering
- Flexibelt uttak
- Individuell garanti
- Ny regulering fra 2011

Prinsippet om levealdersjustering er nedfelt i HTA kapittel 2, pkt. 2.1.3. Prinsippet om individuell garanti er nedfelt i HTA kapittel 2, pkt. 2.1.4. De endrede regler for regulering av alderspensjon er nedfelt i HTA kapittel 2, pkt. 2.1.6.

Nedenfor illustreres prinsippene levealdersjustering, fleksibelt uttak og individuell garanti gjennom tre beregningseksempler hentet fra Proposisjon 107 L (2009-2010).



3.2.4 EKSEMPEL PÅ LEVEALDERS- JUSTERING AV OFFENTLIG TJENESTE- PENSJON

Når tjenestepensjon og alderspensjon fra folketrygden tas ut samtidig, skal tjenestepensjon og samordningsfradrag først regnes etter dagens regler, og deretter levealdersjusteres. Levealdersjusteringen av offentlig tjenestepensjon gjennomføres da ved at både brutto tjenestepensjon og samordningsfradragene divideres med forholdstallet i folketrygden som gjelder for den enkelte på uttakstidspunktet.

Eksempel 1, se nedenfor, viser en person som tar ut alderspensjon fra offentlig tjenestepensjonsordning ved 67 år. Forholdstallet 1,054 benyttes i levealdersjusteringen av brutto tjenestepensjon og samordningsfradragene. Folketrygdens alderspensjon tas her ut

samtidig med tjenestepensjonen, slik at forholdstall 1,054 også skal benyttes ved levealdersjustering av folketrygdens alderspensjon.

Alderspensjonen levealdersjusteres som illustrert i *Eksempel 1*. Eksemplet viser at levealdersjusteringen reduserer samlet pensjon med 14 474 kroner. Om lag en fjerdedel av denne reduksjonen (3 403 kroner) skyldes levealdersjusteringen av offentlig tjenestepensjon. Resten av reduksjonen (11 071 kroner) skyldes at alderspensjonen fra folketrygden har blitt levealdersjustert. Samlet pensjon etter levealdersjustering utgjør 67,7 % av pensjonsgrunnlaget. Dersom inntekten hadde vært høyere eller lavere, ville de beløpmessige utslagene blitt henholdsvis høyere eller lavere.

Eksempel 1: Levealdersjustering av offentlig tjenestepensjon. Samtidig uttak av alderspensjon fra folketrygden og alderspensjon fra offentlig tjenestepensjonsordning ved 67 år. 1953-kullet.

	Pensjon før levealders- justering	Levealders- justering	Pensjon etter levealders- justering
Brutto tjenestepensjon	261 382	261 382/1,054	247 991
- Samordningsfradrag	194 957	194 957/1,054	184 969
= Netto tjenestepensjon	66 425		63 022
+ Grunnpensjon fra folketrygden	72 006	72 006/1,054	68 317
+ Tilleggspensjon fra folketrygden	144 084	144 084/1,054	136 702
= Samlet pensjon	282 515		268 041
Kompensasjonsgrad (%)	71,3		67,7

Kilde: Proposisjon 107 L (2009-2010)

3.2.5 EKSEMPEL PÅ FLEKSIBELT UTTAK AV ALDERSPENSJON FRA FOLKETRYGDEN

Eksempel 2 viser levealdersjusteringen av alderspensjon fra offentlig tjenestepensjon ved 67 år når folketrygdens alderspensjon er tatt ut ved 62 år. Det tas utgangspunkt i samme beregningsgrunnlag som i *Eksempel 1*.

Ved uttak av folketrygdens alderspensjon divideres denne alderspensjonen med forholdstallet som gjelder ved 62 år. Forholdstallet ved 62 år er anslått til 1,340 for personer født i 1953. Når vedkommende fyller 67 år og tar ut offentlig tjenestepensjon, skal denne pensjonen samordnes med folketrygdens alderspensjon. Pensjon og samordningsfradrag skal da levealdersjusteres. Ved levealdersjustering av tjenestepensjon og samordningsfradrag skal forholdstallet ved 67 år (1,054) benyttes.



Eksempel 2 illustrerer at pensjonen fra offentlig tjenestepensjonsordning ikke påvirkes av at folketrygdens alderspensjon er tatt ut før tjenestepensjonen tas ut. Tjenestepensjon etter samordning er 63 022 kroner, som er samme beløp som i *Eksempel 1*, der folketrygdens alderspensjon ble tatt ut samtidig med tjenestepensjonen.

Samlet pensjon er likevel vesentlig lavere i *Eksempel 2* enn i *Eksempel 1*. Dette skyldes at folketrygdens alderspensjon er lavere fordi den er tatt ut ved 62 år, og dermed er dividert på et høyere forholdstall.

Eksempel 2: Levealdersjustering av offentlig tjenestepensjon. Uttak av alderspensjon fra folketrygden ved 62 år og alderspensjon fra offentlig tjenestepensjonsordning ved 67 år. 1953-kullet.

	Pensjon før levealdersjustering	Levealdersjustering	Pensjon etter levealdersjustering
Brutto tjenestepensjon	261 382	261 382/1,054	247 991
- Samordningsfradrag	194 957	194 957/1,054	184 969
= Netto tjenestepensjon	66 425		63 022
+ Grunnpensjon fra folketrygden	72 006	72 006/1,340	53 736
+ Tilleggspensjon fra folketrygden	144 084	144 084/1,340	107 525
= Samlet pensjon	282 515		224 283
Kompensasjonsgrad (%)	71,3		56,6

Kilde: Proposisjon 107 L (2009-2010)

3.2.6 EKSEMPEL PÅ INDIVIDUELL GARANTI

Den individuelle garantiordningen sikrer at samlet pensjon etter levealdersjustering ikke blir lavere enn 66 % av pensjonsgrunnlaget ved full opptjeningstid, det vil si pensjonsnivået som er definert i tjenestepensjonsordningen. Dersom summen av netto tjenestepensjon og alderspensjon fra folketrygden er lavere enn 66 % av pensjonsgrunnlaget, skal tjenestepensjonsordningen gi et garantitillegg slik at samlet pensjon likevel blir 66 %.

Den individuelle garantien kom ikke til anvendelse i *Eksempel 1* og *Eksempel 2*. At samlet pensjon ble høyere enn pensjonsnivået som er garantert i pensjonsordningen (66 %) etter levealdersjusteringen, skyldes at deler av folketrygdens ytelser er unntatt fra samordning (samordningsfordeler). I *Eksempel 1* utgjorde samordningsfordelene

21 133 kroner (før levealdersjustering), eller 5,3 % av pensjonsgrunnlaget, slik at samlet pensjon før levealdersjustering var 71,3 %.

Dersom man legger til grunn at vedkommende er gift i stedet for enslig, reduseres samordningsfordelene fordi grunnpensjonen fra folketrygden i eksempelet reduseres fra kr. 72 006 (Gjennomsnittlig G i 2009) til kr. 61 205 (0,85 G) uten at samordningsfradraget endres. Pensjonen beregnes da som illustrert i *Eksempel 3*. Samlet pensjon etter levealdersjusteringen blir nå 257 793 kroner, det vil si en kompensasjonsgrad på 65,1 %. Dermed blir samlet pensjon 3 589 kroner lavere enn pensjonsnivået vedkommende er sikret gjennom den individuelle garantien. Den offentlige tjenestepensjonsordningen må dermed utbetale et garantitillegg på 3 589 kroner i tillegg til ordinær tjenestepensjon.

Eksempel 3: Levealdersjustering av offentlig tjenestepensjon. Samtidig uttak av alderspensjon fra folketrygden og alderspensjon fra offentlig tjenestepensjonsordning ved 67 år. Gift. 1953-kullet.

	Pensjon før levealders- justering	Levealders- justering	Pensjon etter levealders- justering
Brutto tjenestepensjon	261 382	261 382/1,054	247 991
- Samordningsfradrag	194 957	194 957/1,054	184 969
= Netto tjenestepensjon	66 425		63 022
+ Grunnpensjon fra folketrygden	61 205	61 205/1,054	58 069
+ Tilleggspensjon fra folketrygden	144 084	144 084/1,054	136 702
= Samlet pensjon	271 714		257 793
Kompensasjonsgrad (%)	68,6		65,1

Kilde: Proposisjon 107 L (2009-2010)



3.3 AFP – OFFENTLIG SEKTOR

3.3.1 VIDEREFØRING AV DAGENS REGLER

Dagens regler for avtalefestet pensjon (AFP) i offentlig sektor skal i henhold til avtale av 4. juni 2009 videreføres.

Dette innebærer at AFP fortsatt skal være en tidsbegrenset ytelse fra 62 til 67 år. Det er et vilkår for å få AFP at en står i stilling på uttakstidspunktet og for øvrig fyller visse individuelle vilkår om forutgående opptjening mv. Stillingen kan fratres helt eller delvis.

Fra 62 til 65 år beregnes AFP i offentlig sektor som tidligere AFP i privat sektor, dvs. som en alderspensjon fra folketrygden med grunn-

pensjon, tilleggspensjon og/eller sært tillegg (folketrygdberegnet AFP). I tillegg ytes et særskilt AFP-tillegg på kr 20 400.

Fra 65 år beregnes AFP som en tjenstepensjon. Dersom en folketrygdberegnet AFP gir en høyere ytelse, har pensjonisten krav på dette beløpet i AFP også etter 65 år. AFP er en samordningspliktig ytelse (med unntak av AFP-tillegget).

3.3.2 AFP SKAL IKKE LEVEALDERS- JUSTERES

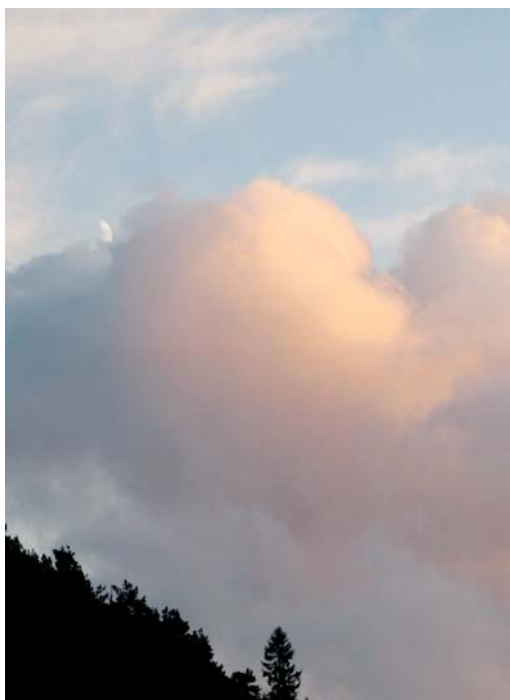
Det følger av lovforarbeidene Prop. 107 L (2009-2010) at AFP i offentlig sektor ikke skal levealdersjusteres.

3.3.3 FORHOLDET MELLOM AFP I OFFENTLIG SEKTOR OG ALDERSPENSJON I FOLKETRYGDEN

Personer i offentlig sektor kan ikke kombinere alderspensjon fra folketrygden før 67 år med folketrygd- eller tjenstepensjonsberegnet AFP.

Det fremkommer i Prop. 107 L (2009-2010) at departementet legger til grunn at en person som har tatt ut alderspensjon fra folketrygden helt eller delvis, og som senere ønsker å ta ut AFP (og fremdeles fyller vilkårene for AFP), har anledning til dette dersom utbetalingen av folketrygdens alderspensjon stoppes.

Tilsvarende må en person som har tatt ut AFP helt eller delvis, senere kunne velge å ta ut folketrygdens alderspensjon. AFP må da stoppes.





4. VURDERING AV PENSJONSFORHOLD

VURDERING AV PENSJONSFORHOLD I FORKANT AV OG UNDER ANBUDSPROSESSEN

- Kommunene plikter å opptre forretningsmessig. Dette innebærer at kommunen jevnlig – enten selv eller ved hjelp av rådgivere – undersøker markedsbetingelsene mht. administrasjonskostnader, kapitalavkastning og service etc.
- Anbudsprosesser er tidkrevende, og kommunen bør derfor være tidlig ute.
- Det er kommunestyret som skal fatte endelig vedtak om valg av tjenestepensjonsleverandør.
- Områder kommunen bør gjøre seg kjent med er: oversikt over alle prosesser og flyttekostnader, informasjon som skal gis ansatte og pensjonister og håndtering av oppspart kapital.



4.1 INNLEDNING

Pensjonskontoret legger i denne pensjonsveileder til grunn at anbudsreglene i lov om offentlige anskaffelser med tilhørende forskrift skal benyttes ved innkjøp av kommunal tjenestepensjon innen KS' tariffområde.

Ved å følge anskaffelsesregelverket objektiviseres innkjøpsprosessen. Anbudsreglene kan føre til at man blir "tvunget" til å flytte sin pensjonsavtale uten at man subjektivt sett ønsker det, ut i fra kravet om å velge *"det økonomisk mest fordelaktige tilbud"/ "hvilket tilbud som har den laveste prisen"*, jfr. forskrift om offentlige anskaffelser (FOA) § 22-2.

En kommune/virksomhet som ønsker å bli nærmere kjent med forhold tilknyttet sin pensjonsordning, kan imidlertid gjøre dette uten å måtte gå ut i en anbudsprosess. Vurderingsarbeid og kompetanseheving rundt pensjonsordningen må derfor ses på som en separat prosess løst fra selve anbudsprosessen.

Flere av tildelingskriteriene listet opp i kapittel 10 kan være hovedtemaer som kommunen/virksomheten bør gjøre seg kjent med og holde seg løpende orientert om. Her bør nåværende pensjonsleverandør fremskaffe underlag og informasjon.

4.2 ANBEFALINGER NÅR KOMMUNENS/ VIRKSOMHETENS PENSJONSFORHOLD SKAL VURDERES

Gjennomføring av en anbudsprosess kan være tidkrevende. Det anbefales derfor at man er tidlig ute og bruker god tid når man skal vurdere sitt pensjonsforhold, og som senere kan munne ut i en anbudsutlysning.

Dermed har formannskapet/rådmannen bedre tid til å vurdere innkomne tilbud før innstillingen sendes til kommunestyret/fylkestyret/styret. God tid gir bedre mulighet til å rette opp eventuelle feil før endelig vedtak om flytting skal fattes i kommunestyret (senest 1. desember). Det minnes i den anledning om at fristen for fristillelse fra nåværende pensjonsleverandør er 30. september inneværende år.

Nedenfor følger beskrivelse av en del momenter som er særlig viktig å være seg bevisst når man skal vurdere pensjonsforholdene i sin kommune/virksomhet.

- Vurdere etablering av pensjonsutvalg (dvs. en arbeidsgruppe)
- Kommunestyrets behandling
- Bistand fra Pensjonskontoret
- Bruk av forsikringsrådgiver/-megler
- Flytting – viktige momenter

4.3 NEDSETTELSE AV PENSJONSUTVALG

Det er hensiktsmessig at man på et tidlig tidspunkt nedsetter et pensjonsutvalg til å jobbe med pensjonsforholdene i kommunen/virksomheten. Et slikt utvalg kan gjerne settes ned et år forut for man evt. har planer om legge pensjonsleveransen ut på anbud. Pensjonsutvalget bør være bredt sammensatt, med representanter både fra kommunestyret, kommunens administrasjon samt tillitsvalgte. Et pensjonsutvalg kan da eksempelvis bestå av ordfører, rådmann, kommunalsjef, økonomi-, personal- og innkjøpsansvarlig og tillitsvalgte.



4.4 KOMMUNESTYRETS BEHANDLING

Hovedtariffavtalen (HTA) pkt. 2.1.10, femte ledd sier at det er kommunestyret/fylkestinget/styret som skal fatte "endelig avgjørelse" i forhold til flytting av en pensjonsavtale.

Selv om det ikke er påkrevet etter Hovedtariffavtalen, er det en fordel om kommunestyret også fatter beslutning om følgende i forbindelse med en anbudsprosess:

- Vedtak om å gå på anbud
- Fastsettelse av tildelingskriterier
- Vekting av tildelingskriteriene

Det er viktig at kommunestyret ikke fraviker sin beslutning i forhold til tildelingskriterier og vekting når det skal fattes endelig vedtak om flytting, men fastholder og bygger sitt vedtak på dette utgangspunkt. Slik reduseres muligheten for at kommunestyret kommer til en konklusjon som ikke samsvarer med administrasjonens innstilling og/eller at konklusjonen mangler tilstrekkelig saklig begrunnelse, jf. FOA §§ 22-2, 22-3 og 20-16 – se kapittel 5.12.3.

Dette var en av problemstillingene og hovedankepunktet i de to sakene som ble klaget inn for Klagenemnda for Offentlige Anskaffelser (KOFA) høsten 2006 – **Sak 2006/161** og **Sak 2006/159**.

Også i **sak 2009/20** fant KOFA at det ikke forelå tilstrekkelig begrunnelse. Klagenemnda fant her at vedtaket var i strid med kravene til etterprøvsbarhet og gjennomsiktighet, jfr. LOA § 5. Dette fordi innklagede tildelte kontrakt til den som etter det dokumenterte

hadde innlevert det nest beste tilbudet, uten at det var redegjort for valget.

Forut for kunngjøring må kommunestyrets arbeid med konkurransegrunnlaget skje for lukkede dører, og alle involverte har taushetsplikt. Dette for å sikre at ingen leverandører får informasjon fra konkurransegrunnlaget før dette legges ut på DOFFIN. Dette gjelder også når kommunestyret drøfter fastsettelse av tildelingskriterier og vekting – se kapittel 5.10.3.



4.4.1 KOMMUNESTYRET MÅ FATTE BESLUTNING OM VALG AV LEVERANDØR

Det følger av HTA pkt. 2.1.10 femte ledd at det er kommunestyret/fylkestinget/styret selv som må fatte den endelige beslutning om flytting. Denne myndighet kan ikke delegeres til formannskapet eller kommunens administrasjon. Det minnes i den anledning om arbeidsgivers plikt til å drøfte skifte av selskap/pensjonsleverandør med tillitsvalgte *tidligst mulig*, og senest *før oppsigelse* av innværende tjenestepensjonsleverandør, jfr HTA pkt. 2.1.10 første og siste ledd. Pensjonskontoret anbefaler at de tillitsvalgte tas med på drøfting før tildelingskriteriene og innbyrdes vektning av kriteriene vedtas.

De alminnelige bestemmelsene i kommuneloven om delegasjon av vedtaksmyndighet til formannskapet, kan *ikke* gjøres gjeldende innenfor dette spesielle område av tariffavtalen.



4.5 BISTAND FRA PENSJONSKONTORET

En av Pensjonskontorets oppgaver er å føre tilsyn med leverandørenes praktisering av gjeldende pensjonsbestemmelser nedfelt i Hovedtariffavtalen innen KS-området. Dermed understrekes samtidig Pensjonskontorets nøytrale rolle overfor leverandørene.

Pensjonskontoret vil kunne bidra med generell informasjon og veiledning om regelverk og praktiske forhold i forkant av og under anbudsprosessen. Utarbeidelse av årlige utgaver av innkjøpsveileder m/tilhørende konkurransegrunnlag og referanseplan vil være et bidrag i så måte.

Som følge av Pensjonskontorets tilsynsrolle, vil det ikke være anledning til å opptre som rådgiver i en anbudsprosess – se kapittel 6.4 og 6.5.

4.6 BRUK AV FORSIKRINGSRÅDGIVERE/ MEGLERE

De siste års anbudsprosesser har vist at de fleste kommuner/virksomheter benytter seg av rådgiver når pensjonsleveransen skal legges ut på anbud. Spørsmål om bruk av ekstern rådgiver vil naturlig være et tema som kommunen må ta stilling til. Anskaffelse av forsikringsrådgiver må skje i henhold til anskaffelsesreglene. Det vises til 8.5.1 for nærmere omtale.

Pensjonskontorets innkjøpsveileder og konkurransegrunnlag m/tilhørende referanseplan gjør behovet for rådgiver noe mindre på det forberedende stadium av anbudsprosessen. Det vil i første rekke være i evalueringsfasen, dvs. ved sammenligning og vurdering av de

innkomne tilbud, behovet for rådgivning kan være til stede.

Tidligere års anbudsprosesser har vist at de aller fleste kommuner/virksomheter benyttet Pensjonskontorets konkurransegrunnlag i sin anbudsutlysning og tilbudsinnhenting. Noen kommuner/virksomheter benyttet deler av det, og enkelte rådgivere utarbeidet en egen del som et tillegg. Det vises til nærmere beskrivelse i kapittel 8 om forsikringsrådgivere/-meglere.

4.7 FLYTTING – VIKTIGE MOMENTER

Kommunen bør gjøre seg kjent med rammer rundt en eventuell flytting av pensjonsordningen. Av viktige områder nevnes:

- Oversikt over alle prosesser og flyttekostnader
- Informasjon til ansatte og pensjonister
- Håndtering av oppspart kapital

4.7.1 OVERSIKT OVER ALLE PROSESSER OG FLYTTEKOSTNADER

Det bør innhentes oversikt over alle aktiviteter i en flytteprosess. Det bør klart fremgå hvilke oppgaver og hvilket ansvar henholdsvis det fraflyttede og tilflyttede livselskap har, i tillegg til kommunen selv.

Pensjonsleverandørene bør kunne redegjøre for de ulike kostnadsarter (direkte og indirekte) som oppstår ved en eventuell flytting, og hvordan belastning finner sted.

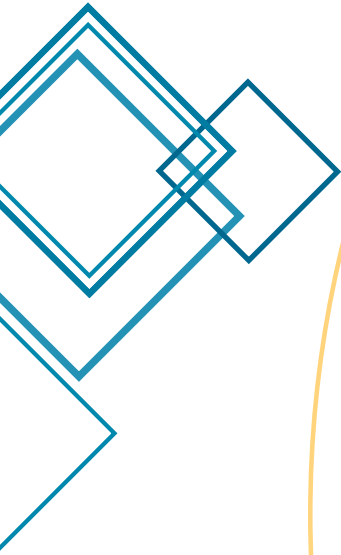
4.7.2 INFORMASJON TIL ANSATTE OG PENSJONISTER

Informasjonsomfanget overfor ansatte og pensjonister bør kartlegges. Her bør inngå tidsfrister, krav til innhold og form, samt hvem som er ansvarlig for hver aktivitet.

4.7.3 HÅNDTERING AV OPPSPART KAPITAL

Eksisterende og/eller potensielle pensjonsleverandører bør kunne redegjøre for henholdsvis lovpålagt og valgfri behandling av oppspart kapital ved en eventuell flytting.





5. ANSKAFFESES- PROSESSEN

ANSKAFFELSESPROESSEN

- Krav om likebehandling, forutberegnelighet, gjennomsiktighet og etterprøvnbarhet er grunnleggende i regelverket for offentlige anskaffelser.
- Anskaffelser skal så langt mulig være basert på konkurranse.
- EU-domstolen avsa 15. juli 2010 dom som bekrefter at kommunenes kjøp av tjenestepensjon er undergitt regelverket for offentlige anskaffelser.
- Klagenemnda for offentlige anskaffelser (KOFA) har fattet flere avgjørelser på området for kommunal tjenestepensjon.
- Ulike faser av anskaffelsesprosessen: Planlegging, beslutning om anbudsprosess, utarbeidelse av konkurransegrunnlag, kunngjøring, vurdering av kvalifikasjonskrav, evaluering av tilbud/ valg av leverandør og kontraktsinngåelse.



5.1 INNLEDNING

Lov om offentlige anskaffelser (LOA) trådte i kraft 1. juli 2001. Tilhørende forskrift (FOA) trådte i kraft 1. januar 2007.

Både anskaffelsesloven og anskaffelsesforskriften bygger på EUs direktiver om offentlige anskaffelser. Norge er gjennom EØS-avtalen forpliktet til å følge dette regelverket.

5.2 AVGRENSNING OG OPPBYGGING AV KAPITLET

Kapitlet beskriver hovedelementene i anskaffelsesprosessen. Søkelyset rettes på innkjøp av pensjon og vektlegger de forhold som gjelder på dette spesielle område.

Anskaffelsesprosessen er valgt beskrevet gjennom følgende faser:

1) Planlegging, 2) Beslutning om anbudsprosess, 3) Utarbeidelse av konkurransegrunnlag, 4) Kunngjøring, 5) Vurdering av kvalifikasjonskrav, 6) Evaluering av tilbud og valg av leverandør, 7) Kontraktsinngåelse.

Kapitlet har således en trinnvis oppbygging og beskriver de ulike fasene i anskaffelsesprosessen nærmere.

5.3 AVGJØRELSE I EU-DOMSTOLEN

EU-domstolen avsa 15. juli 2010 dom i **sak C-271/08**. Her ble Tyskland dømt for å ha satt til side EU-rettslige regler etter traktaten og anskaffelsesdirektiver fordi kommunene ikke hadde fulgt anbudsreglene ved kjøp av tjenestepensjon.

Domstolens avgjørelse bekrefter at kommunenes kjøp av tjenstepensjon er undergitt regelverket for offentlige anskaffelser.

5.4 AVGJØRELSER I KOFA

Klagenemnda for offentlige anskaffelser (KOFA) har gitt følgende veiledende avgjørelser på området for kommunal tjenstepensjon: 2006/159, 2006/161, 2009/10, 2009/19, 2009/20, 2009/44 og 2010/129.

I de to førstnevnte sakene slo KOFA eksplisitt fast at lov og forskrift om offentlige anskaffelser må følges ved innkjøp av tjenstepensjon.

KOFAs avgjørelser er tilgjengelig på www.kofa.no.

5.5 GRUNNLEGGENDE PRINSIPPER

Formålet med anskaffelsesregelverket fremkommer i lov om offentlige anskaffelser (LOA) § 1 som lyder:

“Loven og tilhørende forskrifter skal bidra til økt verdiskapning i samfunnet ved å sikre mest mulig effektiv ressursbruk ved offentlige anskaffelser basert på forretningsmessighet og likebehandling. Regelverket skal også bidra til at det offentlige opptrer med stor integritet, slik at allmennheten har tillit til at offentlige anskaffelser skjer på en samfunnstjenlig måte”.

Krav om likebehandling, forutberegnelighet, gjennomsiktighet og etterprøvbarehet er grunnleggende i regelverket for offentlige anskaffelser, jfr. LOA § 5. Anskaffelser skal så langt mulig være basert på konkurranse, jfr. LOA § 5 (2).

5.5.1 KRAVET TIL LIKEBEHANDLING

Kravet til likebehandling er det viktigste grunnprinsippet.

Et av formålene med regelverket er å sikre konkurranse ved å fastsette forutberegnelige vilkår og derigjennom sikre likebehandling av leverandørene. Oppdragsgiver er forpliktet til å sikre at leverandørene likebehandles gjennom hele anskaffelsesprosessen, det vil si både ved kontakt med leverandørene, utforming av spesifikasjoner, valg av tilbudsform, kvalifisering av leverandører og tildeling av oppdraget.

I **KOFA-sak 2006/161** fant KOFA at kravet til likebehandling var brutt ved at kun en av tilbyderne var gitt anledning til å ha møter med innklagede. Her var også kravet til etterprøvbarehet brutt ved at det ikke var skrevet møtereferat.



5.5.2 KRAVET TIL FORUTBEREGNELIGHET

Kravet til forutberegnelighet, jfr. LOA § 5 (3), innebærer at leverandørene før de inngir tilbudene skal vite hvilke regler som gjelder for konkurransen, hvilke krav som stilles til dem for å delta i konkurransen, hvilke krav som stilles til det som skal leveres og hvilke elementer som vil bli vektlagt når oppdragsgiver skal velge vinneren av konkurransen.

Ved at leverandørene vet hvilke regler som skal følges, kan de også kontrollere hvorvidt reglene blir fulgt.

I **KOFA-sak 2009/44** var et av tildelingskriteriene *"Tilleggsytelser, ... og lignende"*. KOFA fant at tildelingskriteriet ikke tilstrekkelig presist anga hva som skulle vektlegges.

KOFA fant dermed at FOA § 22-2 (2) var brutt. I tillegg fant KOFA at klarhetskravet og kravet til forutberegnelighet i lovens § 5 var brutt ved å benytte tildelingskriteriet *"Tilleggsytelser, ... og lignende"* ved anskaffelse av offentlig tjenestepensjon. (Se også 5.12.2).

I **KOFA-sakene 2009/10** og **2009/19** var blant annet HMS oppført som tildelingskriterium. KOFA fant i begge sakene at HMS som tildelingskriterium ved kjøp av offentlig tjenestepensjon ikke hadde tilstrekkelig tilknytning til kontraktens gjenstand slik det var frem satt i konkurransegrunnlaget.

FOA § 22-2 (2) var således brutt ved å benytte HMS som tildelingskriterium på en slik måte at det ikke identifiserte det økonomisk mest fordelaktige tilbud. (Se også 5.12.2).

5.5.3 KRAVET TIL ETTERPRØVBARHET

Kravet til etterprøvbarehet, jfr. LOA § 5 (3), medfører at oppdragsgiver skal sikre dokumentasjon for anskaffelsesprosessen, og må ses i sammenheng med kravet til gjennomsiktighet. Etterprøvbarehetskravet innebærer at oppdragsgivers vurderinger, beslutninger, referater fra møter mv. bør nedtegnes.

Kravet til etterprøvbarehet setter også krav til oppdragsgivers utforming av konkurransegrunnlaget med supplerende dokumenter, samt dokumentasjon av anskaffelsesprosessen. Dokumentasjonen må være klar, entydig og utfyllende.

Dette kan virke tvisteforebyggende og sikre en effektiv håndhevelse av reglene, og dermed bidra til likebehandling av leverandørene.

I **KOFA-sak 2009/20** fant KOFA at kravene til etterprøvbarehet og gjennomsiktighet i lovens § 5 var brutt pga utilstrekkelig begrunnelse for at kontrakt ble tildelt en leverandør som etter det dokumenterte ikke hadde det økonomisk mest fordelaktige tilbudet.

Kommunestyret valgte i denne saken å fra-vike formannskapetets innstilling. Kommunestyret endret verken poenggivningen på tildelingskriteriene eller viste til at det hadde foretatt en annen vurdering enn den rådgiver la til grunn i sin korrigerende vurdering. Kommunestyret begrunnet valget av tjenestepensjonsleverandør særlig med at valgte leverandør hadde den laveste premien.

KOFA kunne ikke se at innklagedes tildelingsbeslutning og begrunnelse for at denne

leverandøren samlet sett hadde den laveste premien, var i overensstemmelse med regelverkets krav til etterprøvnbarhet. Dette fordi det ikke kunne etterprøves hvordan en slik vurdering slo ut i forhold til øvrige tildelingskriterier. (Se også 5.12.3).

I **KOFA-sak 2006/159** kunne ikke kommunen dokumentere kommunestyrets evaluering av tildelingskriteriene, hvorfor det fravek administrasjonens innstilling, samt hvilke forhold valgte leverandør hadde uttalt seg om i et formannskapsmøte. KOFA fant at den manglende begrunnelsen for fravikelse av administrasjonens innstilling ved valg av leverandør var brudd på lovens krav til etterprøvnbarhet og gjennomsiktighet.

I **KOFA-sak 2006/161** fant KOFA at kravene til etterprøvnbarhet var brutt ved at det ikke var ført referat fra møtene.

KOFA fant også at innklagede hadde brutt regelverkets krav til tildelingsevaluering idet kontrakten ikke var tildelt på basis av

en uttømmende evaluering av samtlige tildelingskriterier, samt at innklagede ikke hadde vurdert forhold administrasjonen hadde funnet grunn til å rangere tilbudene på grunnlag av.

Regelverkets krav til begrunnelse var heller ikke overholdt.

5.6 SKJEMATISK OVERSIKT OVER ANSKAFFELSESPROSESSEN

Det forutsettes at kontraktens verdi overstiger terskelverdiene (NOK 1,6 millioner, jfr. FOA § 2-2).



5.7 PLANLEGGING

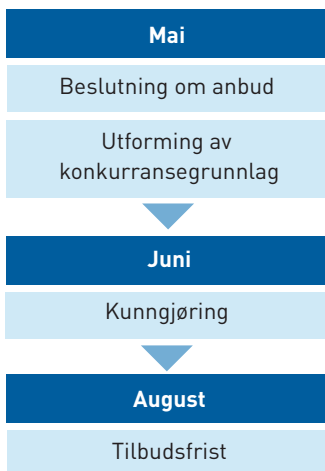
Det er viktig at oppdragsgiver planlegger og gjør et grundig forarbeid før man bestemmer seg for å legge pensjonsleveransen ut på anbud, ikke minst med tanke på de kostnader som oppstår som følge av en slik prosess.

Kartlegging av kommunens egen pensjonskompetanse, samt behovsvurdering av ekstern bistand bør inngå i denne fasen.

5.8 BESLUTNING OM ANBUDSPROSESS

Fristen for å si opp pensjonsavtalen er 30. september jfr. TPO-vedtektene § 14-1 litra a. I tillegg har FOA kapittel 19 fristbestemmelser. Av den grunn bør beslutning om anbudsprosess tas senest i mai måned, med utlysning i TED-databasen senest i slutten av juni måned.

Dette gir følgende forslag til fremdriftsplan:



5.9 UTARBEIDELSE AV KONKURRANSEGRUNNLAG

5.9.1 INNLEDNING

Konkurransesgrunnlaget er det dokument som ligger til grunn for konkurransen. Kravene til konkurransegrunnlaget fremgår av FOA § 17-1.

I åpen anbudskonkurranse skal konkurransegrunnlaget utleveres til samtlige tilbydere som ønsker å delta i konkurransen. Tilbyderne skal få oversendt konkurransegrunnlaget i samme form og med samme innhold. Dette følger bl.a. av kravet til likebehandling i LOA § 5. Etter FOA § 19-1 (5) skal konkurransegrunnlaget sendes leverandøren senest 6 dager etter at forespørsel om å delta er mottatt.

Pensjonskontoret har utarbeidet et forslag til konkurransegrunnlag til bruk ved innkjøp av kommunal tjenestepensjonsordning som tilfredsstillende FOAs krav til hva konkurransegrunnlaget skal inneholde.

5.9.2 KONKURRANSEGRUNNLAGETS INNHOLD

FOA § 17-1 regulerer hvilke opplysninger som skal inntas i konkurransegrunnlaget. Det skal bl.a. inneholde opplysninger om hvordan konkurransen skal gjennomføres og hvilken ytelse som etterspørres.

Reglene for konkurransen skal gjøres kjent, og opplysninger som har betydning for tilbyderne, angis. Konkurransegrunnlaget skal også beskrive hva som skal anskaffes. I tillegg skal det opplyses hvilke kriterier som vil bli brukt for kvalifisering av tilbyderne og tildeling av kontrakt.

Ved anbudskonkurranser skal konkurransegrunnlaget være så utfyllende at det ikke er behov for muntlig dialog mellom partene. Konkurransegrunnlaget må være så klart og uttømmende at det sammen med et tilbud og aksept av dette, vil utgjøre en fullstendig avtale.

Det er viktig å huske at det i åpen anbudskonkurranse er forbudt med forhandlinger, jfr. FOA § 21-1. *Det er likevel adgang til å la alle tilbydere presentere sine tilbud, så lenge det ikke tilkommer ny informasjon eller at avgitt tilbud endres i noen form, se 5.9.4.*

5.9.3 ÅPEN ANBUDSKONKURRANSE

Åpen anbudskonkurranse er en anskaffelsesprosedyre som tillater alle interesserte leverandører å gi tilbud, men som ikke tillater forhandling, jfr. FOA § 4-2 (a).

KOFA

I **KOFA-sak 2010/129** fant KOFA at innklagede hadde brutt FOA § 14-1 (1) ved å gjennomføre anskaffelsen av offentlig tjenstepensjonsordning som en konkurranse med forhandling. Dette innebærer at det ikke er anledning til å kunngjøre denne type anbud som konkurranse med forhandling.

Pensjonskontorets styre

Pensjonskontorets styre fattet følgende vedtak på styremøte 10. mars 2011:

“På bakgrunn av KOFAs avgjørelse i sak 2010/129 konkluderer KS Advokatenes med åpen anbudskonkurranse er den konkurranseform som må benyttes ved anskaffelse av offentlig tjenstepensjon. Styret for Pensjonskontoret slutter seg til dette”.

5.9.4 FORHANDLINGSFORBUDET

Ved åpen og begrenset anbudskonkurranse er det ikke tillatt å endre tilbudene eller forsøke å endre tilbudene gjennom forhandlinger, jfr. FOA § 21-1 (1).

Det er i FOA § 21-1 (2) angitt hvilke avklaringer av tilbudene som er tillatt. Oppdragsgiver har en begrenset adgang til å innhente nærmere opplysninger om leverandørene for å få klarlagt uklarheter og ufullstendigheter i tilbudene.

For øvrig skal oppdragsgiver selv rette opp åpenbare feil dersom det er utvilsomt hvordan feilen skal rettes. Dette følger av FOA § 21-1 (3).

Det er derfor meget begrensede muligheter for å rette opp i de innkomne tilbudene.

5.9.5 HVILKEN YTELSE SOM SKAL ANSKAFFES

FOA § 17-1 (1) (a) slår fast at konkurransegrunnlaget skal angi hvilken ytelse som skal anskaffes. Anskaffelsen beskrives enten ved en behovsspesifikasjon, ved funksjonskrav eller ved detaljerte kravspesifikasjoner.

5.9.6 EKSEMPEL PÅ OPPBYGGING AV ET KONKURRANSEGRUNNLAG

Et konkurransegrunnlag kan f.eks. ha følgende innhold:

1. Innledning

2. Generelt om anbudet

- Avtalens varighet
- Antall leverandører
- Anbudsinhold
- Avklaringsmøter
- Anbudsåpning
- Konfidensielt
- Supplerende opplysninger
- Anbudet
- Språk
- Tidsfrister
- Avvisningsgrunner og forkastning
- Statistikk

3. Kravspesifikasjon

- Omfang
- Kravspesifikasjon, produkt
- Kravspesifikasjon, leverandør

4. Kvalifikasjonskrav til leverandør

5. Tildelingskriterier

6. Leverandør opplysninger

- Firmaregistrering
- Skatteattest/kemnerattest
- Beskrivelse av bedriften
- HMS-erklæring
- Lovlig etablert foretak (herunder virksomhetskonsesjoner)

7. Svar på anbud, anbudsfrist o.a.

8. Vedlegg

- Innkjøpsvilkår
- Prisskjemaer
- HMS-skjema

5.10 KUNNGJØRING

5.10.1 INNLEDNING

Kunngjøringsplikten er en av oppdragsgivers viktigste plikter. Hensikten er å skape effektiv konkurranse mellom leverandørene.





5.10.2 FREMGANGSMÅTEN VED KUNNGJØRINGER

Fremgangsmåten ved kunngjøringer beskrives i FOA § 18-1.

Kunngjøringen skal skje i samsvar med skjemaer fastsatt av Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet (FAD). Skjemaene tilfredsstillende krav som stilles i EU-direktivenes kunngjøringsmodeller.

Kunngjøringen skal sendes for kunngjøring i Doffin og videresendes til TED-databasen jfr. FOA § 18-1 (3). Doffin (Databasen for Offentlige Innkjøp) er den offisielle databasen for kunngjøringer, mens TED-databasen er den europeiske offisielle databasen for kunngjøringer.

Det er bare kunngjøringen i TED-databasen som er rettsgyldig, jfr. FOA § 18-1 (2). Dersom det ikke er samsvar mellom kunngjøringen i TED-databasen og kunngjøringen i Doffin-databasen, går kunngjøringen i TED-databasen foran.

Det avgjørende tidspunkt for beregning av tilbudsfristene er *avsendelsesdatoen* til TED-databasen, jfr. FOA § 19-1.

5.10.3 FORBUD MOT ANNEN OFFENTLIGGJØRING FØR KUNNGJØRINGEN SENDES TED-DATABASEN

Det er forbud mot annen offentliggjøring før kunngjøringen sendes TED-databasen, jfr. FOA § 18-1 (4).

Forbudet mot offentliggjøring er et utslag av likebehandlingsprinsippet. Interne diskusjoner knyttet til innholdet i konkurransegrunnlaget, må derfor holdes internt i kommunen før kunngjøring skjer.

5.10.4 TILBUDSFRISTER

Generelt om tilbudsfrister

Ved åpen anbudskonkurranse er fristen for å levere tilbud som hovedregel minst 45 dager fra den dag kunngjøringen ble sendt TED-databasen, jfr. FOA § 19-1 (1). Oppdragsgiver må spesielt ta hensyn til kontraktens kompleksitet og tiden det tar å utarbeide tilbud. Oppdragsgiver kan selv velge å sette lengre frister enn minimumsfristene.

Tilbudsfristen i FOA § 19-1 (1) *skal* i visse tilfeller forlenges ut over 45 dager. For anskaffelse av offentlig tjenestepensjon, vil forlengelse av tilbudsfristen være mest aktuelt dersom det foretas rettelse, supplering eller endring av konkurransegrunnlaget som nevnt i § 17-2.

Tilbudsfristen kan forkortes dersom oppdragsgiver har publisert en veiledende kunngjøring i samsvar med § 18-2 minst 45 dager og høyst 12 måneder forut for kunngjøringen. Den veiledende kunngjøringen må inneholde alle de opplysningene som fremgår av kunn-

gjørings skjema for veiledende kunngjøringer, i den utstrekning disse opplysningene forelå på kunngjøringstidspunktet. Fristen skal være tilstrekkelig lang til at interesserte leverandører kan levere tilbud, og bør generelt være minst 29 dager. Under ingen omstendighet må tilbudsfristen settes kortere enn 22 dager fra datoen for avsendelse av kunngjøringen.

Åpen anbudskonkurranse

Tilbudsfrist 45 dager

5.11 VURDERING AV KVALIFIKASJONSKRAV

5.11.1 INNLEDNING

Kvalifikasjonskrav er de minimumskrav oppdragsgiver kan stille til leverandørene, herunder til deres tekniske kvalifikasjoner og finansielle og økonomiske stilling, jfr. FOA § 17-4 (1).

Kravene skal sikre at leverandørene er egnet til å kunne oppfylle kontraktsforpliktelsene, og skal stå i forhold til den ytelse som skal leveres, jfr. FOA § 17-4 (2).

5.11.2 FORHOLDET MELLOM KVALIFIKASJONSKRAV OG TILDELINGSKRITERIER

FOA § 20-1 regulerer forholdet mellom kvalifikasjonskrav og tildelingskriterier:

“Etter at kvalifikasjonene til de leverandører som ikke er avvist er vurdert i samsvar med reglene i § 17-4 (kvalifikasjonskrav) til § 17-15 (HMS-egenerklæring), skal kontrakt tildeles på grunnlag av kriterier fastlagt etter § 22-2 (kriterier for valg av tilbud)”.

Dersom en tilbyder ikke oppfyller kvalifikasjonskravene skal tilbudet avvises, jfr. FOA § 20-12.

I EU-domstolens sak **C-532/06 – Lianakisdommen** – vurderte domstolen lovligheten av nærmere angitte tildelingskriterier. Bakgrunnen for dette var direktivenes krav om sonndring mellom kvalifikasjonskrav og tildelingskriterier, under henvisning til praksis fra EU-domstolen, særlig i sak **C-31/87 – Beentjes-saken**.

Dommen har avklart følgende punkter:

- Det skal foretas en separat vurdering av om kvalifikasjonskravene er oppfylt. Deretter skal oppdragsgiver vurdere tilbudene med henblikk på de angitte tildelingskriteriene.
- Det er ikke anledning til å vektlegge de samme forholdene som allerede har vært vurdert som kvalifikasjonskrav, når tildelingskriteriene skal stilles opp.
- De forhold som vektles i tildelingskriteriene må være egnet til å identifisere det økonomisk mest fordelaktige tilbudet.

Sagt på en annen måte: Kvalifikasjonskravene skal avgjøre om en leverandør er egnet til å gjennomføre kontrakten. Dette er minstekrav som stilles til leverandørene og som må være oppfylt for at en leverandør skal få være med i konkurransen. Når leverandøren først har oppfylt minstekravet, er det kun forhold som viser godheten av selve tilbudet som kan vektlegges. Tildelingskriteriene må dermed ha tilknytning til selve kontrakts-gjenstanden og ikke knytte seg til leverandøren som sådan.

KOFA-sak 2008/120 gjennomgikk Lianakisdommen og vurderte forholdet mellom kvalifikasjonskrav og tildelingskriterier på en grundig måte.

Dommen måtte ifølge KOFA forstås slik at oppfyllelsesevne i forhold til en definert tjeneste alltid må regnes som et kvalifikasjonskrav, og som ikke kan videreføres eller gjentas som et tildelingskriterium.

KOFA uttalte videre at kriterier som *”kompetanse”* og *”erfaring”* etter omstendighetene likevel kunne inngå i en kvalitativ sammenligning mellom leverandørenes tilbudte tjenestekvalitet, der konkurransegrunnlaget ikke låste oppfyllelsen til kontraktsvilkår om tjenestens innhold eller leveringstid.

Imidlertid fant KOFA at konkurransegrunnlaget ikke klargjorde tilstrekkelig at kriteriene skulle gjelde mer og annet enn de grunnleggende kvalifikasjonskrav som allerede var omtalt og vurdert. Innklagedes håndtering av evalueringen skjedde dermed ikke slik leverandørene kunne forvente ut fra det kunngjorte, og brøt dermed kravet til forutberegnelighet i lovens § 5.



5.12 EVALUERING AV TILBUD OG VALG AV LEVERANDØR

5.12.1 INNLEDNING

I tildelingsfasen skal tilbudene evalueres og sammenlignes med utgangspunkt i de forhåndsfastsatte tildelingskriterier. FOA § 22-2 fastsetter hvilke tildelingskriterier oppdragsgiver kan benytte.

5.12.2 HOVEDTILDELINGSKRITERIER

Tildelingen skal enten skje på basis av hvilket tilbud som er *det økonomisk mest fordelaktige*, eller utelukkende ut fra hvilket tilbud som har den laveste prisen, jfr. FOA § 22-2 (1).

Ved tildeling til lavest pris kan det bare legges vekt på den tilbudte prisen. Ved tildeling etter det økonomisk mest fordelaktige tilbudet, skal oppdragsgiver legge vekt på andre forhold i tillegg til pris. Man kan legge vekt på et bredt sett av tildelingskriterier. I § 22-2 er det listet opp eksempler på slike kriterier.

I Pensjonsveilederen kapittel 10 omtales aktuelle tildelingskriterier.

I **KOFA-sakene 2009/10** og **2009/19** fant KOFA at FOA § 22-2 (2) var brutt ved å benytte HMS som tildelingskriterium på en slik måte at det ikke identifiserte det økonomisk mest fordelaktige tilbud.

KOFA fant i begge sakene at HMS som tildelingskriterium ved kjøp av offentlig tjenestepensjon ikke hadde tilstrekkelig tilknytning til kontraktens gjenstand slik det var fremsatt i konkurransegrunnlaget.

I **KOFA-sak 2009/44** fant KOFA at FOA § 22-2 (2) var brutt ved at tildelingskriteriet "*Tilleggsytelser, ...og lignende*" ikke tilstrekkelig presist anga hva som skulle vektlegges.

5.12.3 BEGRUNNELSE FOR VALG AV LEVERANDØR

Etter beslutning om hvem oppdragsgiver tildeler kontrakt er foretatt slår FOA § 22-3 fast følgende krav til oppdragsgivers meddelelse av kontraktstildelingen:

- Meddelelsen skal være *skriftlig* og gis *samtidig* til alle deltakerne.
- Meddelelsen skal inneholde en *begrunnelse* for valget i samsvar med § 20-16 (1) (oppdragsgivers begrunnelsesplikt)
- Meddelelsen skal angi *frist* for leverandører til å klage over beslutningen.

FOA § 20-16 omhandler oppdragsgivers begrunnelsesplikt. Her fremkommer at oppdragsgivers begrunnelse for valg av leverandør skal inneholde tilstrekkelig informasjon om det valgte tilbudet til at leverandøren kan vurdere om oppdragsgivers valg har vært saklig og forsvarlig, og i samsvar med angitte tildelingskriterier.

Formålet med begrunnelsesplikten er å gi leverandørene mulighet til å kontrollere om konkurransen er korrekt gjennomført.

KOFA fant i **sak 2006/161** og **sak 2006/159** at det forelå brudd både på bestemmelsene om at tildelingen skal skje på basis av hvilket tilbud som er økonomisk mest fordelaktig (§ 22-2) og krav om begrunnelse (§ 22-3, jfr. § 20-16).

Også i **sak 2009/20** fant KOFA at det ikke forelå tilstrekkelig begrunnelse. KOFA fant her at det var i strid med kravene til etterprøvbarehet og gjennomsiktighet i lovens § 5 å tildele kontrakt til den som etter det dokumenterte hadde innlevert det nest beste tilbudet, uten at valget var nærmere begrunnet.



5.12.4 VEKTING AV TILDELINGSKRITERIENE

Bestemmelsen om vekting av tildelingskriteriene i FOA § 22-2 (2) lyder:

“Dersom tildelingen av kontrakten skjer på grunnlag av det økonomisk mest fordelaktige tilbud, skal det benyttes kriterier som har tilknytning til kontraktsgjenstanden. Dette kan for eksempel være kvalitet, pris, teknisk verdi, estetiske og funksjonsmessige egenskaper, miljøegenskaper, driftsomkostninger, rentabilitet, kundeservice og teknisk bistand, og tid for levering eller ferdigstillelse. Alle kriterier som vil bli lagt til grunn skal oppgis i kunn-gjøringen eller konkurransegrunnlaget. Oppdragsgiver skal angi den relative vektingen som gis hvert av kriteriene. Vektingen kan angis innenfor et område med et passende maksimalt utslag”.

Oppdragsgiver må i større grad enn tidligere vise hvordan de ulike kriteriene er vektet innbyrdes.

Denne endringen anses å øke gjennomsiktigheten og forutsigbarheten for tilbyderne. Det vil i langt større grad enn tidligere være mulig å etterprøve om de forutsetninger for valg av tilbyder som blir lagt i starten av prosessen blir fulgt opp ved kontraktstildelingen. Både tildelingskriteriene og vektingen av dem skal være fastsatt på utlysningstidspunktet. På dette tidspunkt er det tilstrekkelig at man angir en prosentvis vekting av hovedtildelingskriteriene. Undertildelingskriteriene er ikke nødvendig å vekte på dette tidspunktet.

Det vises til Pensjonskontorets forslag til vektingsmodell, som kan lastes ned fra Pensjonskontorets hjemmeside www.pensjonskontoret.no.

5.13 KONTRAKTSINNGÅELSE

Ved kontraktsinngåelse vil de vanlige avtale- og kontraktsrettslige regler gjelde.

Kontrakten omfatter både konkurransegrunnlaget, tilbudet og selve kontraktsdokumentet. Leverandør velges på bakgrunn av konkurransegrunnlagets premisser og de tilbud som er innkommet. Det er ikke anledning til å endre disse premissene etter at tilbyder er valgt. Det medfører at det kontraktsdokument som skal undertegnes enten bør være vedlagt konkurransegrunnlaget når kontrakten utlyses, eller kun inneholde opplysninger som allerede følger av konkurransedokumentene.

Kravene til kommunal tjenstepensjonsordning fremgår av Hovedtariffavtalen innen KS-området, herunder Vedtekter for avtalefestet pensjon (AFP) og Vedtekter for Tjenstepensjonsordning (TPO).

Det viktigste lovverket på området er forsikringsavtaleloven (FAL) og forsikringsvirksomhetsloven med tilhørende forskrifter.

Mellom kommune og pensjonsleverandør eksisterer et avtalesett bestående av tre deler: Forsikringsavtale, forsikringsvilkår og -vedtekter. Vedtektene er sammenfallende med TPO-vedtektene i HTA, slik at det ikke er mulig å fravike TPO-vedtektene gjennom forsikringsavtale i det enkelte tilfelle (leverandørnøytrale).

Pensjonskontoret fører med hjemmel i TPO-vedtektene § 16-2 (f) tilsyn med den enkelte pensjonsleverandørs avtalesett, og påser at disse er i henhold til de til enhver tid gjeldende HTA-bestemmelser.

5.14 ANSKAFFELSESPROTOKOLL

5.14.1 INNLEDNING

Oppdragsgiver skal føre protokoll fra konkurransen. Den skal beskrive alle vesentlige forhold og viktige beslutninger gjennom hele anskaffelsesprosessen, jfr. FOA § 3-2. Protokollen er bygget opp slik at den følger anskaffelsesprosessen, og skal føres fortløpende.

Bak kravet til protokollføring ligger hensynet til gjennomsiktighet og etterprøvbarhet i LOA § 5 og hensynet til leverandørenes rettsikkerhet. Ved å få innsyn i anskaffelsesprotokollen, vil leverandørene kunne etterprøve oppdragsgivers beslutninger.

Anskaffelsesprotokollen gjør det også mulig for nasjonale og internasjonale myndigheter å føre kontroll med at regelverket følges. Det følger av FOA § 3-2 at protokollen minst skal omfatte opplysningene som fremgår av forskriften vedlegg 3 eller 4. Vedlegg 4 gjelder for anskaffelser som overstiger 500 000 kroner, og denne vil derfor bli omtalt i det følgende.

Av fotnote 5 til vedlegg 4 fremgår at oppdragsgiver også kan benytte andre typer protokoller eller ha vedlegg til protokollen, så lenge samtlige punkter besvares i den protokollen som benyttes. Man kan få tilgang til elektronisk utgave av protokollen på Fornyings-, admini-

strasjons- og kirke departementets (FAD) nettsted.

5.14.2 ANSKAFFELSESPROTOKOLLENS INNHOLD

FOAs vedlegg 4 beskriver hva anskaffelsesprotokollen som minimum skal inneholde, så som oppdragsgivers navn, adresse og en beskrivelse av hva som skal anskaffes.

Protokollen skal også inneholde en begrunnelse for valg av tilbud med angivelse av tilbudets verdi og relative fordeler og egen-skaper i forhold til de øvrige tilbudene.

Det vises til malene for anskaffelsesprotokoller som er utarbeidet av DIFI. Disse er tilgjengelig på www.anskaffelser.no.

5.14.3 VESENTLIGE FORHOLD OG VIKTIGE BESLUTNINGER

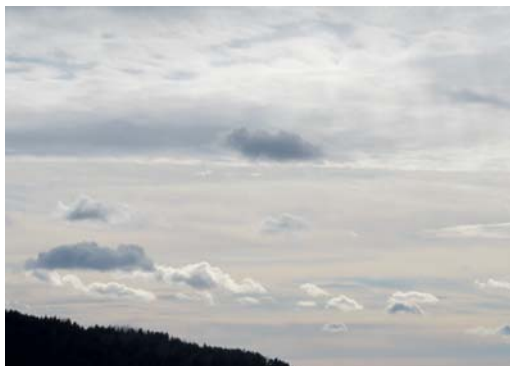
Øvrige forhold av "vesentlig art" kan være referat fra gjennomføringen av tilbudsåpningen. Videre bør samtlige tilbydere, med angivelse av dato og klokkeslett for når tilbudet ble innlevert, oppgis i protokollen. Mangelfull protokollføring vil kunne rettes opp ved annen dokumentasjon.



6. PENSJONS- KONTORET

PENSJONSKONTORET

- Pensjonskontoret ble opprettet av tariffpartene ved hovedtariffoppgjøret 2004. Kontoret ble formelt stiftet 29. september 2004
- Pensjonskontorets styre er sammensatt av de organisasjoner på arbeidsgiver- og arbeidstakersiden som er parter i Hovedtariffavtalen innen KS-området: KS, LO Kommune, Unio, YS-K og Akademikerne-K
- Pensjonskontoret fører tilsyn med leverandørenes praktisering av gjeldende pensjonsbestemmelser nedfelt i Hovedtariffavtalen
- Pensjonskontoret fører også tilsyn med flyttesaker, dvs. når en kommune/virksomhet vurderer å skifte pensjonsleverandør
- Pensjonskontorets nettsted: www.pensjonskontoret.no



6.1 INNLEDNING

Pensjonskontoret ble stiftet 29. september 2004 med hjemmel i Vedtekter for Tjenestepensjonsordning (TPO) kap. 16, vedlegg 5 til HTA. Pensjonskontoret er organisert som forening og er registrert i Enhetsregisteret i Brønnøysund.

Pensjonskontorets formål er nedfelt i Pensjonskontorets foreningsvedtekter § 1. Det fremgår her at:

“Foreningen Pensjonskontoret skal fylle de oppgaver og tjene de formål som er nedfelt i Hovedtariffavtalene innen KS’ tariffområde, herunder Vedtekter for avtalefestet pensjon (AFP) og Vedtekter for Tjenestepensjonsordning”.

Man kan få tilgang til Pensjonskontorets vedtekter på www.pensjonskontoret.no, under menypunktet “Om Pensjonskontoret”.

Pensjonskontoret består av et styre og et sekretariat. Styrets og sekretariatets oppgaver er nærmere beskrevet nedenfor.

6.2 BAKGRUNN

Fra 1. januar 2004 ble det innført nye regler for kommunale pensjonsordninger i forsikringsvirksomhetsloven.

Ved hovedtariffoppgjøret i 2004 ble Vedtekter for Tjenestepensjonsordning (TPO) tatt inn som vedlegg i HTA, samtidig som vilkårene ble gjort leverandørnøytrale.

I november 2004 ble Overføringsavtalen endret til å omfatte alle pensjonsleverandører som forvalter offentlige tjenestepensjonsordninger,

noe som medførte at livselskapene og de kommunale pensjonskassene ble likestilt. Disse endringene innebar samlet sett helt nye rammebetingelser i markedet for kommunal tjenestepensjonsordning.

Man så en utfordring i forhold til utvikling i retning av økende fragmentering av pensjonskollektivene med økende bruk av individuelle tilleggspremier til enkeltkommuner som resultat. I de private selskapene var det tidligere en tendens til opprettelse av små risikofellesskap innenfor offentlig tjenestepensjon. Av den grunn ble det ved hovedtariffoppgjøret 2004 tariffestet at leverandørenes risikofellesskap skulle bestå av samtlige kommunekunder og bedriftskunder eller av fylkeskommunekunder, se HTA pkt. 2.1.10 annet ledd.



Det ble også uttrykt behov for presiseringer av pensjonsrettighetene i avtaleverket for å sikre at pensjonsleverandørene tolket bestemmelsene og vedtektene slik de var ment.

Den nye situasjonen med flere pensjonsleverandører ga grunn til å sikre at medlemmer og pensjonsmottakere fikk korrekt og forståelig informasjon om sine pensjonsrettigheter og klagemuligheter.

6.3 PENSJONSKONTORETS STYRE OG SEKRETARIAT

6.3.1 STYRETS SAMMENSETNING

Pensjonskontorets styre består av organisasjonene på arbeidsgiver- og arbeidstaker-siden som er parter i Hovedtariffavtalen innen KS-området. Styremedlemmene representerer KS og forhandlings-sammen-slutningene: LO Kommune, Unio, YS-K og Akademikerne-K.

I TPO-vedtektene § 16-1 reguleres stemmetall og hvor mange som møter fra hver organisasjon. Styret er vedtaksfør når minst én representant fra KS, LO Kommune, Unio, YS-K og Akademikerne-K er til stede, eller har avgitt fullmakt.

Pensjonskontorets egne vedtekter inneholder, foruten formålsbestemmelsen, organisatoriske bestemmelser om styre og sekretariat, om årsmøte og årsmøtets oppgaver samt om vedtektsendring og oppløsning. Dette er nærmere redegjort for på Pensjonskontorets nettsted, www.pensjonskontoret.no.

6.3.2 STYRETS OPPGAVER

Styrets oppgaver er nedfelt i TPO-vedtektene § 16-1 og er:

- a. Avgjøre tvist om forståelsen av vedtektene etter § 15-1.
- b. Foreta justeringer av vedtektene som følge av endringer i lovverk og/eller tilsvarende ordninger i privat og statlig sektor.
- c. Utarbeide forslag for tariffpartene til endringer i bestemmelsene som styret finner hensiktsmessig.
- d. Følge utviklingen og forvaltningen av reglene, samt de økonomiske konsekvensene av ordningene i KS-området.
- e. Vedta opplærings- og andre utviklingstiltak som styret finner hensiktsmessig innen pensjonsområdet.
- f. Vedta tilsettinger og virksomhetsplan.

- g. Legge fram forslag til regnskap og budsjett.
- h. Ha adgang til å avgi uttalelse i flyttesaker, herunder også ved opprettelse av egen eller interkommunal pensjonskasse.

6.3.3 SEKRETARIATETS OPPGAVER

Sekretariatets oppgaver er nedfelt i TPO-vedtektene § 16-2, og er:

- a. Forvalte, informere og overvåke praktiseringen av reglene for AFP og TPO innen KS' tariffområde.
- b. Forberede saker til styret for AFP og TPO.
- c. Innhente nødvendig informasjon og utredninger, følge utviklingen, herunder vurdere konsekvensene av forslag til regelendringer og regelendringer, samt ha kontakt med ulike aktuelle aktører innen pensjonsområdet.



- d. Utarbeide forslag til budsjett og virksomhetsplan.
- e. Utarbeide forslag til regnskap i henhold til regnskapslovens bestemmelser.
- f. Forberede behandling av flyttesaker, herunder kontrollere at produktene oppfyller tariffavtalens krav, inkludert kravene i forsikringsvirksomhetsloven og forsikringsavtaleloven.

6.4 TILSYN MED HOVEDTARIFFAVTALENS PENSJONSBESTEMMELSER

Etter Vedtekter for Tjenestepensjonsordning (TPO) § 16-2, bokstav a skal Pensjonskontoret "forvalte, informere og overvåke praktiseringen av reglene for AFP og TPO innen KS' tariff-område".

Pensjonskontoret fører tilsyn med praktiseringen av AFP- og TPO-vedtektene, herunder at bestemmelsene praktiseres likt av leverandørene av tjenestepensjon innen KS-sektor.

Pensjonskontorets styre, sammen med tariffpartene, tolker, presiserer og utfyller gjeldende HTA-bestemmelser om pensjon.

Pensjonskontoret utarbeider uttalelser vedrørende regelfortolkning- og praktisering av AFP- og TPO-vedtektene som er tilgjengelig på www.pensjonskontoret.no.

6.4.1 BESTEMMELSE OM TVISTELØSNING

Det er gitt en bestemmelse om tvisteløsning i TPO-vedtektene § 15-1:

"Tvist om forståelsen av disse vedtekter knyttet til saker kan avgjøres av styret. Slike saker skal

sendes via den søknadsbehandlende pensjonsinnretning, som sørger for videresendelse til Pensjonskontoret".

Etter denne bestemmelsen kan altså enkelt saker bringes inn for Pensjonskontorets styre der det er tvist om forståelsen av pensjonsvedtektene i HTA. Det vil først og fremst være sakens prinsipielle sider, dvs. den nærmere tolkning og forståelse av enkeltbestemmelser, Pensjonskontorets styre skal ta stilling til.

En full prøvelse av alle sakens faktiske og rettslige sider vil i utgangspunktet ligge utenfor Pensjonskontorets kompetanseområde pr. i dag. Av TPO-vedtektene § 15-2 følger at dersom man ønsker en full realitetsbehandling av saken, må den bringes inn for Trygderetten, jfr. lov om anke til Trygderetten av 16. desember 1966 nr. 9.



6.5 TILSYN MED ANBUDSPROSESSENE

6.5.1 GENERELT

Pensjonskontoret er i utgangspunktet en koordinerende instans og en tilrettelegger for å sørge for at anbudsprosessene (HTA – ”flytteprosessene”) er i samsvar med HTA-bestemmelsene om pensjon.

Pensjonskontorets styre har med hjemmel i TPO-vedtektene § 16-1 adgang til å avgi uttalelse i flyttesaker. Sekretariatet er gitt i oppgave å forberede behandling av flyttesaker, herunder kontrollere at produktene oppfyller tariffavtalens krav, jfr. TPO-vedtektene § 16-2[2], bokstav f.

Pensjonskontoret har anledning til å gå inn i enkeltsaker der viktige tariffrettslige spørsmål berøres og der det er tvil om forståelsen av vedtekter/tariffbestemmelsene.

Det vises for øvrig til at flyttebestemmelsene i Hovedtariffavtalen er behandlet i kapittel 2.

6.5.2 PENSJONSKONTORETS ROLLE I ANBUDSPROSESSENE

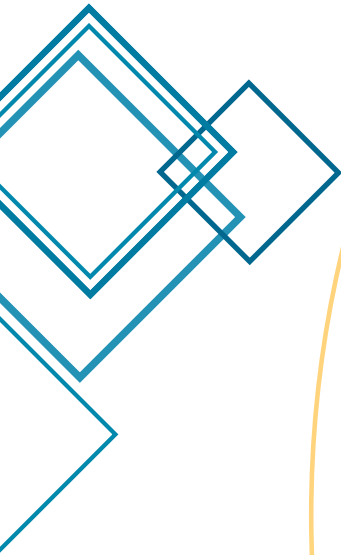
Som det fremgår av TPO-vedtektene § 16-2, bokstav f skal sekretariatet forberede behandling av flyttesaker, herunder kontrollere at produktene oppfyller tariffavtalens krav, inkludert kravene i forsikringsvirksomhetsloven og forsikringsavtaleloven.

Som beskrevet i foregående kapittel, skal Pensjonskontoret overvåke praktiseringen av reglene for AFP og TPO. Pensjonskontoret er altså gitt i oppgave å føre tilsyn med leverandørenes praktisering av gjeldende



pensjonsbestemmelser nedfelt i Hovedtariffavtalen innen KS-området. Dermed understrekes samtidig Pensjonskontorets nøytrale rolle overfor leverandørene.

Av den grunn har ikke Pensjonskontoret anledning til å opptre som rådgiver for den enkelte kommune, fylkeskommune eller virksomhet i en anbudsprosess. Pensjonskontoret vil imidlertid kunne bidra med generell informasjon og veiledning om regelverk og praktiske forhold i forkant av og under anbudsprosessen. Utarbeidelse av årlige utgaver av innkjøpsveileder m/tilhørende konkurransegrunnlag og referanseplan er et bidrag i så måte.



7. PENSJONS- INNRETNINGENE

LIVSFORSIKRINGSSKAPENE

- I markedet for kommunal tjenstepensjonsordning er det i dag tre mulige leverandører: Kommunal Landspensjonskasse (KLP), Storebrand Livsforsikring AS og DNB Livsforsikring ASA.
- Pensjonskontorets styre godkjenner leverandørenes pensjonsprodukter og avgir blant annet uttalelser i flyttesaker.

PENSJONSKASSENE

- En pensjonskasse er en selveiende institusjon med virksomhet som er basert på én eller flere kollektive pensjonsordninger som er etablert av foretaket eller kommunen.
- Forsikringsvirksomhetsloven gir adgang til etablering av interkommunal pensjonskasse.
- Pensjonskontorets styre fattet 08.09.2006 vedtak om at daglig leder skal være ansatt enten i pensjonskassen eller hos arbeidsgiver.

7.1 LIVSFORSIKRINGSSKAPENE

7.1.1 INNLEDNING

Forsikringsvirksomhetsloven regulerer hvordan forsikringsvirksomheten skal drives, og påvirker ikke de ansattes (forsikredes) pensjonsrettigheter.

Kommunale pensjonsordninger er spesielt omtalt i forsikringsvirksomhetslovens kapittel 10.

7.1.2 PREMIEUTJEVNINGSFELLESSKAP

Prinsippet om premieutjevningssfelleskap er nedfelt i Hovedtariffavtalen innen KS-området, se HTA kap. 2, pkt. 2.1.10 samt Vedtekter for Tjenstepensjonsordning (TPO) § 13-2, nr. 1 (2). Dette innebærer at avtale med livsforsikringsselskap utformes slik at alle kommunekunder organiseres i et eget kollektiv. Innenfor premieutjevningssfelleskapet skal samlet premie fordeles mellom kommunekundene etter utjevningbaserte prinsipper.

Premieutjevningssfelleskap innenfor forsikret løsning er hovedsporet innenfor det kommunale tjenstepensjonsmarkedet. Alternativt kan en kommune/fylkeskommune velge å finansiere og sikre sine fremtidige pensjonsforpliktelser gjennom opprettelse av egen pensjonskasse.

7.1.3 PENSJONSLEVERANDØRENE

I markedet for kommunal tjenstepensjonsordning er det i dag tre aktuelle leverandører, ved siden av de kommunale og fylkeskommunale pensjonskassene – se kapittel 7.2.



- Kommunal Landspensjonskasse (KLP)
- Storebrand Livsforsikring AS
- DNB Livsforsikring ASA

7.1.4 GODKJENNELSE AV LEVERANDØRENE PENSJONSPRODUKTER

Etter TPO-vedtektene § 16-1 er en av oppgavene til Pensjonskontorets styre å *"avggi uttalelse i flyttesaker"*.

Pensjonskontorets sekretariat har etter TPO-vedtektene § 16-2 (2) (f) til oppgave å forberede behandling av flyttesaker, herunder kontrollere at produktene oppfyller tariffavtalens krav, inkludert kravene i forsikringsvirksomhetsloven og forsikringsavtaleloven.

Med hjemmel i ovennevnte bestemmelse avga Pensjonskontorets styre uttalelse høsten 2004. Pensjonskontorets styre godkjente her pensjonsproduktene til KLP, Storebrand og Vital (nå DNB).

Uttalelse av 24.11.2004 fra Pensjonskontorets styre i flyttesaker kan leses på www.pensjonskontoret.no.

Pensjonskontoret fører tilsyn med at pensjonsproduktene oppfyller tariffavtalens krav, og produktgodkjenning skjer fortløpende. Pensjonskontoret mottar kopi av leverandørenes produktmeldinger til Finanstilsynet.

7.1.5 BRANSJEAVTALE – FLYTTING AV PENSJONSMIDLER

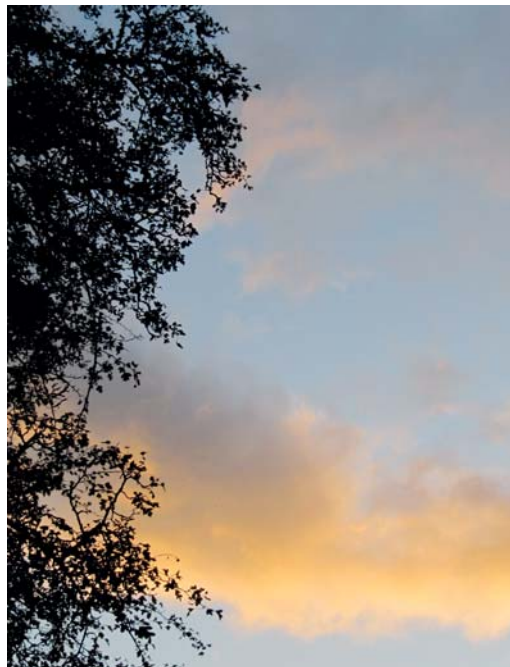
Finansnæringens Fellesorganisasjon (FNO) utarbeidet 16. juni 2006 revidert *"Bransjeavtale om overføring av kollektiv pensjonsforsikring mellom pensjonsinstitusjoner"*.

Alle leverandører av kommunale tjenestepensjonsordninger har sluttet seg til bransjeavtalen, som detaljregulerer hvilke bestandsopplysninger som skal være med i den såkalte "flyttefilen".

7.1.6 GJENSIDIG SELSKAP VS. AKSJESELSKAP

De tre leverandørene er organisert som henholdsvis gjensidig selskap (KLP) og aksjeselskap (Storebrand og DNB).

I bokens kapittel 10 beskrives nærmere betydningen av selskapsform for leveransen av kommunal tjenestepensjonsordning. Det er ulike spørsmål som bør stilles og ulike forhold som bør vektlegges når det gjelder aksjeselskap vs. gjensidig selskap.



7.1.7 KONTROLL AV LEVERANDØRENE REGELPRAKTISERING

Pensjonskontoret skal forvalte, informere og overvåke praktiseringen av AFP-vedtektene og TPO-vedtektene, jfr. § 16-2 (2) (a).

I tillegg skal Pensjonskontoret vurdere konsekvensene av forslag til regelendringer og utarbeide forslag til regelendringer, jfr. § 16-2 (2) (c).

7.1.8 LEVERANDØRMØTER

I henhold til TPO-vedtektene § 16-4 avholdes jevnlig leverandørmøter mellom Pensjonskontoret og den enkelte leverandør. Det har fra høsten 2005 vært avholdt separate møter med hver leverandør.

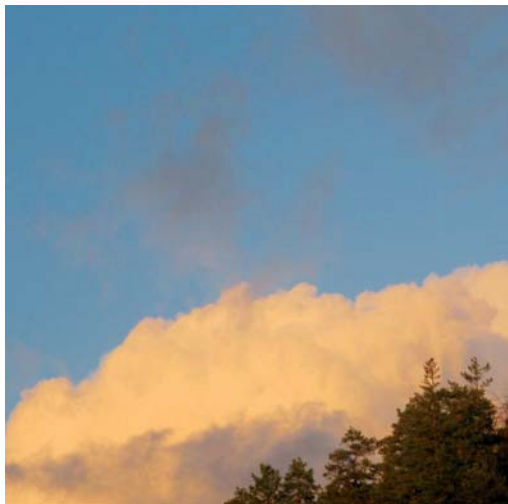
Alle pensjonsinnretninger som tilbyr TPO skal på skriftlig oppfordring vederlagsfritt stille statistiske data og relevante opplysninger til sekretariatets disposisjon, jfr. § 16-4, første pkt.

7.2 PENSJONSKASSENE

7.2.1 INNLEDNING

Pensjonskassene var tidligere underlagt forskrift av 19. februar 1993 om forsikringsvirksomhetslovens anvendelse på pensjonskasser og pensjonsfond (pensjonskasseforskriften).

Reglene i pensjonskasseforskriften er nå i hovedsak inn tatt i forsikringsvirksomhetsloven kapittel 7.



7.2.2 PENSJONSKASSER

I forsikringsvirksomhetsloven § 7-1(1) er pensjonskasse definert slik:

“ En pensjonskasse er en selveiende institusjon med virksomhet som er basert på én eller flere kollektive pensjonsordninger som er etablert av foretak eller kommune som deltar i pensjonskassen, med mindre noe annet følger av § 7-2. Virksomheten kan også omfatte virksomhet som naturlig henger sammen med slik virksomhet (tilknyttet virksomhet) ”.

Som kollektiv regnes *kommunale pensjonsordninger* og pensjonsordninger opprettet i samarbeid med reglene i foretakspensjonsloven og innskuddspensjonsloven, samt andre kollektive pensjonsordninger, jfr. forsikringsvirksomhetsloven § 7-1 (2).

Kommunale pensjonsordninger beskrives nærmere i forsikringsvirksomhetsloven kapittel 10.

7.2.3 KOMMUNALE/FYLKESKOMMUNALE PENSJONSKASSER

Det er følgende kommunale/fylkeskommunale pensjonskasser innen KS' sektor²:



Kommunale/fylkeskommunale pensjonskasser innen KS' sektor

Akershus fylkeskommunale pensjonskasse	Haugesund kommunale pensjonskasse
Andebu kommunale pensjonskasse	Hålogaland Kraft AS pensjonskasse
Arendal kommunale pensjonskasse	Kristiansand kommunale pensjonskasse
Bergen kommunale pensjonskasse	Lørenskog kommunale pensjonskasse
Bodø kommunale pensjonskasse	Molde kommunale pensjonskasse
Buskerud fylkeskommunale pensjonskasse	Moss kommunale pensjonskasse
Drammen kommunale pensjonskasse	Sandefjord kommunale pensjonskasse
Elverum kommunale pensjonskasse	Sandnes kommunale pensjonskasse
Fjell kommunale pensjonskasse	Skien kommunale pensjonskasse
Flekkefjord kommunale pensjonskasse	Stokke kommunale pensjonskasse
Halden kommunale pensjonskasse	Trondheim kommunale pensjonskasse
Haugaland Kraft pensjonskasse	Vest-Telemark kraftlags pensjonskasse

² I tillegg kommer Oslo kommunes egen Oslo Pensjonsforsikring AS samt Skagerak Energi Pensjonskasse.

7.2.4 INTERKOMMUNALE PENSJONSKASSER

Det er åpnet adgang til etablering av interkommunal pensjonskasse i medhold av forsvl. § 7-2 (2). Med interkommunal pensjonskasse menes at to eller flere kommuner avtaler å ha sine pensjonsordninger i samme pensjonskasse.

I Vedtekter for Tjenestepensjonsordning (TPO) § 16-1 (4) (h) nedfelt i Hovedtariffavtalen innen KS-området, er det tatt høyde for interkommunale pensjonskasser når det gjelder Pensjonskontorets tilsynsmyndighet, og likestilles dermed med de kommunale og fylkeskommunale pensjonskassene.

Det er i tillegg adgang til å opprette *felles* pensjonsordning i en pensjonskasse etter nærmere bestemmelser i forsvl. § 7-2 (1).

7.2.5 KONSESJON OG VEDTEKTER

En kommunal pensjonskasse etableres i henhold til forsikringslovgivningen ved beslutning i kommunestyret.

En pensjonskasse kan ikke drive virksomhet uten tillatelse fra Kongen, jfr. forsvl. § 7-3 (1). Denne myndigheten er delegert til Finansdepartementet.

I forsvl. § 7-4 er det videre gitt bestemmelser om vedtekter og deres innhold. En pensjonskasse skal ha vedtekter som minst angir

- a) pensjonskassens navn og forretningskontor,
- b) pensjonskassens virksomhet,
- c) minstekrav til grunnkapital,

- d) regler om styre, daglig leder og andre organer,
- e) regler om valg av styremedlemmer, styreleder, andre organer og revisor,
- f) regler om vedtak vedrørende endring av vedtekter og sammenslutning, deling og avvikling av pensjonskassen,
- g) regler om utbytte av grunnkapitalen og andre kapitalinnskudd.

Pensjonskassene skal altså ha vedtekter som tilfredsstillende de minstekrav som stilles i § 7-4. Vedtektene skal godkjennes av Kongen (delegert til Finanstilsynet).

Etter at pensjonskassene med virkning fra 2008 ble underlagt forsikringsvirksomhetsloven, kan de tidligere standardvedtektene for pensjonskasser ikke lenger benyttes. Forsikringsvirksomhetsloven stiller bl.a. krav om at de forsikringsmessige bestemmelsene tas inn i en egen avtale mellom pensjonskassen og foretaket/kommunen, mens dette tidligere var en del av pensjonskassens vedtekter.

Pensjonskasseforeningen utarbeidet, blant enkelte andre aktører, forslag til vedtekter, forsikringsavtale og mal for konsesjonssøknad tilpasset de nye lovkravene.

7.2.6 STYRET OG DAGLIG LEDER

Etter forsvl. § 7-6 (1) skal pensjonskassen ha et styre med minst tre styremedlemmer. Dersom forvaltningskapitalen er på 100 millioner kroner eller mer, skal styret ha minst fem styremedlemmer.

Pensjonskassen skal ha daglig leder som ikke samtidig er medlem av styret. Daglig leder skal tilsettes av styret. Dette følger av forsvl. § 7-6 (2).

Pensjonskontorets styre fattet 8. september 2006 (sak 43/06) vedtak om at ved etablering av kommunale/fylkeskommunale pensjonskasser skal daglig leder være ansatt enten i pensjonskassen eller hos arbeidsgiver.

7.2.7 REVISOR OG ANSVARSHAVENDE AKTUAR

Pensjonskassen skal knytte til seg revisor og aktuar til bistand med planlegging, styring og kontroll av pensjonskassens økonomi og finansielle stilling.

Ansvarshavende aktuar er ansvarlig for alle forsikringstekniske beregninger. Aktuar-tjenesten kan kjøpes av et aktuarkonsulent-selskap eller et livsforsikringsselskap.

Revisor skal være uavhengig og kan ikke være medlem av pensjonskassen. Der kommune-revisjonen er organisert internt i kommunen, kan denne følgelig ikke godkjennes som revisor for pensjonskassen.

Etter forsvl. § 7-6 (4) skal revisor og ansvarshavende aktuar i pensjonskassen møte samtidig i minst to styremøter pr. år.

7.2.8 GJENFORSIKRING

Forsvl. § 6-8, jfr. § 7-10 (1) pålegger alle pensjonskasser å inngå avtale om reassurans. Minstestandard for reassuransens utforming og omfang er ikke presisert nærmere i bestemmelsene.

I praksis vil det være tale om at man som et minimum etablerer en katastrofedekning, som beskytter pensjonskassen mot økonomisk tap som den kan bli påført hvis et stort

antall medlemmer dør eller blir uføre som følge av én og samme hendelse.

7.2.9 ETABLERING AV PENSJONSKASSER RELATERT TIL REGLENE OM OFFENTLIGE ANSKAFFELSER

På oppdrag fra Pensjonskontoret avga KS Advokatene 05.12.2007 betenkning vedrørende anskaffelsesrettslige forhold i forbindelse med opprettelse av kommunale/fylkeskommunale/interkommunale pensjonskasser.

To problemstillinger er særlig interessante i denne sammenheng. Nedenfor gjengis hovedinnholdet i oppsummeringen i betenkningen fra KS Advokatene tilknyttet disse to problemstillingene.

1) Anskaffelsesreglenes anvendelse ved opprettelse av kommunale/fylkeskommunale/interkommunale pensjonskasser

Med andre ord: "Skjer opprettelse av egen pensjonskasse i en kommune/fylkeskommune i såkalt "egenregi" og skal dermed unntas fra anskaffelsesreglene?"

Til denne problemstillingen uttales det følgende i oppsummeringen fra KS Advokatene:

"Ved produksjon av tjenester står det offentlige overfor et grunnleggende valg mellom å produsere tjenesten selv og å skaffe den annet steds fra. Det er som utgangspunkt ingenting i veien for at en kommune kan produsere en tjeneste selv, såkalt egenregi.

Som utgangspunkt vil produksjon av tjenester utenfor eget rettssubjekt anses som en anskaffelse som derfor må følge anskaffelsesreglene.

Utvidet egenregi kan likevel tenkes. Vilkårene for dette følger av EU-domstolens praksis.

Rettssubjektet må være underlagt det tildelende organs kontroll og rettssubjektets omsetning må i det vesentlige skje til den offentlige eier.

Selv om det er knyttet noe tvil til vurderingen, tilsier formålet bak reglene at vilkårene må sies å foreligge når kommunene produserer sine pensjonsytelser i egen pensjonskasse. Dette gjelder også hvis kommunene velger å opprette interkommunale pensjonskasser”.

2) Anskaffelsesreglenes anvendelse i forbindelse med pensjonskassens virke

I hvilken grad kan pensjonskassen skaffe varer eller tjenester i egenregi og således unntas anskaffelsesreglene?

Om denne problemstillingen uttaler KS Advokatene:

”Hvorvidt pensjonskassene selv må følge anskaffelsesreglene i forbindelse med pensjonskassens virke, må vurderes konkret og for seg. Spørsmålet er ikke avklart i dette notatet. Hvis dette er tilfellet, må det vurderes om det kan sies å foreligge adgang til utvidet egenregi i forbindelse med opprettelse av pensjonskassene og daglig drift. Dette vil antakelig bare være aktuelt i unntakstilfelle.

Både anskaffelser i forbindelse med opprettelse av kassen og kassens egne anskaffelser vil i så fall være omfattet av anskaffelsesregelverket”.

7.2.10 PENSJONSKASSEFORENINGEN

Pensjonskasseforeningen er en interesseorganisasjon for pensjonskasser i privat og offentlig sektor. Foreningen har et sekretariat, lokalisert i Finansnæringens Hus i Oslo. Foreningen ble etablert av Norske Pensjonskassers Forening (NPF) og De Selvstendige Kommunale Pensjonskasser (DSKP) ved konstituerende møte 20. oktober 2009.

Pensjonskasseforeningen driver generelt informasjonsarbeid, men bistår også den enkelte pensjonskasse i faglig sammenheng. Videre arrangerer foreningen kurs, seminarer og konferanser, avgir høringsuttalelser og har utstrakt samarbeid med ulike departementer, Finanstilsynet, NHO, LO, FNO og forsikringsbransjen.

7.2.11 PENSJONSKONTORETS TILSYNSMYNDIGHET

Hovedtariffavtalen innen KS-området omfatter alle kommuner og fylkeskommuner, samt alle virksomheter med selvstendig medlemskap i KS-Bedrift. Unntatt er energibedriftene som har egen tariffavtale. Medlemmer i KS-Bedrift omfattes likevel av Pensjonskontorets tilsynsmyndighet. Oslo kommune utgjør et eget tariffområde og er utenfor KS' tariffområde med egen ordning.

De kommunale pensjonskassene er derfor bundet av Hovedtariffavtalen innen KS-området, og skal dermed følge AFP-vedtektene og TPO-vedtektene i Hovedtariffavtalen. Pensjonskontoret har derfor samme tilsynsmyndighet overfor de kommunale pensjonskassene som overfor de øvrige pensjonsleverandørene.



8. FORSIKRINGS- RÅDGIVERE/ -MEGLERE

FORSIKRINGSRÅDGIVERE/ -MEGLERE

- Majoriteten av kommuner på anbud benytter seg av forsikringsmeglere/-rådgivere i sin anbudsprosess for innkjøp av kommunal tjenestepensjonsordning.
- Lov om forsikringsformidling trådte i kraft 01.01.2006. Loven implementerer EUs direktiv om forsikringsformidling fra 2002 i norsk rett.
- Forsikringsrådgiver må opptre på en slik måte at det ikke skapes tvil om rollen som uavhengig mellomledd.
- Lovforbud mot meglerprovisjon trådte i kraft 1. juli 2008. Formålet med forbudet var å bidra til uavhengighet mellom forsikringsselskapene og forsikringsmeglerne for dermed å styrke tilliten til aktørene i forsikringsmarkedet.



8.1 INNLEDNING

De senere års anbudsprosesser har vist at de aller fleste kommuner/virksomheter benytter seg av forsikringsmeglere/-rådgivere i anbudsprosessen for innkjøp av kommunal tjenestepensjonsordning.

8.2 LOV OM FORSIKRINGSFORMIDLING

Lov om forsikringsformidling trådte i kraft 1. januar 2006. Forsikringsformidling er nærmere regulert i egen forskrift.

Loven implementerer EUs direktiv om forsikringsformidling fra 2002 i norsk rett.

Loven omfatter både forsikringsagenter, forsikringsmeglere og forsikringsrådgivere.

Forsikringsmegling defineres i forsikringsformidlingsloven § 1-2 nr. 1:

“forsikringsformidlingsvirksomhet som består i å gi kunden råd ut fra en analyse av et så stort antall av de på markedet disponible forsikringsløsninger som mulig, eller virksomhet som består i å presentere kunden for forsikringsløsninger fra et eller flere forsikringsselskaper, uten at det er inngått uttrykkelig avtale med forsikringsselskapene om dette”.

Megleren er altså engasjert av oppdragsgiver, for eksempel en kommune på anbud, og skal ivareta oppdragsgivers interesser uavhengig av hvilket forsikringsselskap som tilbyr forsikringen.

Forsikringsagentvirksomhet er forsikringsformidlingsvirksomhet som består i å tilby

forsikringsprodukter for og på vegne av ett eller flere forsikringselskap, jfr. § 1-2, nr. 4.

8.3 GOD MEGLERSKIKK OG MEGLERS OPPLYSNINGSPLIKT

Forsikringsmeglerforetaket skal etter forsikringsformidlingsloven § 5-2 drive virksomheten i henhold til god meglerskikk.

Forsikringsmeglingsforetaket må ikke opptre på en måte som er egnet til å skape tvil om dets stilling som uavhengig mellomledd. Forsikringsmeglingsforetaket kan ikke gjennom avtaler med forsikringselskap eller på annen måte innrette seg slik at det kan påvirke forsikringsmeglerforetakets uavhengighet som megler, jfr. §§ 5-2 (2) og 5-2 (4).

Forsikringsmegler har opplysningsplikt overfor oppdragsgiver etter nærmere bestemmelser fastsatt i forskrift.

8.4 FORBUD MOT MEGLERPROVISJON

Lovforbud mot meglerprovisjon trådte i kraft 1. juli 2008.

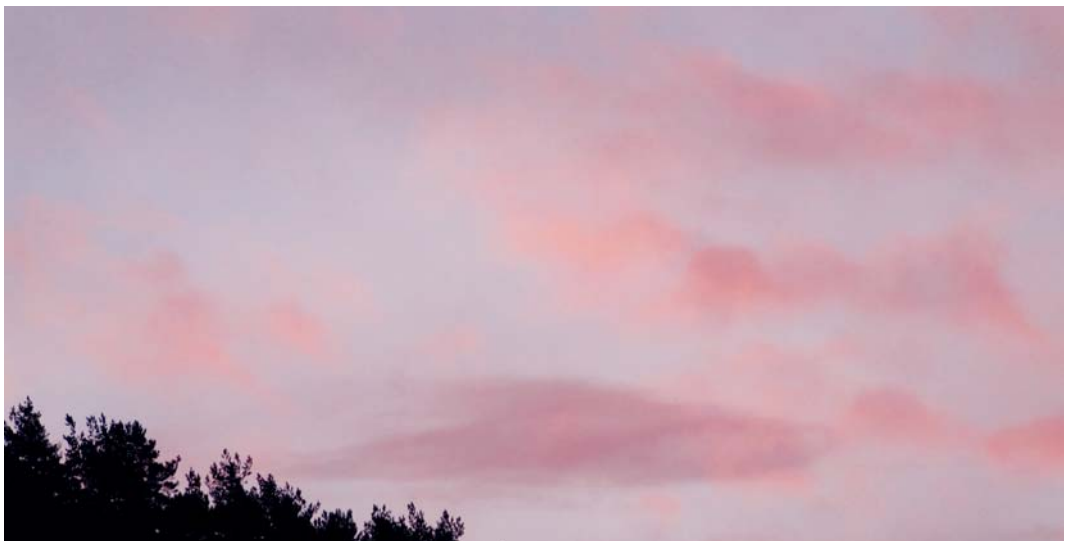
Formålet med et slikt forbud var å bidra til uavhengighet mellom forsikringselskapene og forsikringsmeglerne for dermed å styrke tilliten til aktørene i forsikringsmarkedet.

8.4.1 FORBUD MOT MEGLERPROVISJON

Forsikringsformidlingsloven § 5-2a (2) lyder:

“Et forsikringsmeglingsforetak har ikke adgang til å motta provisjon eller annen godtgjørelse for forsikringsformidlingen fra den forsikringsgiver som har overtatt den forsikringsavtalen et formidlingsoppdrag gjelder”

Bestemmelsen innebærer et forbud mot at forsikringsmeglere skal motta provisjon fra forsikringselskapene. Forbudet gjelder ikke



forsikringsformidling av gjenforsikring. Videre gjelder det ikke forsikringsformidling av forsikringer fra forsikringselskaper som ikke er etablert her i riket, forutsatt at forsikringsmeglingsforetaket videreformidler mottatt vederlag til oppdragsgiveren, jfr. forsikringsformidlingsloven § 5-2a (3).

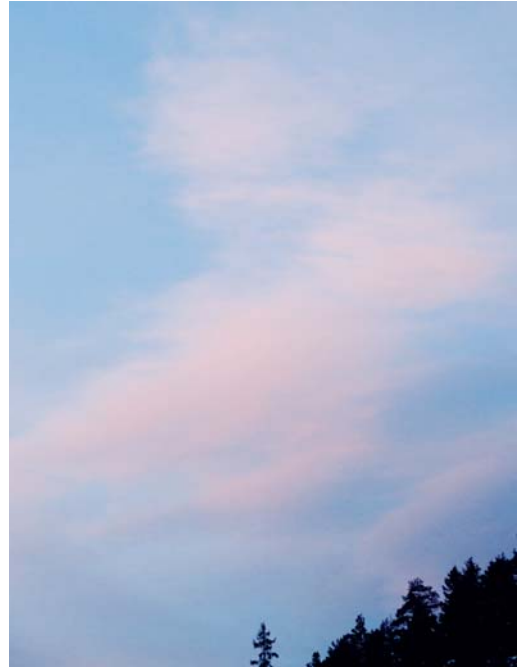
I lovforarbeidene fremheves at forbudet gjelder vederlag *”for forsikringsformidlingen”*, dvs. dersom oppdraget er knyttet til et konkret kundeforhold. Det stenges ikke for at forsikringsmeglere kan utføre oppgaver for et forsikringselskap, som f.eks. foredragsvirksomhet.

8.4.2 FORSIKRINGSMEGLER OG OPPDRAGSGIVER

Et forsikringsmeglingsforetak skal i hht forsikringsformidlingsloven § 5-2a (1) påse at provisjon og annen godtgjørelse som skal betales for forsikringsformidlingen, blir avtalt med oppdragsgiveren før oppdrag blir utført. Avtalen skal bekreftes skriftlig dersom oppdragsgiveren krever det, eller forsikringsformidlingen omfatter tjenester knyttet til forsikringsforholdet etter at forsikringsavtalen er inngått.

Bestemmelsen understreker at det er forsikringsmegler og oppdragsgiver, og ikke forsikringsmegler og forsikringselskapet, som skal avtale hva megleren skal ha betalt for de tjenestene som skal utføres.

Bestemmelsen gjelder ikke forsikringsformidling av gjenforsikring. Videre gjelder det ikke forsikringsformidling av forsikringer fra forsikringselskaper som ikke er etablert i Norge, forutsatt at forsikringsmeglings-



foretaket videreformidler mottatt vederlag til oppdragsgiveren, jfr. forsikringsformidlingsloven § 5-2a (3).

Bakgrunnen for at vederlaget skal avtales før oppdraget blir utført, er at oppdragsgiver da har mulighet til å velge en annen forsikringsmegler dersom prisen anses å være for høy. På denne måten unngås uenighet med hensyn til hva som skal betales etter utført oppdrag.

Avtalen skal være skriftlig dersom oppdragsgiveren krever det eller formidlingen omfatter tjenester utover selve kontraktsslutningen. Det siste alternativet er aktuelt der forsikringsmegler skal utføre mange tjenester for kunden i løpet av året.

8.4.3 FORBUDET RETTES MOT FORSIKRINGSMEGLER OG FORSIKRINGSSKAP.

Etter forsikringsvirksomhetsloven § 6-9 har et forsikringsselskap som driver virksomhet i Norge *“ikke adgang til å betale provisjon eller annet vederlag til forsikringsmeglingsforetak i anledning av formidling av forsikringsavtale til selskapet dersom forsikringsmeglingsforetaket ved å motta slik provisjon eller vederlag ville handle i strid med reglene i forsikringsformidlingsloven § 5-2a med tilhørende forskrift.*

Kongen kan fastsette nærmere regler til gjennomføring og avgrensning av bestemmelsene i første ledd, herunder regler om forsikringsselskapers adgang til å ha særlige pristariffer for administrative tjenester for forsikringer som kommer til et forsikringsselskap fra forsikringsmeglingsforetak”.

Bestemmelsen gjentar og henviser til forbudet mot meglerprovisjon i forsikringsformidlingsloven § 5-2a.

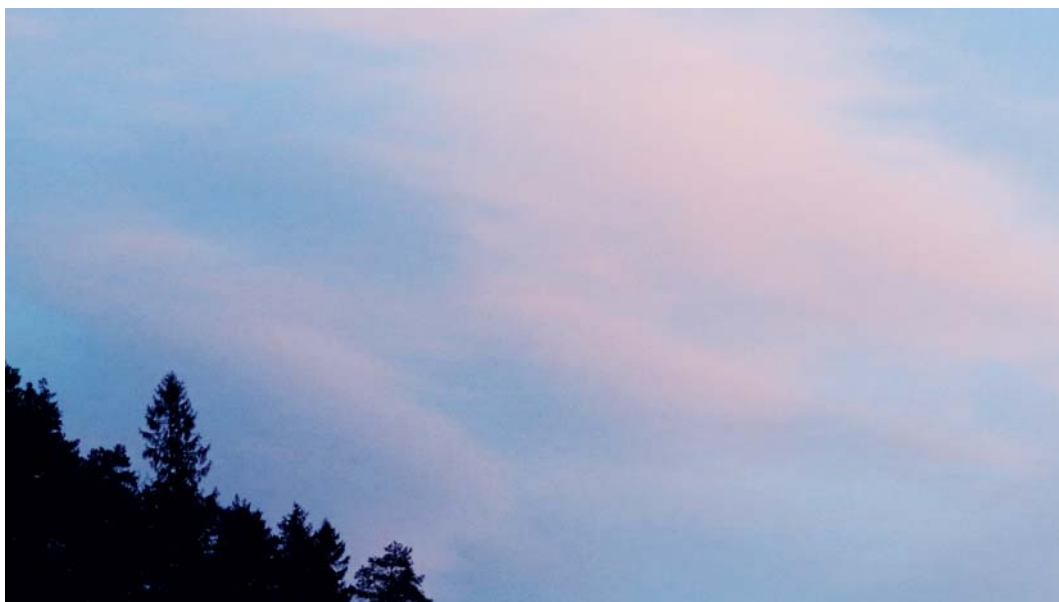
Forbudet rettes både mot forsikringsmegler og forsikringsselskap. Det antas at forbudet blir mer effektivt når det også rettes mot forsikringsselskapene, og det vil være lettere for tilsynsmyndighetene å føre tilsyn.

8.5 ANSKAFFESESREGELVERKET

8.5.1 ANSKAFFELSE AV RÅDGIVER

Anskaffelse av forsikringsrådgiver må skje i henhold til anskaffelsesreglene.

Hvorvidt oppdraget må lyses ut eller om det er tilstrekkelig å gjennomføre forenklet konkurranse – ved for eksempel å sende en forespørsel til ulike rådgivere – avhenger av



om kontraktssummen er over eller under NOK 500.000,- ekskl. mva.

For anskaffelser med en verdi på mellom NOK 100.000 og 500.000, gjelder ingen krav til anskaffelsesprosedyre. For disse anskaffelsene gjelder likevel krav til at den skal skje etter konkurranse og at det skal utarbeides protokoll for anskaffelsen, jfr. FOA § 3-2.

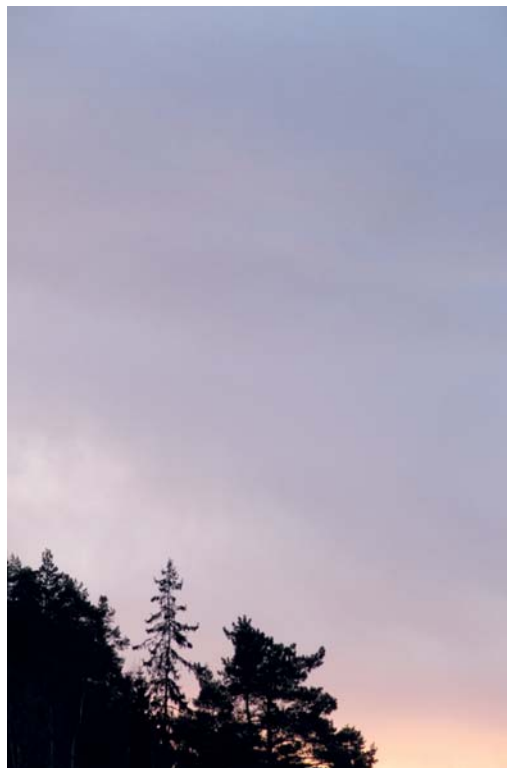
Uansett størrelsen på anskaffelsen, er det viktig at det utarbeides en kontrakt med rådgiveren, slik at det er klart hvilke oppgaver rådgiveren skal ivareta og hvilke plikter hver av partene har.

8.5.2 RÅDGIVERHABILITET

Det er også viktig å være oppmerksom på regelen om rådgiverhabilitet i FOA § 3-8:

“Oppdragsgiver skal ikke søke eller motta råd som kan bli benyttet under utarbeidelsen av spesifikasjoner for en bestemt anskaffelse fra noen som kan ha økonomisk interesse i anskaffelsen, når dette skjer på en måte som vil kunne utelukke konkurranse”.

Denne særlige anskaffelsesrettslige habilitetsregelen er inntatt for å ivareta kravet til likebehandling og sikre reell konkurranse, jfr. LOA § 5 og FOA § 3-1, og må sees i sammenheng med den generelle habilitetsbestemmelsen i FOA § 3-7.





9. FORSIKRINGSVIRK- SOMHETSLOVEN OG HOVEDTARIFFAVTALEN

FORSIKRINGSVIRKSOMHETS-LOVEN (FORSVL.)

- Pensjonsinnretningenes forvaltningskapital deles inn i selskapsportefølje, kollektivportefølje og egne investeringsvalgporteføljer, hvor kunden kan velge å plassere midlene i en av de to siste
- Loven angir at endring i premiegrunnlag skal varsles minst 4 måneder i forkant
- Loven angir hvordan avkastning og overskudd skal fordeles mellom kunde og selskap
- Det angis krav til bufferavsetninger
- Loven regulerer regler for premieutjevning i kommunale ordninger

HOVEDTARIFFAVTALEN

- Premieutjevningssprinsippet, nedfelt i TPO-vedtektene § 13-2 nr. 1, innebærer at de felleselementer som hittil har vært gjenstand for premieutjevning fortsatt i størst mulig grad skal utjevnes.
- I Pensjonskontorets konkurransegrunnlag er det lagt til grunn at bestemmelsene om rentegaranti og kapitalforvaltning ikke berøres av kravet til premieutjevning.

9.1 FORSIKRINGSVIRKSOMHETSLOVEN

9.1.1 INNLEDNING

Fra 2008 gjelder reglene i forsikringsvirksomhetsloven med forskrifter som regulerer hvordan pensjonsinnretningene kan innrette sin virksomhet, krav til egenkapital, styre, vedtekter m.m.³

Kapittel 9 omhandler blant annet regler om premier, kapitalforvaltning og bufferavsetninger.

Kapittel 10 omhandler særlige forhold knyttet til kommunale pensjonsordninger, herunder regler for premieutjevning.

Kapittel 11 omhandler flytteregler, tidsfrister for å melde og gjennomføre flytting, hvilke midler som kan flyttes, medlemmers uttale rett med mer.

Loven angir videre enkelte punkter der lov om foretakspensjon gjøres gjeldende også for kommunale ordninger, som for eksempel reglene knyttet til premiefond.

9.1.2 HOVEDPUNKTER I LOVENS KAPITTEL 9

Lovens kapittel 9 omhandler blant annet regler om premier (prising), kapitalforvaltning og bufferavsetninger.

³ Fra 2008 ble sterkt endrete regler knyttet til regulering av pensjonsinnretninger gjort gjeldende. Tidligere gjaldt andre regler som ikke omtales her.



Oppdeling av pensjonsinnretningens kapital

Pensjonsinnretningens forvaltningskapital skal deles inn i:

- Selskapsportefølje (forsikringsgivers midler)
- Kollektivporteføljen (kundemidler)
- Særskilte investeringsvalgporteføljer (kundemidler)

Eiendelene i de ulike porteføljene skal holdes adskilt.

Selskapsporteføljen består av eiendeler som motsvarer pensjonsinnretningens ansvarlige kapital. Denne porteføljen skal sikre selskapet en tilfredsstillende avkastning på egenkapitalen, i tillegg til eventuell fortjeneste ved de ulike pristariffer. Pensjonsinnretningen bestemmer selv hvordan midlene i selskaps-

porteføljen skal forvaltes, dog innenfor krav om forsvarlighet. Avkastningen på selskapsporteføljen skal tilføres selskapet. For gjensidige selskaper eller pensjonskasser, der kunden også er eier, vil dette kunne påvirke vurderingen av den totale avkastningen og kostnaden for kunden.


Loven gir pensjonsinnretningene mulighet til å etablere flere underporteføljer av kollektivporteføljen. Disse kan ha ulik risiko-profil på investeringene, noe som igjen kan være tilpasset de enkelte kunders grunnlagsrente og bufferkapital.

Pensjonsinnretningen kan videre tilby løsninger hvor kundene gis anledning til å velge særskilt investeringsstrategi (aktivaallokering), med valg mellom:

- Ettårig avkastningsgaranti
- Flerårig avkastningsgaranti (maksimert til 5 år)
- Selv å bære risikoen for avkastningsgarantien

Livselskapene vil her inngå særskilt avtale med hver kunde, hvor det fastsettes investeringsstrategi, retningslinjer for endringer av porteføljesammensetning, regler for bufferavsetninger (øvre/nedre grenser), kundens eventuelle risiko ved avkastningsgarantien osv. Prisen for avkastningsgarantien vil avhenge av den konkrete kontraktsutforming for hver enkelt kunde.

Også kommunale pensjonskasser har i prinsippet adgang til å tilby eget investeringsvalg. I praksis vil dette medføre at beslutninger om investeringsstrategi for egen portefølje flyttes fra pensjonskassens



styre til kommunen og øvrige virksomheter som er tilsluttet pensjonskassen, og at kommunen/virksomhetene blir mer direkte eksponert for risikoen ved innfrielse av avkastningsgarantien.

Pris- og overskuddsmodell for tjenestepensjonsordninger

Premien fastsettes ut fra priser som er meldt til Finanstilsynet og kan ikke avvike fra disse. Premien deles gjerne inn i tre forskjellige elementer, knyttet til:

- Administrasjon
- Personrisiko (risiko for død/langt liv og uførhet)
- Kapitalforvaltningsrisiko⁴ (både administrasjon og premie for at pensjonsinnretningen lover en viss avkastning)

Ovennevnte tre elementer skal forhåndsprises og premien fastsettes for ett år av gangen.

Hovedprinsippet i loven er at alt avkastningsoverskudd tildeles kunden. Videre får kunden alt overskudd på forsikringsrisiko, med unntak av den delen av årets overskudd (inntil 50 %) som pensjonsinnretningen setter av i et risiko-utjevningfond. Dette fond kan benyttes i år der forsikringsrisikoen går med underskudd.

Kapitalforvaltningsrisiko

Pensjonsinnretningen bærer risikoen for at oppnådd avkastning på kundemidlene minst tilsvarende pensjonskontraktens rentegaranti

(grunnlagsrente). Prinsippet med rentegaranti er at kunden kan betale inn en lavere premie for en gitt ytelse/pensjon dersom noe av den fremtidige avkastningen tas hensyn til i premieberegningen. Dette legges inn i beregningene som en neddiskontert verdi, og kalles gjerne grunnlagsrente.

Grunnlagsrenten kan bestemmes av pensjonsinnretningen, eventuelt sammen med kunden, men Finanstilsynet angir maksimale grenser for hvor høy grunnlagsrenten kan være. For de aller fleste kommunale pensjonsordninger er grunnlagsrenten 3 % for all innbetaling før 1. januar 2012. For innbetaling etter 1. januar 2012 er grunnlagsrenten 2,5 %.

Bufferkapital

Som nevnt skal kunden ha all avkastning på sine midler. Pensjonsinnretningen har imidlertid mulighet til å avsette noe av årets avkastning til såkalte tilleggsavsetninger, tilordnet den enkelte kunde. Forsikringsloven angir nærmere regler for hvordan avsetningene kan bestemmes det enkelte år, og angir at tilleggsavsetningene uansett ikke kan overstige 12 % av premiereserven.

Dersom pensjonsinnretningen ikke oppnår en avkastning som er minst like stor som grunnlagsrenten, kan tilleggsavsetning for kunden belastes for det som mangler mellom 0 % og grunnlagsrenten.

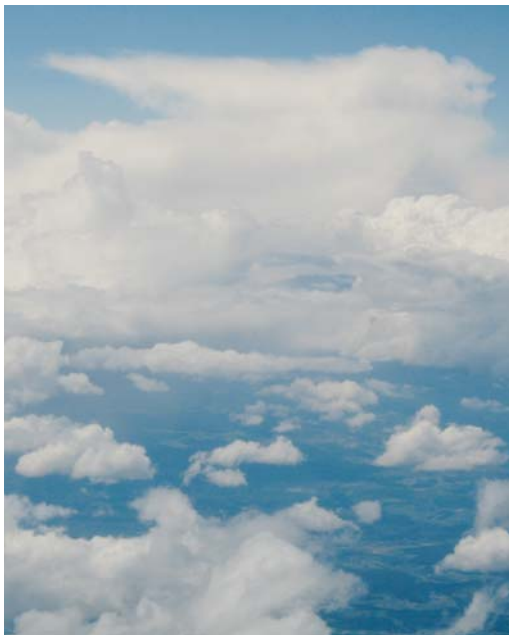
Videre er det knyttet kursreserver til hver enkelt kontrakt. Kursreguleringsfondet, som

⁴ Samlet pris for forvaltningstjenester + rentegarantipremie (dvs. forsikringsgivers risiko for avkastningsresultatet)

er de samlede kursreservene for pensjonsinnretningen, utgjør summen av urealiserte verdier på finansielle omløpsmidler som inngår i kollektivporteføljen. Kursreservene er altså like uansett hvilken underportefølje av kollektivporteføljen kundens midler er plassert i.

Ved flytting av kollektiv pensjonsordning eller annen kollektivkontrakt skal kontraktens forholdsmessige andel av kursreguleringsfondet på beregningstidspunktet tilordnes kontrakten som tilleggsavsetninger. Selskapet har likevel adgang til å holde tilbake den forholdsmessige del av kursreguleringsfondet som utgjør inntil 2 % av kontraktens premiereserve. Ved flytting inngår denne andelen i tilleggsavsetningene.

Tilleggsavsetninger og kursreserver betegnes gjerne som kundens bufferkapital.



Rentegarantipremie

At pensjonsinnretningene lover en viss avkastning – grunnlagsrenten – innebærer en forholdsvis stor risiko for dem. Forsikringsvirksomhetsloven har derfor regler om at innretningene kan ta seg betalt for denne risikoen, og dette gjøres ved en såkalt rentegarantipremie.

Rentegarantipremie vil variere for hver enkelt kunde, avhengig av:

- Størrelsen på gjennomsnittlig grunnlagsrente i avtalen
- Størrelsen på buffere for avtalen
- Risikoprofilen i kapitalforvaltningen (ut fra hvilken portefølje midlene er investert i)

9.1.3 HOVEDPUNKTER I LOVENS KAPITTEL 10

Forsikringsvirksomhetsloven kapittel 10 omhandler særlige forhold knyttet til kommunale pensjonsordninger. Innledningsvis gis det en definisjon av hva som betraktes som en kommunal ordning. Videre angis det regler for premieutjevning, fellesordning for premieberegning m.m.

9.1.4 HOVEDPUNKTER I LOVENS KAPITTEL 11

Kapittel 11 regulerer flytting av kollektive pensjonsordninger. Regelverket angir oppsigelses- og oppgjørsfrister, pensjonsinnretningens mulighet til å ta et flyttegebyr, oppgjørsmåte og beregning og håndtering av midler som skal flyttes.

9.2 HOVEDTARIFFAVTALEN OG FORSIKRINGSLOVGIVNINGEN

Som tidligere beskrevet kan livselskapene:

- Etablere flere underporteføljer i kollektivporteføljen
- Tilby kundene såkalt "særskilt investeringsvalg", det vil si mulighet til å velge mellom ulike investeringsstrategier.

9.2.1 ENIGHETSPROTOKOLL – NY FORSIKRINGSLOVGIVNING

KS og Fagforbundet undertegnet enighetsprotokoll 23. juni 2008 vedrørende HTA kapittel 2, pkt. 2.1.6 (som ved hovedtariffoppgjøret 2010 ble flyttet til pkt. 2.1.8) der det blant annet heter:

"(...) Etter HTA kapittel 2, pkt 2.1.6 (1) skal pensjonsrettighetene for alle ytelsers vedkommende være forsikringsmessig dekket i et forsikringselskap eller en pensjonskasse. Forsikringsloven åpner for at arbeidsgiver selv kan bære risikoen for avkastningsgarantien. Forsikringsavtaler som innebærer at arbeidsgiver selv bærer risiko for avkastningsgarantien vil være i strid med forsikringsprinsippet i 2.1.6 (1).

Partene forutsetter at aktuelle forsikringsleverandører ikke gir tilbud om fritt investeringsvalg etter loven i strid med forutsetningene i gjeldende HTA".



9.2.2 KOMMUNALE TJENESTEPENSJONSORDNINGER

Premieutjevningssprinsippet skal ligge til grunn for livselskapenes produktløsninger for kommunale ordninger etter regelverket i forsikringsvirksomhetslovens kapittel 10 og Hovedtariffavtalen.

Tariffpartene har så langt ikke lagt begrensninger i livselskapenes produktløsninger. Det kan imidlertid ikke utelukkes at det på et senere tidspunkt vil settes begrensninger for produktløsninger innen KS' tariffområde.



10. FORSIKRET LØSNING⁵ - RETTLEDNING TIL TILDELINGSKRITERIENE I PENSJONSKONTORETS KONKURRANSEGRUNNLAG

⁵ De formelle rammebetingelser for livsforsikrings-
selskapene omtales nærmere i kapittel 7.1

TILDELINGSKRITERIER

- Forsikringsteknikk – personrisiko
 - Premieutjevningsselskap
 - Pensjonskostnad
 - Forsikringsbart/ikke-forsikringsbart
 - Premiebetaling
 - Kapitalbinding
 - Administrasjon
 - Service og rådgivning

- Kapitalforvaltning
 - Kapitalforvaltningspremie for portefølje
 - Avkastning/risikoforhold for portefølje
 - Samfunnsansvar for portefølje
 - Service og rådgivning
 - Tilbyders forvaltningskvalitet (frihet)
 - Tilbyders selskapsform og egenkapitalbetjening (kun for gjensidig selskap)



Generelt

Pensjon er i hovedsak sparing og bør ses i et langsiktig perspektiv, hvor premien er et anslag for hva som årlig må avsettes for å dekke fremtidige forpliktelser. Den er altså ingen endelig finansiering av alle forpliktelsene i dag – endrede forutsetninger gir endret premie. Ettersom premien er uttrykk for sparing, ikke pris, vil for lave premieprognoser innebære en forskyvning av kostnader/forpliktelser frem i tid, med tilhørende lavere likviditetsbelastning i de nærmeste år.

De pensjonsforpliktelser en kommune har overfor nåværende og fremtidige pensjonister, er fastsatt direkte i Hovedtariffavtalen innen KS' sektor ("HTA"). Kommunal tjenstepensjonsordning bygger på følgende viktige prinsipper: Bruttogarantiprinsippet – 66 % av pensjonsgrunnlaget ved full opptjening (HTA pkt. 2.1.2), sluttlønnprinsippet (HTA pkt. 2.3.2) og premieutjevningsselskap – premieelementene utgjøres av samtlige kommunekunder og bedriftskunder eller av fylkeskommunekunder (HTA pkt. 2.1.10).

Videre er pensjonssystemet i offentlig sektor utformet slik at annet omkringliggende regelverk får direkte og indirekte virkning for kommunens pensjonsforpliktelser. Dette gjelder blant annet lov om folketrygd, lov om samordning av pensjons- og trygdeytelser, lov om Statens Pensjonskasse og overføringsavtalen mellom tjenstepensjonsordninger i offentlig sektor.

Avtale med et livsforsikringsselskap innebærer finansiering og delvis forsikringsmessig sikring av de tariffbestemte pensjoner. Avtalen må utformes slik at pensjonsrettighetene

som følger av HTA er korrekte og fullstendig ivaretatt.

Med bakgrunn i tilbudsgivningen i anbudsprossene 2009 rettet Pensjonskontoret henvendelse til Kredittilsynet 16.11.2009 – *“Premiesats – forsikringsbare ytelser”*.

I brev til livselskapene 27.11.2009 uttalte Kredittilsynet blant annet:

“Kredittilsynet vil understreke at det ikke er adgang til å tilby forsikringskunder en premie som avviker fra det meldte beregningsgrunnlag”.

“Dette gjelder uavhengig om det er livselskapets eiere (via egenkapitalen eller gjennom tilbakeholdte overskuddsmidler) eller tredjeperson som betaler manglende premie, og uavhengig om det gjelder nettopremie eller kostnadstillegg mv”.

“Dette innebærer blant annet at det ikke er adgang til å forsikre ytelser i henhold til regelverket om avtalefestet pensjon (AFP), da slike ytelser skal sikres ved særskilte engangspremier ...”.

“Tilsvarende vil det å garantere for et maksimalnivå på premiene for slike ytelser være å anse som forsikring, og være i strid med loven”.

Pensjonsplanen i kommunal sektor er ytelsesbasert. I dette ligger det at pensjonsytelsene regnes ut på en eksplisitt måte når slike kjennetegn som lønn og avlagt tjenestetid på pensjoneringstidspunktet er kjente. Dette i motsetning til innskuddsbasert pensjon, der det er samlet sparing og akkumulert

avkastning over tid som bestemmer hvor stor pensjon som kan sikres.

Kommunens økonomiske forpliktelse ved “varen” ytelsesbasert pensjon kan karakteriseres ved at kommunen har forpliktet seg til fremtidig utbetaling av et beløp som:

- Står i forhold til fremtidig lønnsnivå mv. og derfor er av ukjent størrelse
- Muligens kan forfalle svært langt frem i tid (30-50 år er ikke uvanlig)
- Det er knyttet usikkerhet til om kommer til utbetaling, og eventuelt hvor lenge utbetalingen skal vare

Når produsenten av en vare eller tjeneste har tilfredsstillende kontroll med kostnaden ved å tilvirke varen eller tjenesten, kan den omsettes mot fast pris en gang for alle. For ytelsesbasert pensjon er kostnaden i det lange løp bestemt av på forhånd ukjente pensjonsbeløp som skal utbetales over et ukjent tidsrom. Det er knyttet så stor usikkerhet til kostnaden at det i praksis ikke er mulig å forhåndsprise en slik pensjonsytelse.

Et livsforsikringsselskap kan derfor ikke overta all risiko knyttet til innfrielse av kommunens fremtidige pensjonsutbetalinger. Livsforsikringsselskapets leveranse er mer begrenset og består i hovedsak av å ivareta en systematisk plan for forskuddsfinansiering av fremtidige pensjoner. Samtidig innebærer avtale med livsforsikringsselskap at virkningen av tilfeldige variasjoner mht. levetid, uførehypighet mv. er forsikret, og at det garanteres en viss minste avkastning på forvaltede pensjonsmidler. For slik forsikringsdekning og avkastningsgaranti betales en fast premie.

Etter dette er det kommunen selv, eller et kollektiv av kommuner, som må dekke sine egne pensjonspremier i det lange løp.

Premieutjevningsselskap

Hovedtariffavtalen innen KS-området (HTA) har egne bestemmelser om hvordan kommunene skal finansiere sine pensjonsforpliktelse. Hovedprinsippet om premieutjevningsselskap er nedfelt i HTA kap. 2, pkt. 2.1.10 annet ledd:

“Tjenestepensjonsordningen skal være basert på et finansieringssystem som er kjønnsnøytralt og som ikke virker utstøtende på eldre arbeidstakere. Under henvisning til dette skal premien minst beregnes på grunnlag av et kollektiv som hos den enkelte leverandør utgjøres av samtlige kommunekunder og bedriftskunder eller av fylkeskommunekunder”.

Vedtekter for tjenestepensjonsordning (TPO) § 13-2, nr. 1, annet ledd presiserer dette nærmere:

“Den ordinære årspremie skal utjevnes i den enkelte forsikringsgivers fellesordning, basert på pensjonsgrunnlaget. Engangspremier ved pensjonstilfellets inntreden, skal utjevnes i forsikringsgivers fellesordning i forhold til pensjonsgrunnlaget. Premie for lønns- og G-regulering skal utjevnes i en fellesordning i forhold til premiereserven. Administrasjonstillegget i premien skal utjevnes i en fellesordning i forhold til pensjonsgrunnlaget. Forsikringsgivers fellesordning for utjevning av alle premieelementene skal utgjøres av samtlige kommunekunder og bedriftskunder eller av fylkeskommunekunder”.

Etter disse bestemmelsene skal avtalen med livsforsikringselskap utformes slik at alle kommunene selskapet har som kunder organiseres i et eget kollektiv – ett premieutjevningsselskap. Innenfor premieutjevningsselskapet skal samlet premie fordeles mellom kundekommunene etter utjevningbaserte prinsipper. Utjevningen skal foregå slik at premien regnet som prosent av arbeidstagneres pensjonsgrunnlag skal være den samme innenfor premieutjevningsselskapet. Likevel skal kostnaden knyttet til regulering av pensjoner i takt med utviklingen i lønn og folketrygdens grunnbeløp (G) fordeles med premiereserven som fordelingsnøkkel.

Med dette står den enkelte kommunes premiebetaling ikke i direkte forhold til egen risiko. Denne reflekterer i stedet en ideell andel av den gjennomsnittlige risiko for de kommuner som inngår i premieutjevningsselskapet.

Forsikringsbare/ikke-forsikringsbare ytelser

Som nevnt over er det et generelt forhold i ytelsesbaserte pensjonsordninger at risikoen knyttet til de fremtidige pensjonsutbetalinger ikke kan overdras til et livsforsikringselskap mot premie som er fastsatt med endelig virkning. Forholdet blir gjort tydelig gjennom flere av pensjonsbestemmelsene i HTA. Som eksempler på faktorer som livsforsikringselskapene ikke kan eller vil gi forsikringsmessig avdekning for kan nevnes:

- Fremtidige pensjonsytelser for yrkesaktive medlemmer skal stå i forhold til deres lønns-karriere på pensjoneringstidspunktet

- Pensjoner som er under utbetaling og fremtidige pensjoner for tidligere arbeidstakere skal reguleres i takt med utviklingen av G
- Arbeidstaker har noe valgfrihet for når en alderspensjon kan tas ut:
 - 85-årsregelen, som gir rett til å ta ut alderspensjon inntil 3 år før aldersgrensen, hvis sum av alder og tjenestetid er minst 85 år
 - AFP, som gir en alminnelig rett til å ta ut alderspensjon fra valgfritt tidspunkt mellom 62 år og vedkommendes aldersgrense
- Størrelsen av fremtidig folketrygdytelse som det skal samordnes med ("bruttogaranti")

Det forhold at HTA-pensjonene ikke kan forsikres fullt, medfører at livsforsikringsselskapenes leveranse av kommunal tjenestepensjon i henhold til HTA deles i to:

For det første en avtale om kollektiv pensjonsforsikring, der livsforsikringsselskapet påtar seg juridisk ansvar for nærmere bestemte nominelle ytelser. Pensjonsytelsene som forsikres i henhold til denne avtalen skal forutsetningsvis være mest mulig dekkende og omfattende i relasjon til HTA.

For det andre det som mangler for at et livsforsikringsselskaps pensjonsleveranse skal stå fullt ut i overensstemmelse med HTA – gjerne omtalt som ikke-forsikringsbare ytelser. For de ikke-forsikringsbare ytelsene består livsforsikringsselskapets leveranse av administrative og beregningsmessige tjene-

ster, men det skjer ingen sikring eller forhåndsfinansiering av ytelsene. Kommunen eller premieutjevningsselskapet har selv det direkte ansvaret for å innfri forpliktelsene knyttet til de ikke-forsikringsbare ytelsene.

Dette skillet mellom forsikringsbare og ikke-forsikringsbare ytelser er også nedfelt i forsikringsvirksomhetslovens bestemmelser om hvordan premie for kommunale pensjonsordninger skal beregnes.

Endret forsikringslovgivning

Nye bestemmelser i forsikringsvirksomhetsloven trådte i kraft 1. januar 2008. Et hovedprinsipp her er skillet mellom selskapskapital og kundekapital. I tillegg skal livsforsikringsselskapene prise tjenester med endelig virkning på forhånd.

Mest sentralt er nedenstående tre elementer:

- Premie for risikoen knyttet til å garantere en viss avtalt minimumsavkastning⁶ i forkant
- Premie for å forsikre virkningen av tilfeldige variasjoner mht. levetid, uførehypighet mv, risikopremien
- Premie for administrative tjenester

Tildelingskriterier

Oppdragsgiver foretar tildeling på basis av hvilket tilbud som er det økonomisk mest fordelaktige, jf. forskrift om offentlig anskaffelser (FOA) § 22-2(2).

⁶ Dvs. grunnlagsrente, også kalt rentegaranti.

Følgende kriterier kan legges til grunn, her i uprioritert rekkefølge:

Forsikringsteknikk – personrisiko

- Premieutjevningssfellesskap
- Pensjonskostnad
- Forsikringsbart/ikke-forsikringsbart
- Premiebetaling
- Kapitalbinding
- Administrasjon
- Service og rådgivning

Kapitalforvaltning

- Kapitalforvaltningspremie for portefølje
- Avkastning/risikoforhold for portefølje
- Samfunnsansvar for portefølje
- Service og rådgivning
- Tilbyders forvaltningskvalitet (frihet)
- Tilbyders selskapsform og egenkapitalbetjening (kun for gjensidig selskap)

For å klargjøre de forsikringsmessige forhold rapporterer tilbyder blant annet resultatet av ulike beregninger både for det etablerte premieutjevningssfellesskapet og for kommunens egen medlemsbestand. Det er den årlige sammensetningen av medlemsbestanden ved begynnelsen av hvert år som avgjør de pensjonsøkonomiske forhold i pensjonsordningen for tilsvarende år.

Opplysninger om tilbyders totale kommunale medlemsbestand for 2012 vil ikke være kjent

ved utarbeidelsen av tilbud gjennom 2011. For tilbudsprosessen vil det i praksis være mulig å være à jour med bestandsopplysninger pr. 1.1.2011, men ikke senere. *Det legges derfor til grunn at tilbud utarbeides med 2011 som virkningsår.*

10.1 FORSIKRINGSTEKNIKK – PERSONRISIKO

10.1.1 PREMIEUTJEVNINGSFELLESSKAP

Formålet med dette punktet er å belyse hvordan premieutjevningssfellesskapet hos tilbyder har utviklet seg over tid.

En grunnleggende forutsetning i HTA er at premiekostnaden hos den enkelte leverandør skal utjevnes mellom alle kunder innenfor området kommunal tjenestepensjon. I utgangspunktet er dette i strid med det ordinære hovedprinsipp om at den enkelte kundes premiekostnad skal avregnes separat. Imidlertid åpner forsikringsvirksomhetsloven for premieutjevning som et unntak spesielt for forretningsområdet kommunal tjenestepensjon⁷.

Inntil 2005 var KLP alene om å benytte premieutjevning for området kommunal tjenestepensjon. De øvrige, Storebrand og Vital (nå DNB), avregnet inntil dette tidspunkt premie for den enkelte kommune separat, men innførte premieutjevning fra 2005.

For alle selskapene er det forretningsvolumet innenfor området kommunal tjenestepensjon

⁷ Uten dette unntaket ville forsikringselskapene i realiteten ikke hatt adgang til å tilby slik utjevnet premiefinansiering som HTA forutsetter.

som her skal belyses. Nøkkeltall som oppgis av tilbyder er status og bevegelse for samlet kapital, antall avtaler, antall medlemmer (alle medlemskategorier til sammen) og premieutjevningsselskapets fordeling på forskjellige medlemsgrupper. Opplysningene skal oppgis ved at tilbyder fyller ut Tabell 1 til Tabell 4 som er vist i det følgende.

For å kunne vurdere forutsigbarhet og stabilitet i premieutjevningsselskapene, bes tilbyder om å gi opplysninger om mål for utvikling av forretningsvolumet innenfor området kommunal tjenstepensjon. Tilbyder skal her fylle ut Tabell 5, og da spesifikt slik at høyre kolonne fylles ut med en grad av overensstemmelse på en skala fra 0 til 10 for hver av de to alternative målformuleringene, slik at disse summerer seg til 10.

Vurderingsveiledning – Premieutjevningsselskap

Den enkelte kommune avgjør selv hvilket av de kommunale premieutjevningsselskap den vil tilhøre. Man må her basere seg på informasjon om karakteristika ved de ulike selskapene året før anbuds vurderingen. Kommunen har ingen beslutningsmyndighet når det gjelder hvilke andre kommuner som

i fremtiden slutter seg til eller går ut av selskapet. Fremtidig utvikling i sammensetning og størrelse av premieutjevningsselskapet avgjøres i realiteten av tilbyders strategi og markedsaktiviteter.

For opplysninger som kan leses ut av de utfylte Tabell 1 til Tabell 4 gjelder: Jo større og mer stabil bestand, dess mer stabil pensjonspremie bør man kunne forvente, for så vidt angår betydningen av de forsikringsmessige forhold. Stort og stabilt volum trekker i retning av stabil pensjonspremie.

For opplysninger om målformulering som er gitt i Tabell 5: Tilkjennegivelse av sterk vektlegging av volumvekst og svakere vektlegging av at langsiktig pensjonspremie tilstrebes opprettholdt/opnådd på et lavt nivå, trekker i retning av lavere forutsigbarhet for pensjonspremie og premieinnbetaling. Dette kan videre indikere at *tilbyder vil kunne ha en interesse av å utvide premieutjevningsselskapet med nye kommunale pensjonsordninger, også i tilfeller der dette kan medføre høyere gjennomsnittlig pensjonspremie for hver enkelt pensjonsordning i det etablerte premieutjevningsselskapet.*



Tabell 1: Utvikling i premieutjevningsselskapet 2006-2011 – Samlet kapital
(tall i hele tusen kroner)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Bestand pr. 1.1						
Tilgang i løpet av året						
Avgang i løpet av året						
Annen endring i løpet av året						
Bestand pr. 31.12						

Tabell 2: Utvikling i premieutjevningsselskapet 2006-2011 – Antall avtaler

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Bestand pr. 1.1						
Tilgang i løpet av året						
Avgang i løpet av året						
Annen endring i løpet av året						
Bestand pr. 31.12						

Tabell 3: Utvikling i premieutjevningsselskapet 2006-2011 – Antall medlemmer

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Bestand pr. 1.1						
Tilgang i løpet av året						
Avgang i løpet av året						
Annen endring i løpet av året						
Bestand pr. 31.12						

Tabell 4: Utvikling i premieutjevningsselskapet 2006-2011 – Antall medlemmer fordelt på medlemskategorier

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Yrkesaktive ⁸						
AFP						
Oppsatte ⁹						
Midlertidig uførepensjon						
Varig uførepensjon						
Alderspensjon						
Ektefellepensjon						
Barnpensjon						
Totalt						

⁸ Med yrkesaktive forstås oppdragsgivers nåværende arbeidstakere som er medlemmer i pensjonsordningen.

⁹ Med oppsatte forstås oppdragsgivers tidligere arbeidstakere med medlemstid i pensjonsordningen, som ennå ikke er blitt pensjonister.

Tabell 5: Tilbyders mål for utvikling av forretningsområdet kommunal tjenstepensjon

Formulering av mål om volumvekst	Grad av overensstemmelse med mål 0-10 (hvor 0 utgjør minst grad av overensstemmelse)
Uten hensyn til hvordan dette påvirker langsiktig pensjonskostnad	
Opprettholdelse/oppnåelse av lav forventet langsiktig pensjonskostnad	

10.1.2 PENSJONSKOSTNAD

Formålet med dette punktet er å belyse den underliggende langsiktige kostnaden i premieutjevningssfellesskapet hos tilbyder og for oppdragsgivers bestand¹⁰ i henhold til Pensjonskontorets referanseplan.

Den forhåndsberregnede verdi av pensjonsforpliktelsens omfang i en ytelsesbasert pensjonsordning er bestemt av pensjonsplanens innhold, størrelse og sammensetning av medlemsbestanden og beregningsmessige forutsetninger. Med en standardisert beskrivelse av pensjonsplanens innhold og standardiserte beregningsforutsetninger, står man igjen med *medlemsbestandens størrelse og sammensetning som avgjørende faktor for pensjonsforpliktelse og pensjonskostnad*. Størrelse og sammensetning av en medlemsbestand kalles i det følgende for bestandsprofil.

Hvis man tenker seg at alle tilbyderes premieutjevningssfellesskap hadde like bestandsprofiler for sine premieutjevningssfellesskap, ville tilbyderne stått overfor samme pensjonsforpliktelse. Langsiktig pensjonskostnad ville da vært den samme i alle premieutjevningssfellesskap. *Med dette skal forskjeller i premieutjevningssfellesskapenes bestandsprofiler forutsetningsvis være eneste årsak til at tilbyderne kommer frem til forskjell i beregnet pensjonskostnad.*

Konkrete kjennetegn ved bestandsprofilen som har betydning for pensjonskostnaden i et premieutjevningssfellesskap vil for eksempel være:

- Aldersgrenser – Lave aldersgrenser trekker i retning av høy pensjonskostnad
- Andel kvinner/menn – Høy andel kvinner trekker i retning av høy pensjonskostnad
- Lønnsnivå – Høyt lønnsnivå trekker i retning av høy pensjonskostnad

¹⁰ Med bestand menes her alle medlemmer i pensjonsordningen, fordelt på de medlemsgrupper som er spesifisert i Tabell 9 og Tabell 10

- Aldersfordeling – Høy alder trekker i retning av høy pensjonskostnad
- Deltid – Stort innslag av deltid trekker i retning av høy pensjonskostnad

For å få et inntrykk av hvor på kostnadsskalaen et premieutjevningsselskap befinner seg, vil det vil i praksis være vanskelig å forholde seg til opplysninger om disse egenskapene som sådan. Hvis for eksempel et premieutjevningsselskap har stort innslag av lave aldersgrenser – som isolert sett trekker i retning av høy pensjonskostnad – og samtidig lavt lønnsnivå – som isolert sett trekker i retning av lav pensjonskostnad – så er det ikke uten videre mulig å avgjøre om nettoeffekten er høy eller lav pensjonskostnad. Tilbyderne bes derfor ikke om å gi opplysninger om slike egenskaper i deres premieutjevningsselskap. Det er i stedet meningen at betydningen av disse egenskapene for pensjonskostnaden skal komme direkte til uttrykk i en standardisert beregning som beskrevet i det følgende.

For å isolere effekten av ulikheter i bestandsprofilene tilbyderne i mellom, beregner hver tilbyder sine pensjonskostnader etter *standardiserte* metoder og forutsetninger oppgitt av Pensjonskontoret, uavhengig av hvordan tilbyders egen beregning av premie og premiereserve er bygget opp. I den standardiserte metoden inngår også en detaljert beskrivelse av hvilke pensjonsytelser det skal foretas beregning for – i det følgende kalt *referanseplanen* – som er uavhengig av hvordan tilbyder deler sin leveranse i forsikringsbart og ikke-forsikringsbart, jfr. punkt 10.1.3. Beregningsmetode og forutsetninger er beskrevet mer detaljert i separat dokument – *“Pensjonskontorets referanseplan”*.

Referanseplanen er en teknisk og presis beskrivelse av hvordan pensjonsytelsene skal beregnes, for eksempel formel for “beregnet folketrygd”, regler for antatt reell pensjonsalder ut fra den enkelte stillings aldersgrense, regler for å avgjøre om en eventuell fremtidig enke(manns)pensjon skal regnes etter “ny”/netto eller “gammel”/brutto regel osv. I praksis vil pensjonsytelsene som er beskrevet i referanseplanen for det alt vesentlige være forsikringsbar (jfr. punkt 10.1.3).

I prinsippet kan det være systematiske forskjeller mellom premieutjevningsselskapene når det gjelder nivå for dødelighet, levetid, uføretilbøyelighet mv. Med systematiske forskjeller menes her at for eksempel uføretilbøyeligheten i ett premieutjevningsselskap er særlig lav (eller høy) ved sammenligning med andre premieutjevningsselskaper, at det kan dokumenteres at slike forskjeller har vært et vedvarende fenomen og at det kan påregnes at slike forskjeller vil bli opprettholdt. Dette i motsetning til forskjeller i for eksempel uføretilbøyelighet som må antas å skyldes rene tilfeldige variasjoner, og som ikke kan anses å være vedvarende og påregnelige ved sammenligning av premieutjevningsselskaper.

I den grad systematiske forskjeller for dødelighet, levetid, uføretilbøyelighet faktisk gjør seg gjeldende, vil dette være en kilde til ulikt kostnadsnivå ved sammenligning mellom premieutjevningsselskapene. Betydningen av eventuelle slike systematiske forskjeller kunne man tenke seg at ble konkretisert ved at hver tilbyder regnet på forutsetninger som kan anses mest mulig realistisk for eget premieutjevningsselskap. *Pensjonskontoret legger til grunn at*



eventuelle systematiske forskjeller i nivå for dødelighet, levetid, uføretilbøyelighet mv. ikke kan anses tilstrekkelig påregnelig til at dette kan benyttes til å skille mellom tilbyderne.

Beregningsresultater vedrørende pensjonskostnad for tilbyders og kommunens medlemsbestand skal oppgis ved utfylling av Tabell 6 og Tabell 7. Som det fremgår er tabellene bygget opp ved å skille mellom verdien av de pensjonsrettigheter som allerede er opptjent i kolonne (1) og verdien av de totale fremtidige pensjonsrettigheter i kolonne (2). Differansen representerer verdien av pensjonsrettigheter som skal tjenes opp i fremtiden og vises i kolonne (3). For pensjonister og oppsatte medlemmer er de totale fremtidige pensjonsrettigheter allerede fullt opptjent og med dette skal kolonne (1) og kolonne (2) vise samme tall for disse medlemsgruppene. Differansen i kolonne (3) blir følgelig lik null for pensjonister og oppsatte medlemmer, slik dette er forhåndsutfyllt med 0 i de to tabellene. Pensjonsgrunnlag i kolonne (4) og utregning av pensjonskostnad i kolonne (5) er ikke relevant for pensjonister og oppsatte medlemmer, noe som er vist med forhåndsutfylte kryss i tabellene.

Vurderingsveiledning – Pensjonskostnad

Ifølge HTA skal tilbyderne utjevne premiekostnaden med pensjonsgrunnlag (lønn) som fordelingsnøkkel. Sumtallet i nederste linje under kolonne (5) ("Langsiktig pensjonskostnad som prosent av lønn") i Tabell 6 og Tabell 7 gir med dette uttrykk for de langsiktige pensjonskostnader som i hhv. tilbyders premieutjevningsskaps og oppdragsgivers bestand. Premieutjevningsskaps med lavest kostnad er mest kostnadseffektivt bedømt ut fra bestandsprofilene på beregningstidspunktet. Det premieutjevningsskaps som har lavere kostnad enn beregnet for oppdragsgivers pensjonsordning, vil gi kommunen mulighet til å oppnå økonomisk fordel gjennom kostnadsutjevningen ved flytting til dette/ett av disse premieutjevningsskapsene.

Et mindre fellesskap vil være sterkere påvirket av tilgang nye og avgang etablerte ordninger enn et stort. Derfor vil et stort premieutjevningsskaps ha en mer stabil og påregnelig langsiktig pensjonskostnad enn et mindre (for så vidt gjelder betydningen av de forsikringsmessige forhold).

Tabell 6: Beregning av langsiktig pensjonskostnad for tilbyders premieutjevningss-fellesskap (tall i hele tusen kroner pr. 1. januar 2012)

Medlems- kategorier	Forsikringsteknisk kontantverdi av				
	Opptjente pensjons-rettigheter	Totale fremtidige pensjons-rettigheter	Pensjonsret-tigheter for fremtidig opptjening	Fremtidig pensjons-grunnlag	Langsiktig pensjonskost-nad som % av pensjons-grunnlag
	(1)	(2)	(3)=(2)-(1)	(4)	(5)=(3)/(4) *100 %
Yrkesaktive					
AFP			0	 	
Oppsatte			0	 	
Midlert. uførep			0	 	
Varig uførep.			0	 	
Alderspensjon			0	 	
Ektefellepensjon			0	 	
Barnpensjon			0	 	
Sum					

Tabell 7: Beregning av langsiktig pensjonskostnad for oppdragsgivers bestand
 (tall i hele tusen kroner pr. 1. januar 2012)

Medlems- kategorier	Forsikringsteknisk kontantverdi av				
	Opptjente pensjonsrettigheter	Totale fremtidige pensjonsrettigheter	Pensjonsrettigheter for fremtidig opptjening	Fremtidig pensjonsgrunnlag	Langsiktig pensjonskostnad som % av pensjonsgrunnlag
	(1)	(2)	(3)=(2)-(1)	(4)	(5)=(3)/(4) *100 %
Yrkesaktive					
AFP			0	 	
Oppsatte			0	 	
Midlert. uførep			0	 	
Varig uførep.			0	 	
Alderspensjon			0	 	
Ektefellepensjon			0	 	
Barnepensjon			0	 	
Sum			0		

10.1.3 FORSIKRINGSBART/IKKE-FORSIKRINGSBART

Formålet med dette punktet er å belyse hvordan leveransen av tjenestepensjon i henhold til HTA er bygget opp hos tilbyder, når det gjelder det avtalemessige skillet mellom forsikringsbare og ikke-forsikringsbare ytelser og hvordan disse ytelsene blir finansiert, i henhold til Pensjonskontorets referanseplan i Tabell 9 og Tabell 10. (Herunder skal det forutsetningsvis kunne foretas en avstemning mellom tilbyders leveranse av forsikringsbart på den ene side og referanseplanen som er definert og beregnet i punkt 10.1.2 på den annen side).

I henhold til HTA skal premie for forsikringsbare ytelser utjevnes mellom kommunene som deltar i premieutjevningsskillet. Ikke-forsikringsbare ytelser kan finansieres enten ved utjevning tilsvarende det som gjelder for forsikringsbare ytelser, eller ved at kostnadene for de hendelsene som inntrer allokteres direkte til den enkelte kommune. Eventuelt kan finansieringen baseres på en kombinasjon, som innebærer delvis utjevning og delvis direkte allokering.

I Tabell 8 opplyser tilbyder hvordan de ikke-forsikringsbare hendelsene er finansiert. Tilbyder konkretiserer det økonomiske omfanget av forsikringsbart og ikke-forsikringsbart ved å sammenligne:

- Oppdragsgivers fullstendige pensjonsforpliktelse overfor nåværende og fremtidige pensjonister, slik disse følger av HTA
- Den del av HTA-forpliktelsen som vil være forsikringsmessig dekket

Tilbyder beregner og oppgir den *forsikringstekniske kontantverdi* av total fremtidig pensjonsforpliktelse for de to nevnte alternative omfang av fremtidig pensjonsforpliktelse ved utfylling av Tabell 9 og Tabell 10.

Til sammenligning gjentar tilbyder i Tabell 9 og Tabell 10 den forsikringstekniske kontantverdi av total fremtidig pensjonsforpliktelse for referanseplanen som er definert i punkt 10.1.2 (jf. Tabell 6 og Tabell 7). For alle beregninger av forsikringstekniske kontantverdier i herværende punkt benytter tilbyder de samme standardiserte forutsetninger som er oppgitt i punkt 10.1.2.

Vurderingsveiledning – Forsikringsbart/ ikke-forsikringsbart

Med standardiserte beregningsforutsetninger skal tilbyderne i prinsippet komme frem til *sammenfallende resultat for den forsikringstekniske kontantverdi av HTA-forpliktelsen*. (Tilbydernes IT-løsning for slike beregninger vil i praksis innebære noen forskjeller i de finere nyanser, og beregningsresultatene vil derfor ikke være fullstendig sammenfallende. Store forskjeller kan imidlertid være grunnlag for å anta at tilbyderne har ulik forståelse og vurdering av HTAs reelle innhold).

Utformingen av referanseplanen (definert i punkt 10.1.2) er ment å være slik at denne skal være fullt forsikringsbar. Omfanget av den forsikringsbare del av total fremtidig pensjonsforpliktelse bør derfor som et minimum være like stor som for *referanseplanen*, både for premieutjevningsskillet og for oppdragsgivers medlemsbestand. Dette forholdet kan verifiseres i Tabell 9 og Tabell 10, der den forsikringstekniske kontantverdi for linjen

”Forsikringsbart” bør være minst like stor som for linjen ”Referanseplan”.

For de forsikringsbare hendelsene finansieres fremtidige pensjonsytelser ved en plan for systematisk premiebetaling. Med dette menes at fondsmidler – såkalt premiereserve – som skal dekke en arbeidstakers fremtidige pensjoner bygges opp så lenge vedkommende er i arbeid, og at man tilstreber noenlunde jevn fordeling av premiebetalingen over den yrkesaktive tiden. Slik systematisk premiebetaling vil forutsetningsvis gi mer stabil innbetaling over tid, enn når ”pensjonshendelser” skal finansieres i det hendelsene inntrer, slik tilfellet er for ikke-forsikringsbare hendelser.

Hensynet til stabil innbetalingsprofil taler da i favør av en størst mulig grad av forsikringsbar inndekning (premiebetaling). Tilsvarende vil det forutsetningsvis være mer stabilt å finansiere ikke-forsikringsbare hendelser ved utjevning på hele den kommunale pensjonsbestand hos tilbyder enn ved direkte allokering til én kommune. Samtidig kan potensialet for subsidiering (positivt eller negativt) være betydelig hvis ikke-forsikringsbare hendelser finansieres ved utjevning. Et eksempel kan være en kommune som har markant lavere uttakstilbøyelighet vedrørende AFP enn gjennomsnittet (og/eller lavere potensial for AFP-uttak på grunn av aldersprofil), men som ved utjevning likevel betaler AFP-tilskudd som om uttaket var på gjennomsnittet.

Tabell 8: Fordeling av tilbyders kostnader for ikke-forsikringsbart (markeres med kryss i relevant kolonne)

Ytelse	Utjevning	Kombinasjon	Direkte allokering
AFP 62-64 år	X		
AFP 65-67 år			
85-årsregel			
Bruttogaranti			
Annet			

Tabell 9: Omfanget av totale fremtidige pensjonsforpliktelser for tilbyders premie-utjevningsselskap (tall i hele tusen kroner pr. 1. januar 2012)

Medlems- kategorier	Total fremtidig pensjonsforpliktelse (forsikringsteknisk kontantverdi)		
	HTA	Forsikringsbart	Referanseplan
Yrkesaktive			
AFP			
Oppsatte			
Midlertidig uførepensjon			
Varig uførepensjon			
Alderspensjon			
Ektefellepensjon			
Barnpensjon			
Sum			



Tabell 10: Omfanget av totale fremtidige pensjonsforpliktelser for oppdragsgivers bestand
(tall i hele tusen kroner pr. 1. januar 2012)

Medlems- kategorier	Total fremtidig pensjonsforpliktelse (forsikringsteknisk kontantverdi)		
	HTA	Forsikringsbart	Referanseplan
Yrkesaktive			
AFP			
Oppsatte			
Midlertidig uførepensjon			
Varig uførepensjon			
Alderspensjon			
Ektefellepensjon			
Barnepensjon			
Sum			

10.1.4 PREMIEBETALING

Formålet med dette punktet er å belyse behovet for innbetaling av premie for forsikringsbare ytelser og budsjettert kostnad for å dekke ikke-forsikringsbare hendelser.

Vurderingsveiledning – Premiebetaling

Normalt vil lavest mulig premienivå anses å være fordelaktig, men dette kan ikke uten videre tas som uttrykk for lav kostnad. Lavt premienivå kan også være utsatt finansiering av fremtidige pensjonskostnader. Det kan i utgangspunktet forventes at opp-

dragsgivers rangering av tilbyderne bør være den samme for pensjonskostnad (punkt 10.1.2) og for herværende punkt om premiebetaling. Det motsatte kan tyde på reelle forskjeller i tilbydernes finansieringsplaner. For eksempel kan høy pensjonskostnad kombinert med lav likviditetsbelastning indikere at én tilbyders finansieringsplan innebærer utsatt premiebetaling ved sammenligning med andre tilbydere.

Tilbyder som i punkt 10.1.3 har oppgitt en relativt stor andel av HTA-forpliktelsen som forsikringsbart ved sammenligning med andre tilbydere, bør tilsvarende ha en stor andel av premiebudsjetten i Tabell 11 som forsikringsbart.

Tabell 11: Premie 2012, forsikringsbare ytelser og budsjett for innbetaling av ikke-forsikringsbare ytelser for oppdragsgivers pensjonsordning (tall i hele tusen kroner)

	% av pensjonsgrunnlag, aktive	Kroner
Premie forsikringsbare ytelser		
Til dekning av løpende administrasjonskostnader		
Avsetning til dekning av fremtidige administrasjonskostnader (administrasjonsreserve)		
Sum premie forsikringsbare ytelser		
Budsjett, lønns- og G-regulering forutsatt 3 %		
Budsjett, andre ikke-forsikringsbare ytelser		
Sum budsjett ikke-forsikringsbare ytelser		

Tabell 12: Premie 2012, forsikringsbare hendelser (tall i hele tusen kroner)

	% av pensjonsgrunnlag, aktive	Kroner
Netto premie		
Fortjenestemargin		
Sum premie		

10.1.5 KAPITALBINDING

Formålet med dette punktet er å belyse hvor stor avsetning til premiereserve og eventuelle andre avsetninger som vil kreves ved innlemmelse av kommunens pensjonsordning i det kommunale premieutjevningsselskapet hos tilbyder.

Tilbyder beregner premiereserven ut fra full forsikringsmessig dekning for alle pensjonsrettigheter som vil være juridisk opptjent i henhold til slik avtale som vil dekke de forsikringsbare ytelser. For oppsatte¹¹ medlemmer beregnes premiereserve også der opptjent tjenestetid ved fratredelse er mindre enn 3 år, og da med forholdsmessig (lineær) opptjening av pensjonsrett. (Tilbyder skal spesifisere eventuelle andre avsetninger enn premiereserve og administrasjonsreserve i nummererte vedlegg).

Vurderingsveiledning – Kapitalbinding

Det vil anses fordelaktig med lavest mulig kapitalbinding.

En mulig årsak til at en tilbyder kan ha lavere kapitalbinding enn andre, er at en mindre del av HTA-forpliktelsen inngår i den forsikringsbare (premie for forsikringsbare ytelser) del av leveransen. Dette forholdet kan analyseres ved å sammenligne Tabell 9 og Tabell 10 fra hver enkelt tilbyder, der tilbyder(e) med relativt liten andel forsikringsbart i disse tabellene bør forventes å ha lav premiereserve i Tabell 13. Lav kapitalbinding kan da antas å være uttrykk for at en større andel av pen-



sjonsforpliktelsen vil bli finansiert som ikke-forsikringsbart.

Lav kapitalbinding kan også skyldes at en tilbyder har mer optimistiske beregningsforutsetninger enn de øvrige. Tilbyder er bundet av disse forutsetningene uten mulighet til å avregne et eventuell ugunstig forløp i etterkant. Dette er uttrykk for at tilbyderen er villig til å ta større risiko enn konkurrentene ved innfrielse av sin forpliktelse overfor premieutjevningsselskapet, noe som må anses å være en reell økonomisk fordel.

Kommunen må se tilbyders beregnede avsetningskrav i sammenheng med de avsetninger som faktisk er gjort for sin pensjonsordning hos eksisterende leverandør, og som ved eventuell flytting vil bli overført til ny leverandør.

¹¹ Med oppsatte medlemmer menes tidligere ansatte med pensjonsrettigheter

Tabell 13: Premiereserve pr. 31.12.2011 (tall i hele tusen kroner)

Kategori	Kroner
Yrkesaktive	
AFP	
Oppsatte	
Midlertidig uførepensjon	
Varig uførepensjon	
Alderspensjon	
Ektefellepensjon	
Barnepensjon	
Sum premiereserve	
Administrasjonsreserve	
Andel av selskapets egenkapital	
Andre avsetninger: I tillegg til kronebeløp skal redegjøres for formål og anvendelse i separat vedlegg	

10.1.6 ADMINISTRASJON

Formål med dette punktet er å beskrive omfanget av pensjonsordningens administrasjon og kostnadene forbundet med dette.

Tabell 14: Fast administrasjonspremie 2013 (tall i hele tusen kroner)

	% av pensjonsgrunnlag, aktive	Kroner
Netto premie		
Fortjenestemargin		
Sum premie		

Tabell 15: Omkostninger i forbindelse med engangspremier 2012 (tall i hele tusen kroner)

	% av pensjonsgrunnlag, aktive	Kroner
Premie		

Tabell 16: Forhånds fakturerte administrasjonskostnader

Polise-ajourhold	Forhånds faktureres Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/> Hvis nei, redegjør. Premieutjevnes Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/> Hvis nei, redegjør.
Pensjonsutbetaling	Forhånds faktureres Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/> Hvis nei, redegjør. Premieutjevnes Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/> Hvis nei, redegjør.
Medlemslister	Forhånds faktureres Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/> Hvis nei, redegjør. Premieutjevnes Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/> Hvis nei, redegjør.
Nøkkeltaloppstillinger	Forhånds faktureres Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/> Hvis nei, redegjør. Premieutjevnes Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/> Hvis nei, redegjør.
Kundeiniterte pensjonsberegninger	Forhånds faktureres Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/> Hvis nei, redegjør. Premieutjevnes Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/> Hvis nei, redegjør.

Tabell 16 fortsettelse: Forhånds fakturerte administrasjonskostnader

Forsikringsfaglig bistand	Forhånds faktureres Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/> Hvis nei, redegjør. Premieutjevnes Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/> Hvis nei, redegjør.
Portalløsning	Forhånds faktureres Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/> Hvis nei, redegjør. Premieutjevnes Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/> Hvis nei, redegjør.
Ajourhold (inn-/utmeldinger, lønns- og G-reguleringer)	Redegjør for mulighet til elektronisk dataoverførsel, herunder automatisert overførsel i forhold til kommunale lønns- og personalsystemer.
Pensjonsutbetaling	Redegjør herunder for: Gjennomsnittlig behandlingstid nye saker og rettidig pensjonsutbetaling, evt. forklar oppståtte avvik.
Kundeinitierte pensjonsberegninger	Beskriv hvilke typer (FT, TPO, AFP).
Årlig kontoregnskap ("kontoføring")	Herunder beskriv innhold, presentasjonsform og hvorvidt leveranse skjer iht. forskrift.
Kontoutskrifter, premiekonto/premiefond	Beskriv utsendelseshyppighet.
Regnskapsbilag, ajourhold	Sendes all dokumentasjon tilhørende ett ajourhold <i>samlet</i> til kunden?
Melderutiner, nye pensjonstilfeller	Beskriv den generelle veiledning som gis kunden.
Forsikringsfaglig bistand	Beskriv hvilken tilgang kunden har på direkte faglig bistand av for eksempel aktuar.
Årlig informasjon til medlemmer	
■ Yrkesaktive	
■ Pensjonister	
List opp og redegjør for alle tjenester som ikke er omfattet.	

Tabell 17: Avregning for aktivitetsbaserte tjenester

Aktiviteter	
Vil deler av tjenesteytingen være gjenstand for aktivitetsbaserte fakturering?	Forhånds faktureres Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/> Hvis nei, redegjør. Premieutjevnes Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/> Hvis nei, redegjør.
Hvis ja, redegjør for ulike varianter	

I Tabell 15 og Tabell 16 skal tilbyder oppgi fast administrasjonspremie og oppbygning av administrasjonsreserve i to alternativer: Henholdsvis uten og med assistanse fra forsikringsmegler for løpende oppfølging og ivaretagelse av forholdet mellom tilbyder og oppdragsgiver. For meglerassistert forvaltning inngår i tillegg meglers godtgjørelse i oppdragsgivers samlede kostnader.

10.1.7 SERVICE OG RÅDGIVNING

Formål med dette punkt er å beskrive pensjonsordningens kundebetjening og den rapportering som vil finne sted.

Tabell 18: Rapporter og innsyn inkludert i fast administrasjonspremie

Hvilke nøkkeltall rapporteres: ■ Medlemsbestand ■ Økonomiske størrelser	Herunder beskriv hyppighet og form.
Kundetilgjengelige oversikter: ■ Yrkesaktive ■ Pensjonister	Herunder beskriv uttrekksmuligheter, format, kostnad og leveringstid.
Elektroniske oversikter	Beskriv "portalmuligheter"

Tabell 19: Kundebetjening

Etableres det et navngitt kundeteam?	Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/> Redegjør.
Oppgave-/rollefordeling, kundeansvarlige	Redegjør.
Hvem hos kunden får tilgang på hvilke personer i teamet?	Beskriv, herunder hhv. representanter for arbeidsgiveren, de ansatte og pensjonistene.
Kontakt med kunden	Beskriv, herunder regularitet og form på ordinær kontakt, samt ad hoc-kontakt.

Tabell 20: Utvikling av kundekompetanse

Aktiviteter	
Tilbys skreddersydd kurs/opplæring?	Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/> Redegjør (herunder prising)
Finnes tilgjengelig pensjonsoppslagsverk/-litteratur?	Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/> Redegjør (herunder prising)
Tilbys nettbasert opplæring/kurs?	Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/> Redegjør (herunder prising)

10.2 KAPITALFORVALTNING – INNEN KOLLEKTIVPORTEFØLJEN

Konkurranses grunnlaget skal sikre at oppdragsgiver velger en kapitalforvaltning innenfor den kommunale tjenstepensjonsordningen som gir den samlet sett mest økonomisk fordelaktige løsning. Ved vurdering av økonomi må det, innenfor kapitalforvaltning, legges en langsiktig tidshorisont til grunn og de ulike tildelingskriterier må tildeles vekt iht. oppdragsgivers prioriteringer.

Konkurranses grunnlaget skal gjennom de fastlagte tildelingskriterier sikre at oppdragsgiver får en kapitalforvaltning med en avkastning/risikonivå i overensstemmelse med oppdragsgivers målsettinger, til et økonomisk fordelaktig premienivå og med en tilfredsstillende service.

Innenfor kapitalforvaltningsområdet er det utformet *to sett av tildelingskriterier*:

- Kapitalforvaltning innen tilbyders kollektivportefølje (Kapittel 10.2 med tilhørende tabeller)
- Kapitalforvaltning med særskilt investeringsvalg ("SI") (Kapittel 10.3 med tilhørende tabeller)

Oppdragsgiver må ved utsendelse av konkurransegrunnlag informere om det ønskes anbud for kapitalforvaltning innen for tilbyders kollektivportefølje (kapittel 10.2) eller kapitalforvaltning for særskilt investeringsvalg (kapittel 10.3) eller begge alternativer.

I konkurransegrunnlaget er fastlagt følgende tildelingskriterier for underporteføljer av kollektivporteføljen:

1. KAPITALFORVALTNINGSPREMIE
2. AVKASTNING/ RISIKOFORHOLD
3. SAMFUNNSANSVAR
4. SERVICE OG RÅDGIVNING
5. TILBYDERS FORVALTNINGSKVALITET (FRIHET)
6. TILBYDERS SELSKAPSFORM OG EGENKAPITALBETJENING

Kriteriene er nærmere omtalt i kapittel 10.2.1 til 10.2.7.

Dersom tilbyder gir oppdragsgiver flere valgmuligheter mellom ulike forvaltningsporteføljer, skal tilbyder sørge for utfylling av "flere sett" av tildelingskriteriene 1,2 og 3 som gjenspeiler betingelsene i de alternative porteføljer uttrykt som {1...n}.



10.2.1 PRINSIPPER OG BAKGRUNNSINFORMASJON

Formålet med Tabell 21 er å skissere tilbyders utvalg av porteføljer under kollektivporteføljen, samt beskrive hvilke av disse oppdragsgiver kan velge og eventuelle krav som må tilfredstilles for å kunne delta i porteføljen.

I Tabell 22 skal tilbyder angi overordnede prinsipper for hvordan aktiva allokeres til de forskjellige underporteføljene.

Formålet med Tabell 23 er å gi oppdragsgiver informasjon om hvordan en eventuell flytting av porteføljen kunne påvirke oppdragsgivers premiereserve og bufferkapital.

Tabell 21 og Tabell 23

Tabell 21 skisserer tilbyders porteføljestruktur og beskriver oppdragsgivers eventuelle valgmuligheter innenfor disse.

Tabell 23 skal vise rentegaranti på ordningen, premiereseve og bufferkapital dersom ordningen hadde vært flyttet ved seneste årskifte. Ved flytting skal kontraktens forholdsmessige andel av kursreguleringsfondet på beregningstidspunktet tilordnes kontrakten som tilleggsavsetninger. Selskapet har likevel adgang til å holde tilbake den forholdsmessige del av kursreguleringsfondet som utgjør inntil to prosent av kontraktens premiereserve.

Dersom premiereservekravet er større hos tilbyder enn hos eksisterende pensjonsinnretning, vil først premiefond, dernest tilleggsavsetningene kunne bli belastet for å dekke opp for manglende reserve.

En nedgang i bufferkapitalen som følge av flytting må veies opp mot eventuelle muligheter for; bedret avkastning over tid, redusert kapitalforvaltningspremie og andre premier (administrasjon, personrisiko).

Tabell 21: Prinsipper for utforming/tildeling av underporteføljer i kollektivporteføljen hos tilbyder

Portefølje	Overordnet aktivaallokering*	Om oppdragsgiver kan velge porteføljen	Eventuelle krav til grunnlagsrente eller bufferkapital (tilleggsavsetninger), evt. annet for å kunne velge porteføljen**
1		Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/> (evt. hvorfor ikke)	
⋮			
n		Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/> (evt. hvorfor ikke)	

* Aktivaallokering som angir prosentvis andel i aksjer, rentebærende papirer, utlån, eiendom og andre instrumenter

** 1 prosent av premiereserve

Tabell 22: Tilbyders prinsipper for å fordele midler i kollektivporteføljen på underporteføljer

Beskriv tilbyders overordnede prinsipper for å fordele midler i kollektivporteføljen på underporteføljer. Er det for eksempel et prinsipp at kollektivporteføljen skal ha en viss investeringssammensetning som underporteføljene så må tilpasses?	
--	--

Tabell 23: "Åpningsbalanse" – rentegaranti og bufferkapital

Oppdragsgivers rentegarantinivå (grunnlagsrente) i % av premiereserve ved siste årsskifte	%
Oppdragsgivers premiereserve dersom ordningen hadde vært hos tilbyder ved siste årsskifte	
Oppdragsgivers bufferkapital etter eventuell flytting dersom dette hadde skjedd ved siste årsskifte	
■ tilleggsavsetninger i % av premiereserve etter eventuell flytting	%



10.2.2 KAPITALFORVALTNINGSPREMIE FOR PORTEFØLJE (1 – N)

Formålet med Tabell 24 er å vise den kvoterte premie gitt med endelig virkning, som gjør oppdragsgiver i stand til – på anbudstidspunktet – direkte å sammenligne premienivå mellom de ulike tilbyderne.

Vurderingsveiledning – Tabell 24

Tilbyder skal angi en årlig kapitalforvaltningspremie med *endelig* virkning. Oppdragsgiver kan således på anbudstidspunktet direkte sammenligne premienivå mellom de ulike tilbyderne. Isolert sett vil det være økonomisk

rasjonelt å velge tilbyder med lavest premienivå. Oppdragsgiver må imidlertid legge vekt på å vurdere:

- Om kapitalforvaltningspremien gjenspeiler porteføljevaltning som er sammenlignbar hos tilbyderne. Herunder om porteføljenes avkastning og risikoprofil er tilnærmet like.
- Om forvalter har en høy kapitalforvaltningspremie pga en aktiv forvaltningsstil og/eller bruk av risikostyringsinstrumenter som medfører at forvalter kan levere et bedre forholdstall mellom avkastning og risiko, herunder
 - høyere avkastning for et gitt risikonivå
 - gitt avkastningsnivå men med lavere risiko

I en slik sammenheng kan det være vel verdt å betale en høyere kapitalforvaltningspremie med sikte på å få en forbedret porteføljevaltning.

- Eventuelle prisforbehold fra tilbyder fra anbudets inngivelse til kapitalforvaltningens oppstart (førstkommende årsskifte).
- Indikasjoner fra tilbyder mht fremtidige årlige forvaltningspremier.
- Egenkapitalbetjening i gjensidige selskap, som til en viss grad erstatter deler av premie for rentegaranti.

Tabell 24: Kapitalforvaltningspremie

Kapitalforvaltningspremie i 2012 dersom oppdragsgivers kontrakt hadde vært i porteføljen (i % av kapital som er omfattet av rentegaranti)	%
■ Herav rentegarantipremie (% av kapital som er omfattet av rentegarantien)	%
■ Herav forvaltningspremie (% av kapital som er omfattet av rentegarantien)	%
Redegjør kort for eventuelle prisforbehold i anbudsperioden og hvordan dette kan påvirke kapitalforvaltningspremien.	
Under forutsetning av uendret porteføljesammensetting og bufferkapital om ett år, anslå intervall for kapitalforvaltningspremien	% - %
■ Herav rentegarantipremie (% av kapital som er omfattet av rentegaranti)	% - %
■ Herav forvaltningspremie (% av kapital som er omfattet av rentegaranti)	% - %
Anslå tilbyders forventede (beregnete) fortjeneste knyttet til kapitalforvaltning (i % av kapital som er omfattet av rentegaranti)	%
Angi om rentegarantipremien er vurdert i forhold til om tilbyder har egenkapitalinnskudd og hvordan dette eventuelt påvirker størrelsen på rentegarantipremien.	

10.2.3 AVKASTNING/RISIKOFORHOLD FOR PORTEFØLJE (1 – N)

Formålet med Tabell 25 er å vise tilbyders gjennomsnittlige grunnlagsrente og gjennomsnittlig bufferkapital i porteføljen.

Vurderingsveiledning – Tabell 25

Hvilken underportefølje av kollektivporteføljen oppdragsgiver skal velge vil kunne være påvirket av gjennomsnittlig grunnlagsrente og gjennomsnittlig bufferkapital i porteføljen. Både grunnlagsrente og tilleggsavsetninger vil kunne variere fra kontrakt til kontrakt. For eksempel vil mange gamle fripoliser ha en grunnlagsrente nær 4 %. Kommunale ordninger har derimot sjelden en grunnlagsrente over 3 %.

Dersom gjennomsnittlig grunnlagsrente i porteføljen er høy, må det forventes at tilbyder forvalter porteføljen rimelig forsiktig, men dette kan være påvirket av hvor stor bufferkapital de samme kontraktene har. En høyere bufferkapital vil normalt gi grunnlag for å kunne velge en porteføljestruktur med høyere forventet avkastning, men også med høyere risiko.

Tilbyder skal redegjøre for hvilke alternative valgmuligheter som er åpne for oppdragsgiver. Det er viktig for oppdragsgiver å vurdere om det er ønskelig å benytte en høy kapitalbase (bufferkapitalen) som et grunnlag for å ta en høyere risiko i kapitalforvaltningen. Økt risiko kan gi større variasjoner i tilført avkastning til oppdragsgivers premiefond og derigjennom oppdragsgivers netto kostnader ved forsikringsordningen.

Tabell 25: Rentegarantinivå og bufferkapital

Gjennomsnittlig rentegarantinivå (grunnlagsrente) i porteføljen ved siste årsskifte	%
Andel av porteføljen (i % av premiereserve) som ved siste årsskifte har rentegaranti over oppdragsgivers på samme tidspunkt	%
Andel av porteføljen (i % av premiereserve) som ved siste årsskifte har tilleggsavsetninger som i % av deres premiereserve er lavere enn oppdragsgivers på samme tidspunkt	%
Tilbyders eventuelle krav til minimum bufferkapital (i % av premiereserve) for å være med i porteføljen	%
Oppdragsgivers bufferkapital etter eventuell flytting dersom dette hadde skjedd ved siste årsskifte	
■ Tilleggsavsetninger i % av premiereserve etter eventuell flytting	%



Vurderingsveiledning – Tabell 26 til Tabell 30

Tabellene 27-29 er delt opp i etter forskjellige aktivaklasser.

For oppdragsgiver er det sentralt å vurdere porteføljens avkastnings-/risikoprofil. Oppdragsgiver må avveie ønsket om en høy forventet avkastning mot den risiko som kan tolereres. Fokus på en høyest mulig avkastning kan, på lang sikt, være gunstig for oppdragsgiver og medføre lavere kostnader ved pensjonsordningen. På den annen side tilsier finansiell teori og praktisk erfaring at ønsker man høy avkastning, så må man også påregne høyere risiko (avkastningsvariasjon). Dette kan medføre at overskuddstildeling til premiefondet kan vise større variasjoner og derigjennom større variasjoner i oppdragsgivers årlige totale premiekostnader/likviditetsbelastning ved ordningen.

I spørsmål til tilbyder benyttes risikomålet *standardavvik*. Dette er et statistisk mål for hvor mye avkastningen varierer fra år til år og er et mål på avvik fra gjennomsnittet. Standardavviksberegninger er basert på forutsetninger knyttet til porteføljenes

statistiske fordeling. Et høyt standardavvik indikerer imidlertid en høy risiko.

Nedenfor er gitt noen meget forenklede eksempler på hvordan avkastning/risikoprofil i en portefølje kan dokumenteres gjennom forventet årlig avkastning og standardavvik.

Eksempel portefølje 1:

- Forventet avkastning: 5 prosent
- Standardavvik: 2 prosentpoeng. Dvs. det er 66 prosent sannsynlighet for at den årlige avkastning vil variere mellom 3 prosent og 7 prosent.

Eksempel portefølje 2:

- Forventet avkastning 5,5 prosent
- Standardavvik: 3,5 prosentpoeng. Dvs. det er 66 prosent sannsynlighet for at den årlige avkastning vil variere mellom 2 prosent og 9 prosent.

Tallene ovenfor indikerer at en oppdragsgiver som legger vekt på høyest mulig langsiktig avkastning bør vurdere å velge portefølje 2. En oppdragsgiver som vektlegger større grad

av stabilitet i sin avkastning bør vurdere portefølje 1.

Standardavvik kan være et ufullstendig mål for å beskrive risiko. Det er derfor også medtatt spørsmål knyttet til beregnet sannsynlighet for å trekke på/halvere/eliminere oppdragsgivers bufferkapital. Disse spørsmål avdekker på en god måte risiko i den aktuelle porteføljes forvaltning og er et godt supplement til standardavvikberegninger. Oppdragsgiver bør tillegge disse risikoberegningene vekt.

Formålet med å angi løpende rente på rentebærende verdipapirer er at det er den som utbetales. Effektiv rentemargin sier noe om hvilken kredittrisiko markedet anser porte-

føljen å ha. Gjennomsnittlig effektiv rentemargin tillagt swap-rente for angitt durasjon gir total forventet verdijustert avkastning.

I Tabell 30 redegjøres det for tilbyders forvaltningsstrategi i porteføljen. Det er viktig at forvalter har tilstrekkelig rom til å kunne gjennomføre en dynamisk risikostyring¹². Samtidig må ikke frihetsgraden være så stor at forvalter risikerer å fjerne seg for langt fra den estimerte avkastning/risiko i porteføljen.

Valg av den rette portefølje tilpasset oppdragsgivers risikokapasitet – og vilje, er et sentralt tildelingskriterium innenfor kapitalforvaltning. Det bør (i de fleste tilfeller) tillegges større vekt enn premienivå knyttet til kapitalforvaltning.

Tabell 26: Porteføljens avkastning/risikoprofil

■ Forventet årlig langsiktig (fra 2013 til 2023) verdijustert avkastning	%
■ Forventet årlig langsiktig (fra 2013 til 2023) kapitalavkastning	%
■ Årlig avkastningsvariasjon med 66 % sannsynlighet (for eksempel standardavvik	%-poeng
Beregnet sannsynlighet for å:	
■ Trekke på oppdragsgivers bufferkapital	%
■ Halvere oppdragsgivers bufferkapital	%
■ Eliminere oppdragsgivers bufferkapital	%
Tilbyder bes kort dokumentere (i eget vedlegg) sammenhengen mellom avkastnings/risikoberegningene i Tabell 26 og tabellene 27, 28 og 29, herunder beregningsteknisk tema som diversifiseringseffekt og risikokostnader.	

¹² Dynamisk risikostyring innebærer at risikoen i porteføljene endres i takt med markedsutviklingen.

Tabell 27: Porteføljens aktivaallokering ved siste årsskifte – aksjer

	Porteføljeandel	Frihetsgrader	Forventet årlig avkastning (de neste 10 år, 2013-2023)	Avkastningsvariasjon (Annualisert månedlig standardavvik siste 5 år)	Gj. snittlig årlig tracking error (siste 5 år)	Annualisert standardavvik i tracking error (siste 5 år)
Norske, omløp	%	% - %	%	%-poeng	%	%-poeng
Referanseindeks:						
<Navn>	%	% - %	%	%-poeng	%	%-poeng
<Navn>	%	% - %	%	%-poeng	%	%-poeng
Internasjonale, omløp	%	% - %	%	%-poeng	%	%-poeng
Referanseindeks						
<Navn>	%	%	%	%-poeng	%	%-poeng
<Navn>	%	%	%	%-poeng	%	%-poeng



Tabell 28: Porteføljens aktivaallokering ved siste årsskifte – Rentebærende verdipapirer

	Porteføljeandel	Frihetsgrader	Forventet årlig avkastning (de neste 10 år, 2013-2023)	Avkastningsvariasjon (Annualisert månedlig standardavvik siste 5 år)	Gjennomsnittlig løpende rente p.t. (direkteavkastning)	Gjennomsnittlig effektiv rentemargin mot swaprenter p.t.	Durasjon (gj. snittlig/maks)
Norske, omløp	%	% - %	%	%-poeng	%	%	år/år
Kvalitetskrav:							
■ Basel	%	% - %	%	%-poeng	%	%	år/år
■ Standard & Poor-ekvivalent gjennomsnittlig rating*	%	% - %	%	%-poeng	%	%	år/år
■ Andel utenlandske utstedere	%						
Norske, anlegg	%	% - %	%	%-poeng	%	%	år/år
Kvalitetskrav:							
■ Basel	%	% - %	%	%-poeng	%	%	år/år
■ Standard & Poor	%	% - %	%	%-poeng	%	%	år/år
■ Andel utenlandske utstedere	%						
Internasjonale, omløp	%	% - %	%	%-poeng	%	%	år/år
Kvalitetskrav:							
■ Basel	%	% - %	%	%-poeng	%	%	år/år
■ Standard & Poor	%	% - %	%	%-poeng	%	%	år/år
■ Andel valutasikret	%						
Internasjonale, anlegg	%	% - %	%	%-poeng	%	%	år/år
Kvalitetskrav:							
■ Basel	%	% - %	%	%-poeng	%	%	år/år
■ Standard & Poor	%	% - %	%	%-poeng	%	%	år/år
■ Andel valutasikret	%						

*Gjennomsnittlig rating av papirer, evt. livselskapets egen kredittvurdering om offentlig rating ikke foreligger

Tabell 29: Porteføljens aktivaallokering ved siste årsskifte – Utlån, eiendom og andre instrumenter

	Porteføljeandel	Frihetsgrader	Forventet årlig avkastning	Avkastningsvariasjon (Annualisert månedlig standardavvik siste 5 år)
Utlån ■ Gj.snittlig sikringsgrad i utlånsporteføljen (utestående lån som andel av sikkerhetsstilte objekters verdi (LTV*)):.....%	%	% - %	%	%-poeng
Eiendom Porteføljestyingskrav: ■ Andeler Norge/Norden/ Internasjonalt: ■ Beliggenhetskrav: ■ Type (forretningsbygg, bolig): ■ Andre krav til risikobegrensning:	% % % %	% - %	%	%-poeng
Andre instrumenter	%	% - %	%	%-poeng

* Loan to Value, som representerer lånegrad

Tabell 30: Porteføljens forvaltningsstrategi

Redegjør kort for porteføljens forvaltningsstrategi. Herunder beskrives også strategi for fordeling av aksjer/rentebærende instrumenter som omløps-/anleggsmidler.	
Redegjør kort for bruk av frihetsgrader i aktivaallokering i ulike markeds-scenarier.	
Redegjør kort for eventuell endringsadgang for porteføljesammensetting utover de beskrevne frihetsgrader.	
Redegjør kort for hvordan størrelsen på gjennomsnittlig grunnlagsrente for midlene i porteføljen påvirker porteføljesammensetningen.	
Redegjør kort for hvordan størrelsen på gjennomsnittlig tilleggsavsetninger (i % av premiereserve) for midlene i porteføljen påvirker porteføljens sammensetning.	
Redegjør for mulighetene til å endre portefølje i løpet av året.	

10.2.4 SAMFUNNSANSVAR FOR PORTEFØLJE (1 – N)

Formålet med Tabell 31 er å sammenligne tilbyders retningslinjer med de allment akseptable kriterier som følges av Statens pensjonsfond utland. Oppdragsgivere vil være opptatt av at det utøves et tilfredsstillende samfunnsansvar ved alle underliggende investeringsaktiviteter.

Vurderingsveiledning – Tabell 31

Oppdragsgiver vil være opptatt av at det utøves et tilfredsstillende samfunnsansvar ved alle underliggende investeringsaktiviteter. Oppdragsgiver må forsikre seg om at de valg som tilbys for porteføljeforvaltning inneholder fullt

ut akseptable strategier for utøving av samfunnsansvar. For å kunne sikre en tilfredsstillende standard innenfor dette området er tilbyder anmodet om å sammenligne sine retningslinjer med de allment akseptable kriterier som følges av Statens pensjonsfond utland.



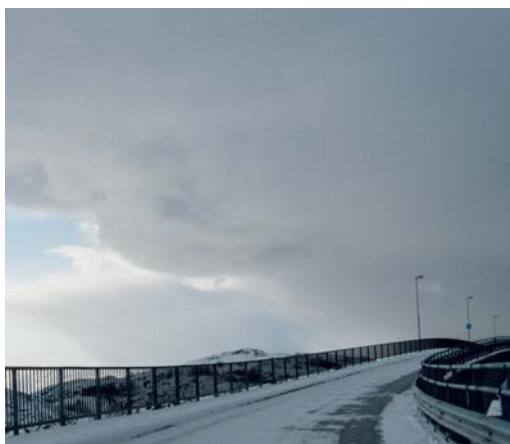
Tabell 31: Samfunnsansvar

Redegjør kort for strategi for samfunnsansvar for forvaltning av porteføljen.	
Tilbyder bes særskilt om å "benchmark" sin strategi i forhold til etiske retningslinjer for Statens pensjonsfond utland.	
Har tilbyder ulik strategi for samfunnsansvar i ulike underporteføljer av kollektivporteføljen? Dersom ja, redegjør kort.	Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/>

10.2.5 SERVICE OG RÅDGIVNING

Formålet med Tabell 32 er å bekrefte at tilbyder har tilfredsstillende rapportering innenfor kapitalforvaltning. Det er ønskelig at tilbyder kan forplikte seg til å levere regelmessig informasjon om avkastning/risiko som er relatert til de måltall som ble forelagt oppdragsgiver ved valg av forvaltningsporteføljen.

Formålet med Tabell 33 er å dokumentere hvilken rådgivningsbistand som tilbys oppdragsgiver både mht. inngåelse og løpende vurdering av sin kapitalforvaltning.



Vurderingsveiledning – Tabell 32 og Tabell 33

Tabell 32

Oppdragsgiver har behov for tilfredsstillende rapportering innenfor kapitalforvaltning. Det er ønskelig at tilbyder kan forplikte seg til å levere regelmessig informasjon om avkastning/risiko som er relatert til de måltall som ble forelagt oppdragsgiver ved valg av forvaltningsporteføljen.

Det kan være nyttig for oppdragsgiver å få regelmessige innspill knyttet til forventet forvaltningsresultat som grunnlag for sin likviditetsstyring. Rapportering bør være tilgjengelig på det medium oppdragsgiver finner mest hensiktsmessig (papir/webbasert etc.).

Tabell 33

Forsikringsvirksomhetsloven fra 2008 har medført større transparens og økte muligheter for produktvarianter innenfor kapitalforvaltning. Oppdragsgiver vil derfor kunne ha behov for rådgivningsbistand både mht. inngåelse og løpende vurdering av sin kapitalforvaltning. Dersom tilbyder kan bistå med fri tilgjengelig rådgivningskompetanse som en del av sin kundeoppfølging, bør dette tillegges vekt av oppdragsgiver.

Tabell 32: Service

Hyppighet på porteføljerapportering	Måned/Kvartal/ Halvår/Årlig
Rapportinnhold	
■ Porteføljesammensetting i forhold til rammer/strategi	Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/>
■ Avkastning – bokført og verdijustert – siste periode/hittil i år/siste 5 år	Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/>
■ Prognostisert avkastning og oppdaterte sannsynligheter for å trekke på oppdragsgivers bufferkapital	Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/>
■ Varsling av særskilt avvik fra forvaltningsstrategi	Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/>
Beskriv	
■ Format/innhold i rapportering	
■ Hvordan rapportering vil bli gjort tilgjengelig	
Legg ved (evt. lenke til) eksempel på rapporteringsformat	

Tabell 33: Rådgivningsbistand

Vil tilbyder stille forhåndsbetalt rådgivningskompetanse innenfor kapitalforvaltning til disposisjon? Hvis ja, redegjør kort for tilbyders rådgivningsbistand. Herunder	Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/>
■ om det tilbys øremerkede kompetanseressurser/team	
■ omfang/hyppighet for rådgivningstjenestene	

10.2.6 TILBYDERS FORVALTNINGS- KOMPETANSE OG FORVALTNINGSKVALITET (FRIHET)

Formålet med Tabell 34 er å vise den historiske avkastning, som en indikasjon på hvordan tilbyder har forvaltet "en standard kollektivportefølje" basert på tilbyders kollektive forvaltning de siste 10 år. En høy gjennomsnittlig avkastning er fordelaktig. Oppdragsgiver må også vurdere risikonivået.

Vurderingsveiledning – Tabell 34

Den historiske avkastning gir en indikasjon på hvordan tilbyder har forvaltet "en standard kollektivportefølje" basert på tilbyders kollektive forvaltning de siste 10 år. Det er imidlertid viktig å merke seg at avkastning før 2008 ikke er direkte sammenlignbar med avkastningsmålingen etter 2009. Der det eksisterer underporteføljer til kollektivporteføljen angis avkastning og risikonivå for disse i de årene de har eksistert.

En høy gjennomsnittlig avkastning er fordelaktig.

I Tabell 34 benyttes geometrisk gjennomsnitt. Geometrisk gjennomsnitt måler den gjennomsnittlige vekstraten på investeringene og tar hensyn til rentes-rente-effekten, i motsetning til et aritmetisk gjennomsnitt.

Oppdragsgiver må også vurdere risikonivået.

Tilbyder vil fremover kunne etablere nye underporteføljer av kollektivporteføljen som avviker fra tidligere porteføljer. Oppdragsgiver bør likevel tillegge den historiske avkastning/risiko vekt som en indikasjon på tilbyders forvaltningskompetanse. Tilbyder må legge til grunn tallene for selskapet/kollektivporteføljen som følger av FNOs statistikk (jfr. forskrift om beregning av kapitalavkastning). Avkastning før 2008 er ikke direkte sammenlignbar med avkastningsmålingen etter 2009.



Tabell 34: Tilbyders historiske avkastning/risiko

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Avkastning (10 år) Gj.snitt geometrisk	Risiko (standard- avvik siste 10 år)*
Gjennomsnittsrente/ Kapitalavkastning Underportefølje 1												
·												
·												
·												
n												
Verdijustert avkastning Underportefølje 1												
·												
·												
·												
n												

* Årlig avkastningsvariasjon med 66 prosent sannsynlighet (for eksempel standardavvik). Angis i prosentpoeng. Et statistisk mål for hvor mye avkastningen har variert fra år til år. Mål på avvik fra gjennomsnittet. Basert på forutsetninger knyttet til porteføljenes statistiske fordeling. Et høyt tall indikerer høy risiko.

Vurderingsveiledning – Tabell 35

Tilbyder skal i Tabell 35 oppgi informasjon som belyser egenkapital- og buffersituasjon.

Bakgrunnen for spørsmålene er å si noe om godheten av selve tilbudet, ikke godheten av tilbyder. Det spørres altså *ikke* om tilbyders evne til å oppfylle avtalen – relatert til grunnleggende minstekrav, stresstester etc. Svarene på spørsmålene danner grunnlag for å belyse følgende forhold: forvalters "frihetsgrad" i sin aktivaallokering med grunnlag i gjeldende buffersituasjon.

Tilbyder må ha tilstrekkelig egenkapital og buffere til å kunne levere i henhold til de forpliktelser selskapet påtar seg i pensjonsavtalen. Myndighetene har fastlagt måltall for kapitaldekning og solvens gjennom forskrifter. Tilbyder bør oppfylle de offentlige krav med god margin og ha strategier som sikrer oppfyllelse av disse krav i fremtiden.

Pensjonsinnretninger (herunder tilbydere av kommunal tjenstepensjon) er under tilsyn av Finanstilsynet som jevnlig vurderer innretningenes interne kontroll og risikostyring. Dersom tilbyder har hatt tilsynsbemerkninger fra Finanstilsynet eller andre, bør oppdragsgiver få informasjon om dette, som et grunnlag for å vurdere tilbyders interne kontroll og leveranseevne.

Finanstilsynet har i tillegg til formelle kapitaldekningskrav også utarbeidet modeller for såkalt stresstesting av livselskapene. Tilbyder må gjennomføre "worst case-testing" av sine forvaltningsporteføljer. Resultatene av stresstesting vurderes i sammenheng med den tilgjengelige bufferkapital. Kapitalen må være tilstrekkelig til å kunne dekke slike "stressituasjoner".



Tabell 35: Forvaltningskvalitet (frihet) – tall pr. 31.12. hvert år

	2009	2010	2011
Beregnet ved siste årsskifte etter gjeldende forskrifter:			
■ Kapitaldekning	%	%	%
■ Solvensmargindekning	%	%	%
■ Bufferkapital i % av stresstestbeløp basert på <i>bokført verdi</i>	%	%	%
■ Bufferkapital i % av stresstestbeløp basert på <i>virkelig verdi</i> (Rating Standard & Poor's – S&P)	%	%	%
Tilbyders på forhånd fastsatte måltall for :			
■ Kapitaldekning	%	%	%
■ Solvensmargindekning	%	%	%
■ Bufferkapital i % av stresstestbeløp basert på <i>bokført verdi</i>	%	%	%
■ Bufferkapital i % av stresstestbeløp basert på <i>virkelig verdi</i> (Rating Standard & Poor's – S&P)	%	%	%
Beskriv kort tilbyders egenkapitalstrategi			
Har offentlige myndigheter hatt vesentlige bemerkninger knyttet til oppfyllelse av lov og forskrifter i de siste 3 år? Herunder medtas også eventuelle vesentlig offentlige pålegg fra Finanstilsynet ved gjennomførte tilsynsbesøk.	Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/> Hvis ja, redegjør		

10.2.7 TILBYDERS SELSKAPSFORM OG EGENKAPITALBETJENING (KUN FOR GJENSIDIGE SELSKAP)

Formålet med Tabell 36 (kun for gjensidige selskaper) er å vise tildelingskriterier som skal klargjøre for oppdragsgiver hvilke risiko/forpliktelser oppdragsgiver påtar seg som eier og hvilken avkastning man kan forvente å få. Oppdragsgiver må, på selvstendig grunnlag, vurdere om dette er et tilfredsstillende avkastnings-/risikoforhold.

Samtidig vil eierforholdet, overskuddsdeling og prissetting kunne henge sammen i et gjensidig selskap. Det er derfor viktig å vurdere alle disse forholdene samlet.

Innskudd av egenkapital og eventuell frigjøring av egenkapital ved flytting til eller fra et gjensidig selskap er ikke vurdert her.

Vurderingsveiledning – Tabell 36

Det er et klart skille mellom tilbyders og oppdragsgivers resultater og risiko. Overskuddet tildeles oppdragsgiver, og tilbyders

fortjenesteelement bakes inn i en årlige bindende fakturering (pristariffer) for administrasjon, personrisiko og kapitalforvaltningsrisiko.

Eierne i livselskapene bærer risikoen for at oppnådd avkastning på oppdragsgivers midler minst tilsvarer pensjonskontraktenes rentegaranti (grunnlagsrente). Bokført avkastning utover grunnlagsrenten kan avsettes som tilleggsavsetning tilordnet den enkelte kunde, så lenge avsetningen ikke overstiger 12 prosent av premiereserven, men det foreligger visse begrensninger i hvordan avsetningene hvert år kan beregnes i forhold til enkeltkunder. Dersom bokført avkastning er lavere enn grunnlagsrenten, kan tilleggsavsetning belastes ned til 0 % rente.

Livselskapenes (aksjeselskap og gjensidige selskap) forvaltningskapital deles som nevnt tidligere inn i selskapsportefølje (eiers

midler), kollektivportefølje (med underporteføljer) og særskilte investeringsvalgporteføljer. Selskapsporteføljen består av eiendeler som motsvarer tilbyders ansvarlige kapital. Denne porteføljen skal sikre tilbyder en tilfredsstillende avkastning på egenkapitalen. I tillegg kommer eventuell fortjeneste ved de ulike pristariffer. Samlet utgjør disse elementer eiernes totalavkastning. Tilbyder bestemmer selv hvordan midlene i selskapsporteføljen skal forvaltes.

Dersom tilbyder er et gjensidig selskap vil oppdragsgiver i tillegg til å være forsikrings-taker også ha rollen som eier. I Tabell 36 fremkommer tildelingskriterier som skal klargjøre for oppdragsgiver hvilke risiko/forpliktelser oppdragsgiver påtar seg som eier og hvilken avkastning man kan forvente å få. Oppdragsgiver må, på selvstendig grunnlag, vurdere om dette er et tilfredsstillende avkastnings-/risikoforhold.



Tabell 36: Tilbyders selskapsform og egenkapitalbetjening

Beskriv prinsippene for overskudds/risikodeling mellom kunde og eier.	
Redegjør kort for tilbyders målsettinger for avkastning og risiko i selskapsporteføljen. Herunder:	
■ Tidsperspektiv i porteføljeforvaltning	år
■ Forventet årlig avkastning	%
■ Forventet standardavvik	%-poeng
Beskriv kort strategi for aktivaallokering og forvaltningsstrategi i selskapsporteføljen	
Redegjør kort for tilbyders målsetting for avkastning for innskutt egenkapital	
Redegjør kort for rapportering til eier mht avkastning for selskapsporteføljen og totalavkastning for eier.	
Redegjør kort for:	
■ Tilbyders planer for innkalling av egenkapital	
■ Tilbyders muligheter for innkreving av tilleggspremie	

10.3 KAPITALFORVALTNING – SÆRSKILT INVESTERINGSVALG ("SI")

Tildelingskriteriene i konkurransegrunnlaget for særskilt investeringsutvalg (SI) er et generisk forslag til tildelingskriterier. Oppdragsgiver kan og bør tilpasse disse tildelingskriterier til den ønskede kapitalforvaltning. Der det ikke er utarbeidet særskilt vurderingsveiledning kan oppdragsgiver benytte vurderingsveiledning under kollektiv forvaltning (se veiledningen til tildelingskriteriene i kapittel 10.2) som støtte for sin vurdering.

Det er her kun angitt tildelingskriterier på investeringsvalg hvor avkastningen kan garanteres over flere år, maksimalt 5 år.

Konkurransegrunnlaget inneholder følgende tildelingskriterier for porteføljer med særskilt investeringsvalg;

1. KAPITALFORVALTNINGSPREMIE
2. RENTEGARANTI, BUFFERKAPITAL, AVKASTNING/ RISIKOFORHOLD

3. SAMFUNNSANSVAR
4. SERVICE og RÅDGIVNING
5. TILBYDERS FORVALTNINGSKVALITET (FRIHET)
6. TILBYDERS SELSKAPSFORM OG EGENKAPITALBETJENING

Tilbyder skal i konkurransegrunnlaget sørge for utfylling av "flere sett" av tildelingskriteriene 1–3 som gjenspeiler betingelsene i de tilgjengelige porteføljer for investeringsvalg uttrykt som (1...n).

Produkter med investeringsvalg og garantert avkastning over en 5-årsperiode skiller seg fra produkter som inngår i kollektivporteføljen. Det skal inngås en egen avtale knyttet til dette produktet, der blant annet øvre og nedre grense for en egen bufferavsetning skal avtales. Avtalen skal angi hvordan investeringsporteføljen skal sammensettes, hvilken investeringsstrategi og risikoprofil som skal gjelde for porteføljen, og hvilken adgang oppdragsgiver og tilbyder skal ha til å endre sammensetningen. Avtalen skal også inneholde:



- a) regler om bufferavsetning for pensjonsordningen, herunder en nedre og øvre grense for størrelsen av avsetningen, og om bruken av avsetningen, og
- b) regler for avregning og oppgjør ved utløpet av garantiperioden.

Er avkastningen på investeringsporteføljen i et regnskapsår ikke så stor som forutsatt i beregningsgrunnlaget for pensjonsordningen, herunder grunnlagsrenten, og kan differansen ikke dekkes etter reglene om tilleggsavsetninger, skal oppdragsgiver straks sørge for at manglende premiereserve blir dekket ved overføring fra bufferavsetningen eller, om nødvendig, fra premiefondet knyttet til pensjonsordningen. Udekket rest skal dekkes ved tilskudd fra tilbyder.

Overstiger bufferavsetningen den avtalte øvre grense, skal det overskytende beløp regnes som overskudd og tilføres tilbyders premiefond. Er bufferavsetningen mindre enn den avtalte nedre grense, skal tilbyder etter krav fra oppdragsgiver dekke det manglende beløp ved særskilt tilskudd til premiefondet eller bufferavsetningen eller stille tilsvarende sikkerhet som institusjonen godtar.

Avtalen mellom tilbyder og oppdragsgiver kan fastsette at tilbyder skal betale et særskilt avbruddsgebyr dersom garantitiden er på mer enn tre år og foretaket avslutter eller flytter kontrakten før utløpet av garantiperioden.

10.3.1 OVERORDNEDE PRINSIPPER – SÆRSKILT INVESTERINGSVALG

Tabell 37: SI – Prinsipper for utforming av tilbyders særskilte investeringsvalg med 5 års rentegaranti

<p>Beskriv overordnede prinsipper for utforming av tilbyders særskilte investeringsvalg:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ rett til valg av ulike investeringsporteføljer ■ sammensetting av investeringsporteføljene (risikoprofil og aktivaallokering) ■ hvor ofte porteføljesammensetting kan endres ■ utforming av avkastningsgarantier ■ beregning av premie for avkastningsgaranti (ut fra bufferavsetninger, bufferkapital, garantinivå og antall år garantien gjelder) ■ krav til oppdragsgivers bufferkapital (bufferavsetninger, bufferkapital, garantinivå og løpetid for avkastningsgarantien) ■ eventuelle krav til øvre og nedre grense for bufferavsetninger 	
---	--

Vurderingsveiledning – Tabell 38

Tabellen skal gi oppdragsgiver informasjon om hvordan en eventuell flytting av porteføljen påvirker oppdragsgivers premiereserve og bufferkapital.

Ved flytting skal kontraktens forholdsmessige andel av kursreguleringsfondet på beregningstidspunktet tilordnes kontrakten som tilleggsavsetninger. Selskapet har likevel adgang til å holde tilbake den forholdsmessige del av kursreguleringsfondet som utgjør inntil to prosent av kontraktens

premiereserve. Dersom premiereservekravet er større hos tilbyder enn hos eksisterende pensjonsinnretning, vil først premiefond, dernest tilleggsavsetningene kunne bli belastet for å dekke opp for manglende reserve.

En nedgang i bufferkapitalen som følge av flytting må veies opp mot eventuelle muligheter for; bedret avkastning over tid, redusert kapitalforvaltningspremie og andre premier (administrasjon, personrisiko) samt eventuelt bedret rådgivning og kundeservice.

Tabell 38: SI – "Åpningsbalanse" – rentegaranti og bufferkapital

Oppdragsgivers rentegarantinivå (grunnlagsrente) i % av premiereserve ved siste årsskifte	%
Oppdragsgivers premiereserve etter eventuell flytting	
Oppdragsgivers bufferkapital etter eventuell flytting	
■ Tilleggsavsetninger i % av premiereserven etter eventuell flytting	%

10.3.2 SI KAPITALFORVALTNINGSPREMIE FOR PORTEFØLJE (1 - N)

Tabell 39: SI – Kapitalforvaltningspremie

Kapitalforvaltningspremie i 2012 dersom oppdragsgivers kontrakt hadde vært i porteføljen (i % av forvaltet kapital som er omfattet av rentegaranti)	%
■ Herav rentegaranti (% av forvaltet kapital som er omfattet av rentegarantien)	%
■ Herav forvaltningspremie (% av forvaltet kapital som er omfattet av rentegarantien)	%
Under forutsetning av uendret porteføljesammensetting og bufferkapital om ett år, anslå intervall for kapitalforvaltningspremien	% - %
■ Herav rentegarantipremie (% av kapital som er omfattet av rentegaranti)	% - %
■ Herav forvaltningspremie (% av kapital som er omfattet av rentegaranti)	% - %
Har tilbyder forvaltningsordning basert på resultatavhengig forvaltningsvederlag for den aktuelle porteføljen? Dersom ja, beskriv prinsipp	Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/>
Har tilbyder rett til å endre avkastningsgarantiens premienivå i anbudsperioden? Dersom ja, beskriv prinsipp	Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/>
Har tilbyder rett til å endre avkastningsgarantiens premienivå i avtaleperioden? Dersom ja, beskriv prinsipp	Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/>
Beskriv tilbyders prinsipper for beregning av avbruddsgebyr.	
Anslå tilbyders beregnede fortjeneste knyttet til kapitalforvaltning (i % av forvaltet kapital)	%
Angi om rentegarantipremien er vurdert i forhold til om tilbyder har egenkapitalinnskudd og hvordan dette eventuelt påvirker størrelsen på rentegarantipremien.	

10.3.3 SI RENTEGARANTI, BUFFERKAPITAL, AVKASTNING/RISIKO FOR PORTEFØLJE (1 – N)

Tabell 40: SI – Rentegaranti, bufferkapital og avkastning/risiko

■ Gjennomsnittlig rentenivå (grunnlagsrente) i porteføljen ved siste årsskifte	%
■ Krav til minimum bufferkapital i % av premiereserve	%
■ Løpetid – avkastningsgarantiens løpetid (varierende fra 1-5 år)	År
Beskriv tilbyders retningslinjer for avkastningsavregning og oppgjør ved utløpet av 5-årsperioden.	

Tabell 41: SI – Bufferavsetning

Foreslått/krav til nedre grense (åpningsbalanse) for bufferavsetning iht. lov/forskrift (i % av premiereserve) dersom oppdragsgivers kapital var en del av porteføljen ved siste årsskifte	%
Beskriv avtalens prinsipper for inndekning av bufferavsetning dersom bufferavsetning er lavere enn nedre grense.	
Foreslått øvre grense for bufferavsetning (i % av premiereserve) dersom oppdragsgivers kapital blir en del av porteføljen.	%

Tabell 42: SI – Forventet avkastning og ulike risikomål

■ Forventet årlig langsiktig (fra 2013 til 2023) verdijustert avkastning	%
■ Forventet årlig langsiktig (fra 2013 til 2023) kapitalavkastning	%
■ Årlig avkastningsvariasjon med 66 % sannsynlighet (for eksempel standardavvik)	%-poeng
Beregnet sannsynlighet for å;	
■ trekke på oppdragsgivers tilleggsavsetninger og bufferavsetninger	%
■ halvere oppdragsgivers tilleggsavsetninger og bufferavsetninger	%
■ eliminere oppdragsgivers tilleggsavsetninger og bufferavsetninger	%
Tilbyder bes kort dokumentere (i eget vedlegg) sammenhengen mellom avkastnings/risikoberegningene i Tabell 42 og tabellene 43, 44 og 45, herunder beregningsteknisk tema som diversifiseringseffekt og risikokostnader	

Tabell 43: SI - Porteføljens aktivaallokering ved siste årsskifte – aksjer

	Porteføljeandel	Frihetsgrader	Forventet årlig avkastning (de neste 10 år, 2012-2022)	Avkastningsvariasjon (Annualisert månedlig standardavvik siste 5 år)	Gj. snittlig årlig tracking error (siste 5 år)	Annualisert standardavvik i tracking error (siste 5 år)
Norske, omløp	%	% - %	%	%-poeng	%	%-poeng
Referanseindeks:						
<Navn>	%	% - %	%	%-poeng	%	%-poeng
<Navn>	%	% - %	%	%-poeng	%	%-poeng
Internasjonale, omløp	%	% - %	%	%-poeng	%	%-poeng
Referanseindeks						
<Navn>	%	%	%	%-poeng	%	%-poeng
<Navn>	%	%	%	%-poeng	%	%-poeng

Tabell 44: SI - Porteføljens aktivaallokering ved siste årsskifte – Rentebærende verdipapirer

	Porteføljeandel	Frihetsgrader	Forventet årlig avkastning (de neste 10 år, 2012-2022)	Avkastningsvariasjon (Annualisert månedlig standardavvik siste 5 år)	Gjennomsnittlig løpende rente p.t. (direkteavkastning)	Gjennomsnittlig effektiv rentemargin mot swaprenter p.t.	Durasjon (gj. snittlig/maks)
Norske, omløp	%	% - %	%	%-poeng	%	%	år/år
Kvalitetskrav:							
■ Basel	%	% - %	%	%-poeng	%	%	år/år
■ Standard & Poor-ekvivalent gjennomsnittlig rating*	%	% - %	%	%-poeng	%	%	år/år
■ Andel utenlandske utstedere	%						
Norske, anlegg	%	% - %	%	%-poeng	%	%	år/år
Kvalitetskrav:							
■ Basel	%	% - %	%	%-poeng	%	%	år/år
■ Standard & Poor	%	% - %	%	%-poeng	%	%	år/år
■ Andel utenlandske utstedere	%						
Internasjonale, omløp	%	% - %	%	%-poeng	%	%	år/år
Kvalitetskrav:							
■ Basel	%	% - %	%	%-poeng	%	%	år/år
■ Standard & Poor	%	% - %	%	%-poeng	%	%	år/år
■ Andel valutasikret	%						
Internasjonale, anlegg	%	% - %	%	%-poeng	%	%	år/år
Kvalitetskrav:							
■ Basel	%	% - %	%	%-poeng	%	%	år/år
■ Standard & Poor	%	% - %	%	%-poeng	%	%	år/år
■ Andel valutasikret	%						

*Gjennomsnittlig rating av papirer, evt. livselskapets egen kredittvurdering om offentlig rating ikke foreligger

Tabell 45: SI - Porteføljens aktivaallokering ved siste årsskifte – Utlån, eiendom og andre instrumenter

	Porteføljeandel	Frihetsgrader	Forventet årlig avkastning	Avkastningsvariasjon (Annualisert månedlig standardavvik siste 5 år)
Utlån ■ Gj.snittlig sikringsgrad i utlånsporteføljen (utestående lån som andel av sikkerhetsstilte objekters verdi (LTV*)):.....%	%	% - %	%	%-poeng
Eiendom Porteføljestyingskrav: ■ Andeler Norge/Norden/ Internasjonalt: ■ Beliggenhetskrav: ■ Type (forretningsbygg, bolig): ■ Andre krav til risikobegrensning:	% % % %	% - %	%	%-poeng
Andre instrumenter	%	% - %	%	%-poeng

* Loan to Value, som representerer lånegrad

Tabell 46: SI – Porteføljens forvaltningsstrategi

Redegjør kort for porteføljens forvaltningsstrategi. Herunder beskrives også strategi for fordeling av aksjer/rentebærende instrumenter som om-løps/anleggsmidler.	
Redegjør kort for bruk av frihetsgrader i aktivaallokering i ulike markeds-scenarier.	
Redegjør kort for eventuell endringsadgang for porteføljesammensetting utover de beskrevne frihetsgrader.	

10.3.4 SI SAMFUNNSANSVAR FOR PORTEFØLJE (1 – N)

Vurderingsveiledning – Tabell 47

Oppdragsgivere vil være opptatt av at det utøves et tilfredsstillende samfunnsansvar ved alle underliggende investeringsaktiviteter. Oppdragsgiver må forsikre seg om at de

valg som tilbys for porteføljeforvaltning inneholder fullt ut akseptable strategier for utøving av samfunnsansvar. For å kunne sikre en tilfredsstillende standard innenfor dette området er tilbyder anmodet om å sammenligne sine retningslinjer med de allment akseptable kriterier som følges av Statens pensjonsfond utland.

Tabell 47: SI – Samfunnsansvar

Redegjør kort for strategi for samfunnsansvar for forvaltning av porteføljen.	
Tilbyder bes særskilt om å "benchmark" sin strategi i forhold til etiske retningslinjer for Statens pensjonsfond utland.	
Har tilbyder ulik strategi for samfunnsansvar i ulike investerings-porteføljer? Dersom ja, redegjør kort.	Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/>

10.3.5 SI RAPPORTERING OG RÅDGIVNING

Vurderingsveiledning – Tabell 48 og Tabell 49

Tabell 48

Oppdragsgiver har behov for tilfredsstillende rapportering innenfor kapitalforvaltning. Det er ønskelig at tilbyder kan forplikte seg til å levere regelmessig informasjon om avkastning/risiko som er relatert til de måltall som ble forelagt oppdragsgiver ved valg av forvaltningsporteføljen.

Det kan være nyttig for oppdragsgiver å få regelmessige innspill knyttet til forventet forvaltningsresultat som grunnlag for sin likviditetsstyring. Rapportering bør være tilgjengelig på det medium oppdragsgiver finner mest hensiktsmessig (papir/webbasert etc.).



Tabell 49

Loverket medfører større transparens og økte muligheter for produktvarianter innenfor kapitalforvaltning. Oppdragsgiver vil kunne ha behov for rådgivningsbistand både mht. inngåelse og løpende vurdering av sin kapitalforvaltning. Dersom tilbyder kan bistå med fri tilgjengelig rådgivningskompetanse som en del av sin kundeoppfølging, bør dette tillegges vekt av oppdragsgiver.

Tabell 48: SI – Service

Hyppighet på porteføljerapportering	Måned/Kvartal/ Halvår/Årlig
Rapportinnhold	
<ul style="list-style-type: none"> ■ Porteføljesammensetting i forhold til rammer/strategi ■ Avkastning – bokført og verdijustert – siste periode/hittil i år/siste 5 år ■ Prognostisert avkastning og oppdaterte sannsynligheter for å trekke på oppdragsgivers bufferkapital ■ Varsling av særskilt avvik fra forvaltningsstrategi 	Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/> Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/> Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/> Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/>
Beskriv	
<ul style="list-style-type: none"> ■ Format/innhold i rapportering ■ Hvordan rapportering vil bli gjort tilgjengelig 	
Legg ved (evt. lenke til) eksempel på rapporteringsformat	

Tabell 49: SI – Rådgivningsbistand

<p>Vil tilbyder stille forhåndsbetalt rådgivningskompetanse til disposisjon som oppdragsgiver kan trekke på i forbindelse med valg/ending av porteføljesammensetting?</p> <p>Hvis ja, redegjør kort for tilbyders rådgivningsbistand knyttet til kapitalforvaltning. Herunder</p> <ul style="list-style-type: none">■ om det tilbys øremerkede kompetanseressurser/team■ omfang/hyppighet for rådgivningstjenesten	<p>Ja <input type="checkbox"/> Nei <input type="checkbox"/></p>
---	---

10.3.6 SI TILBYDERS FORVALTNINGS-KOMPETANSE OG FORVALTNINGSKVALITET (FRIHET)

Vurderingsveiledning – Tabell 50

Den historiske avkastning hos tilbyder kan gi en indikasjon på hvordan tilbyder har forvaltet "en standard kollektivportefølje" basert på tilbyders kollektive forvaltning de siste 10 år, selv om den ikke nødvendigvis sier noe om forvaltningen i den enkelte investeringsvalgsporteføljen. Avkastning før 2008 er ikke direkte sammenlignbar med avkastningsmålingen etter 2009.

En høy gjennomsnittlig avkastning er fordelaktig.

I Tabell 50 benyttes geometrisk gjennomsnitt. Geometrisk gjennomsnitt måler den gjennomsnittlige vekstraten på investeringene og tar hensyn til rentes-rente-effekten, i motsetning til et aritmetisk gjennomsnitt.

Oppdragsgiver må også vurdere risikonivået (representert gjennom standardavviket).

Avkastningen i investeringsporteføljen vil kunne avvike vesentlig fra avkastningen i snitt for selskapet og etter 2009 i kollektivporteføljen. I et produkt der renten kun garanteres etter maksimalt 5 år, vil forvaltningen være annerledes enn i et produkt med rentegaranti som skal oppfylles hvert år. Oppdragsgiver bør likevel tillegge den historiske avkastning/risikovekt som en indikasjon på tilbyders forvaltningskompetanse.



Tabell 50: SI – Tilbyders historiske avkastning/risiko

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Avkastning (siste 10 år) Gj.snitt geometrisk	Risiko (standardavvik siste 10 år)*
Gjennomsnittsrente/ Kapitalavkastning (etter 2008 kollektivporteføljen)												
Verdijustert avkastning (etter 2008 kollektivporteføljen)												

* Årlig avkastningsvariasjon med 66 prosent sannsynlighet (f.eks. standardavvik). Angis i prosentpoeng. Et statistisk mål for hvor mye avkastningen har variert fra år til år. Mål på avvik fra gjennomsnittet. Basert på forutsetninger knyttet til porteføljenes statistiske fordeling. Et høyt tall indikerer høy risiko.

Vurderingsveiledning – Tabell 51

Tilbyder skal i Tabell 51 oppgi informasjon som belyser egenkapital- og buffersituasjon.

Bakgrunnen for spørsmålene er å si noe om godheten av selve tilbudet, ikke godheten av tilbyder. Det spørres altså *ikke* om tilbyders evne til å oppfylle avtalen – relatert til grunnleggende minstekrav, stresstester etc. Svarene på spørsmålene danner grunnlag for å belyse følgende forhold: forvalters ”frihets-

grad” i sin aktivaallokering med grunnlag i gjeldende buffersituasjon.

Tilbyder må ha tilstrekkelig egenkapital og buffere til å kunne levere i henhold til de forpliktelser selskapet påtar seg i pensjonsavtalen. Myndighetene har fastlagt måltall for kapitaldekning og solvens. Tilbyder bør oppfylle de offentlige krav med god margin og ha strategier som sikrer oppfyllelse av disse krav i fremtiden.

Livsforsikringselskaper (herunder tilbydere av kommunal tjenstepensjon) er som tidligere nevnt under tilsyn av Finanstilsynet som jevnlig vurderer selskapenes interne kontroll og risikostyring. Dersom tilbyder har hatt tilsynsbemerkninger fra Kredittilsynet eller andre bør oppdragsgiver få informasjon om dette, som et grunnlag for å vurdere tilbyders interne kontroll og leveranseevne.

Finanstilsynet har i tillegg til formelle kapitaldekningskrav også utarbeidet modeller for såkalt stresstesting av livselskapene. Tilbyder må gjennomføre "worst case-testing" av



sine forvaltningsporteføljer. Resultatene av stresstesting vurderes i sammenheng med den tilgjengelige bufferkapital. Kapitalen må være tilstrekkelig til å kunne dekke slike "stressituasjoner".

Tabell 51: SI – Forvaltningskvalitet (frihet) – tall pr. 31.12. hvert år

	2009	2010	2011
Beregnet ved siste årsskifte etter gjeldende forskrifter:	%	%	%
■ Kapitaldekning			
■ Solvensmargindekning			
■ Bufferkapital i % av stresstestbeløp basert på <i>bokført verdi</i>			
■ Bufferkapital i % av stresstestbeløp basert på <i>virkelig verdi</i> (Rating Standard & Poor's – S&P)			
Tilbyders på forhånd fastsatte måltall for :	%	%	%
■ Kapitaldekning			
■ Solvensmargindekning			
■ Bufferkapital i % av stresstestbeløp basert på <i>bokført verdi</i>			
■ Bufferkapital i % av stresstestbeløp basert på <i>virkelig verdi</i> (Rating Standard & Poor's – S&P)			
Beskriv kort tilbyders egenkapitalstrategi	%	%	%
Har offentlige myndigheter hatt vesentlige bemerkninger knyttet til oppfyllelse av lov og forskrifter i de siste 3 år? Herunder medtas også eventuelle vesentlig offentlige pålegg fra Finanstilsynet ved gjennomførte tilsynsbesøk.	%	%	%

10.3.7 SI TILBYDERS SELSKAPSFORM OG EGENKAPITALBETJENING (KUN FOR GJENSIDIGE SELSKAP)

Vurderingsveiledning – Tabell 52

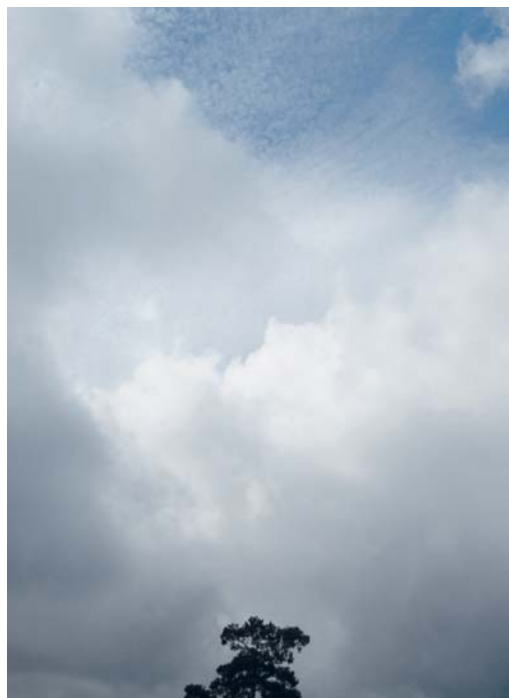
Det er et klart skille mellom tilbyders og oppdragsgivers resultater og risiko. Overskuddet tildeles oppdragsgiver, og tilbyders fortjenesteelement bakes inn i en årlige bindende fakturering (pristariffer) for administrasjon, personrisiko og kapitalforvaltningsrisiko.

Eierne i livselskapene bærer risikoen for at oppnådd avkastning på oppdragsgivers midler minst tilsvarer pensjonskontraktenes rentegaranti (grunnlagsrente). Positivt resultat i kapitalforvaltningen kan avsettes som tilleggsavsetning tilordnet den enkelte kunde, så lenge avsetningen ikke overstiger 12 prosent av premiereserven. Negativt resultat i kapitalforvaltningen kan belastes avsatt tilleggsavsetning.

Livselskapenes (aksjeselskap og gjensidige selskap) forvaltningskapital skal som tidligere nevnt deles inn i selskapsportefølje (forsikringsgivers midler), kollektivportefølje(r) og særskilte investeringsvalgporteføljer (kundemidler). Selskapsporteføljen består av eiendeler som motsvarer tilbyders ansvarlige kapital. Denne porteføljen skal sikre tilbyder en tilfredsstillende avkastning på egenkapitalen. I tillegg kommer til eventuell fortjeneste ved de ulike pristariffer. Samlet utgjør disse elementer eiernes totalavkastning. Tilbyder bestemmer selv hvordan midlene i selskapsporteføljen skal forvaltes.

Forhold knyttet til overskuddsdeling mellom oppdragsgiver og tilbyder er således ikke relevant å vurdere.

Dersom tilbyder er et gjensidig selskap vil oppdragsgiver i tillegg til å være forsikrings-taker også ha rollen som eier. I Tabell 52 fremkommer tildelingskriterier som skal klargjøre for oppdragsgiver hvilke risiko/forpliktelser oppdragsgiver påtar seg som eier og hvilken avkastning man kan forvente å få. Oppdragsgiver må, på selvstendig grunnlag, vurdere om dette er et tilfredsstillende avkastnings-/risikoforhold.



Tabell 52: SI – Tilbyders selskapsform og egenkapitalbetjening

Beskriv nye prinsipper for overskudds/risikodeling mellom kunde og eier.	
Redegjør kort for tilbyders målsettinger for avkastning og risiko i selskapsporteføljen. Herunder:	
■ Tidsperspektiv i porteføljeberegninger	år
■ Forventet årlig avkastning	%
■ Forventet standardavvik	%-poeng
Beskriv kort strategi for aktivaallokering og forvaltningsstrategi i selskapsporteføljen	
Redegjør kort for selskapets mål for avkastning for innskutt egenkapital	
Redegjør kort for rapportering til eier mht avkastning for selskapsporteføljen og totalavkastning for eier.	
Redegjør kort for:	
■ Tilbyders planer for innkalling av egenkapital	
■ Tilbyders muligheter for innkreving av tilleggspremie	

10.4 ANNET

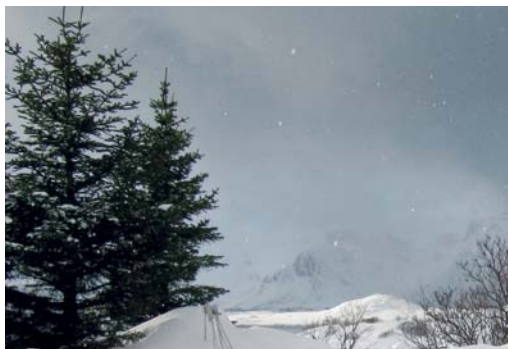
10.4.1 HMS OG LÅN TIL ANSATTE

Det presiseres at det er sterke begrensninger i hvilke kriterier som kan velges under punktet "Annet". De oppdragsgivere som ønsker å kjøpe HMS- eller andre tjenester i tillegg til de ordinære pensjonstjenestene, bør spesifisere dette sammen med beskrivelsen av kontraktens gjenstand. Dersom dette gjøres, må det settes inn tildelingskriterier som gjør det mulig å evaluere også disse andre kjøpene.

KOFA-sakene 2009/10 og 2009/19 behandlet begge spørsmålet om lovligheten av tildelingskriterier. Poenget i disse sakene er at alle tildelingskriterier må ha en sammenheng med kontraktens gjenstand, slik denne er definert i konkurransedokumentene. Videre må tildelingskriteriet være definert på en måte som gjør dem egnet til å velge ut det beste tilbudet.

KOFA utelukker i sakene ikke at HMS kan benyttes som kriterium, men kom i begge sakene til at kriteriet ikke var lovlig. Dette fordi det i konkurransegrunnlaget ikke var spesifisert hvilke konkrete HMS-tjenester oppdragsgiver etterspurte. Det manglet et bindeledd mellom kontraktens gjenstand (tjenestepensjonsordning) og tildelingskriteriet. Det var heller ikke spesifisert hvilke egenskaper ved HMS-tjenestene som skulle tillegges vekt.

KOFA-sak 2009/44 gjaldt kravet til klarhet i tildelingskriteriene. Nærmere bestemt gjaldt saken om tildelingskriteriet "Tilleggsytelser, [...] og lignende" var lovlig.



KOFA kom til at kriteriet, på tross av at oppdragsgiver hadde forsøkt å redegjøre for hva som lå i dette i konkurransegrunnlaget, ikke var tilstrekkelig klart formulert. Det ble særlig vist til at det i konkurransegrunnlaget fremkom at man i "Annet" la eventuelle andre tjenester/tilbud til kommunen og dens ansatte som ikke fremkommer av oppdragsgivers spørsmålsstilling i konkurransegrunnlaget. Tildelingskriteriet var dermed i strid med klarhetskravet og kravet til forutberegnelighet i LOA § 5.

Se også omtale av KOFAs avgjørelser i kapittel 5.5.2 og 5.12.2.

10.4.2 PENSJONSKONTORETS STYRE

For øvrig vises til Pensjonskontorets styrevedtak av 02.03.2009 (sak 12/09):

"Pensjonsleverandørenes HMS-tjenester og -tilskudd skal være tilgjengelig for alle kunder i fellesskapet innen KS' tariffområde på like vilkår, og ikke kun gjelde de kommuner/fylkeskommuner/bedrifter og virksomheter som er på anbud. Spesifikk tilgang til pensjonsleverandørenes HMS-tjenester og/eller tilskudd skal ikke gis enkeltkommuner i en anbudssituasjon".



11. PENSJONS- KASSELØSNING¹³ – MOMENTER TIL TILDELINGS- KRITERIER

¹³ Pensjonskassene omtales nærmere i kapittel 7.2



MOMENTER TIL TILDELINGS- KRITERIER

■ Administrasjon

- Ajourhold av medlemsregistre
- Beregning og utbetaling av pensjoner
- Regnskapsføring og regnskapsrapportering
- Gjensikring
- Ansvarshavende aktuar

■ Kapitalforvaltning



Pensjonsforpliktelsene en kommune har overfor nåværende og fremtidige pensjonister er fastsatt direkte i Hovedtariffavtalen innen KS' sektor (HTA). Lov om folketrygd, lov om samordning av pensjons- og trygdeytelser, lov om Statens Pensjonskasse og overføringsavtalen mellom tjenestepensjonsordninger i offentlig sektor får direkte eller indirekte virkning for kommunens pensjonsforpliktelser.

Pensjonsplanen i kommunal sektor er ytelsesbasert. I dette ligger at pensjonsytelsene regnes ut på bakgrunn av lønn og avlagt tjenestetid på pensjoneringstidspunktet.

Ytelsesbasert pensjon er en økonomisk forpliktelse som innebærer at kommunen har forpliktet seg til fremtidig utbetaling av et beløp som:

- Står i forhold til fremtidig lønnsnivå mv.
- Kan forfalle svært langt frem i tid (30–50 år er ikke uvanlig)
- Det er knyttet usikkerhet til om kommer til utbetaling, og eventuelt varighet.

En kommune kan alternativt velge å finansiere og sikre sine fremtidige pensjonsforpliktelser gjennom opprettelse av pensjonskasse.

I det følgende gis en beskrivelse av ulike forhold knyttet til pensjonskasseløsning. Beskrivelsen er ikke ment å være uttømmende, men å gi et generelt innblikk i de ulike elementer i en pensjonskasse. Kommunen bør gjøre egne utredninger dersom det er aktuelt å etablere egen pensjonskasse.



Generelle forhold

En pensjonskasse er en selvstendig juridisk enhet hvis eneste formål er å forvalte pensjonsordningen for én enkelt kommune med tilknyttede kommunale virksomheter (eventuelt for flere kommuner, såkalt interkommunal pensjonskasse).

Pensjonskassens økonomi er lukket, og pensjonskostnadene står i direkte forhold til de samlede pensjonsforpliktelser for pensjonskassen. Beregning og fordeling av premiekostnad i en interkommunal pensjonskasse skal følge de samme prinsipper som i et premieutjevningsselskap for en tjenestepensjonsordning i et livsforsikringsselskap.


Bestemmelsene i forsikringsvirksomhetsloven med utfyllende forskrifter er for det vesentlige de samme for en pensjonskasse som for et livsforsikringsselskap. En pensjonskasse har et selvstendig ansvar for å ivareta og etterleve dette regelverket. Ved avtale om kollektiv

pensjonsforsikring i et livsforsikringsselskap, er det forsikringsselskapets ansvar å sørge for at regelverket etterlevs.

Opprettelse og drift

En kommunal pensjonskasse etableres ved beslutning i kommunestyret, og skal ha vedtekter som tilfredsstillende de minstekrav som stilles i forsikringsvirksomhetsloven § 7-4 (se kapittel 7.2.5). Styret og daglig ledelse av pensjonskassen er nærmere beskrevet i kapittel 7.2.6.

Utgangspunktet er at en pensjonskasse tar seg av alle administrative oppgaver som pensjonsberegning, regnskapsføring og kapitalforvaltning. Dette avhenger imidlertid av ressurser og kompetanse innad i pensjonskassen, og på hvilken måte de selv vil engasjere seg i administrasjon og forvaltning. For større kommuner med pensjonskasser er det vanlig selv å stå for store deler av administrasjonen.



De administrative oppgavene kan imidlertid settes ut. Dette kan gjøres ved at tjenestene kjøpes inn enkeltvis fra ulike leverandører, eller én og samme leverandør er ansvarlig for alle tjenester.

En løsning der én leverandør står for totalleveranse av alle tjenester kalles gjerne "nøkkelferdig pensjonskasse". Det vises i denne forbindelse til kapittel 7.2.9.

Kapitalkrav

Forsikringsvirksomhetsloven stiller som minimumskrav at en pensjonskasse har en grunnkapital tilsvarende 10 ganger folketrygdens grunnbeløp (G). I tillegg skal pensjonskassen til enhver tid tilfredsstillere kravene til ansvarlig kapital og til solvensmarginkapital gitt i lov om forsikringsvirksomhet med forskrifter.

Kravet til ansvarlig kapital er at denne skal være 8 % av risikovektet balanse. Risikovektet balanse finnes ved at eiendelene (balansen) vektet ut fra deres antatte risiko. For eksempel veies norske statsobligasjoner med 0 % og gir ikke noe kapitalkrav. Visse aksjer veier 100 % og gir da kapitalkrav som 8 % av kapitalen. Kravene til risikovekting er gitt i Forskrift om minstekrav til kapitaldekning i forsikringsselskaper, pensjonskasser, innskuddspensjonsforetak og holdingsselskap i forsikringskonsern.

Ansvarlig kapital kan bestå av innskutt egenkapital, oppsamlet egenkapital og ansvarlig lån, men likevel slik at eventuelt ansvarlig lån som overstiger 100 % av egenkapitalen ikke regnes med.



Kravet til solvensmargin beregnes med utgangspunkt i størrelsen og sammensetningen av pensjonskassens risiko knyttet til innfrielse av pensjons- og forsikringsforpliktelsene. Kravene er gitt i forskrift om beregning av solvensmarginkrav og solvensmarginkapital for norske livsforsikrings-selskaper.

Kapitalen som skal tilfredsstillere solvensmarginkravet er summen av selskapets ansvarlige kapital og annen solvensmarginkapital. Som annen solvensmarginkapital regnes halvparten av risikoutjevningfondet og halvparten av kassens tilleggsavsetninger.

Kapitaldekning og solvensmarginkapitaldekning ut over minstekravene viser noe om hvor solide selskapene er.

Tildelingskriterier – momenter

En naturlig inndeling av tjenester som en pensjonskasse må gå til anskaffelse av, og som det må fastsettes tildelingskriterier for, er vist nedenfor. Tildelingskriteriene må tilpasses den enkelte pensjonskasses planlagte operasjonelle innretning og for herværende veiledning har det ikke vært ambisjonen å beskrive slike kriterier i mer detalj.

Det understrekes at nedenstående opplisting av tildelingskriterier ikke er uttømmende.

- Administrasjon
 - Ajourhold av medlemsregistre
 - Beregning og utbetaling av pensjoner
 - Regnskapsføring og regnskapsrapportering
 - Gjenforsikring
 - Ansvarshavende aktuar
- Kapitalforvaltning

11.1 ADMINISTRASJON

Oppgaver som inngår i pensjonskassens løpende drift er:

- Ajourhold av medlemsregistre (aktive medlemmer og pensjonister)
- Beregning og utbetaling av pensjoner (herunder skattetrekk)
- Regnskapsføring og regnskapsrapportering
- Gjenforsikring
- Kapitalforvaltning

11.1.1 AJOURHOLD AV MEDLEMSREGISTRE

Ajourhold av medlems- og pensjonistregistre baseres på ajourføring fra kommunens lønns- og personalregistre, i hovedsak etter de samme rutiner og prosedyrer som følges av kommuner som har pensjonsordning i livsforsikringsselskap.



11.1.2 BEREGNING OG UTBETALING AV PENSJONER

Beregning av pensjoner er nært knyttet opp mot medlems- og pensjonistregistreringen, som oftest ved beregningsfunksjonalitet som er innebygget i IT-løsning for slik registrering. Pensjonsutbetalingen kan ivaretas av den som står for medlemsregistreringen, eller av en annen leverandør, evt. kommunens eget lønnsutbetalingssystem.

For å bistå med planlegging, styring og kontroll av pensjonskassens økonomi og finansielle stilling skal pensjonskassen knytte til seg aktuar, som er ansvarlig for alle forsikrings-tekniske beregninger og revisor. Aktuar-tjenesten kan kjøpes av et aktuar-konsulent-selskap eller et livsforsikrings-selskap.

11.1.3 REGNSKAPSFØRING OG REGNSKAPSRAPPORTERING

Pensjonskassenes regnskapsføring og regnskapsrapportering er regulert i forskrift av 16. desember 1998 (Forskrift om årsregnskap, forsikringsselskap), samt i tilhørende krav fra Finanstilsynet til rapportering. Forskriften gir en detaljert og omfattende spesifikasjon for oppstilling av resultat, balanse, endringer i egenkapital, kontantstrømmer og noter i årsregnskapet. Utdrag av årsregnskapet med supplerende opplysninger skal rapporteres til Finanstilsynet og Statistisk Sentralbyrå på standardisert format (PORT) innen tre måneder etter regnskapsårets avslutning.

Pensjonskassene skal også avlegge delårsregnskap på kvartalsbasis, uten at dette skal rapporteres til offentlige myndigheter.

Pensjonskasser med forvaltningskapital som overstiger 1 milliard kroner skal rapportere nærmere bestemte nøkkeltall på halvårsbasis.

11.1.4 GJENFORSIKRING

Etter forsikringsvirksomhetsloven § 7-10 (1), jfr. § 6-8 er det obligatorisk for alle pensjonskasser å inngå avtale om reassurans. Minstestandard for reassuransens utforming og omfang er ikke presisert nærmere i bestemmelsene.

I praksis vil det være tale om at man som et minimum etablerer en katastrofedekning, som beskytter pensjonskassen mot økonomisk tap som den kan bli påført hvis et stort antall medlemmer dør eller blir uføre som følge av én og samme hendelse.

11.1.5 ANSVARSHAVENDE AKTUAR

Pensjonskassen skal ha ansvarshavende aktuar til bistand med planlegging, styring og kontroll av pensjonskassens økonomi og finansielle stilling.

Aktuaren er ansvarlig for alle forsikrings-tekniske beregninger. Aktuærtjenesten kan kjøpes av et aktuar-konsulent-selskap eller et livsforsikrings-selskap.

11.2 KAPITALFORVALTNING

Kapitalforvaltningen er løsrevet fra de forannevnte oppgavene. Pensjonskassen kan sette bort hele eller deler av forvaltningen gjennom avtale(r) med bank, livsforsikrings-selskap eller virksomhet med tillatelse til å drive aktiv forvaltning. Avtaler der eksternt

kapitalforvalter gis et handlingsrom innenfor fastsatte hovedretningslinjer, avkastnings- og risikomål (benchmark), rapportering, honorar osv. kalles *”aktiv kapitalforvaltning”*. Et annet alternativ vil være å investere i ulike fond. Pensjonskassen kan også selv stå for deler av kapitalforvaltningen.

Selv om det ikke er obligatorisk, kan det være aktuelt for pensjonskassen å knytte til seg en rådgiver for kapitalforvaltningen. Slik rådgiver kan bistå ved utforming av strategi for kapitalforvaltningen og ved utforming av forvalternes rapporteringsrutiner.

En pensjonskasse skal sørge for forsvarlig kapitalforvaltning og hensiktsmessig plassering av eiendeler til dekning av de forsikringsmessige forpliktelser *”sett i forhold til arten av forsikringsforpliktelsene og hensynet til sikkerhet, risikospredning, likviditet og avkastning”* jfr. forsikringsvirksomhetsloven § 6-6 (1).¹⁴

Pensjonskassen skal for alle oppståtte risikoer ved kapitalforvaltningen ha:

- Helhetlig styring (kapitalforvaltningsstrategi)
- Oversikt (kapitalforvaltningsrutiner)
- God kontroll (rapportering)

11.2.1 STRATEGI

Pensjonskassen skal ha en dokumentert kapitalforvaltningsstrategi som sørger for at de risikoer pensjonskassen er eksponert

for gjennom kapitalforvaltningen er forsvarlige i forhold til pensjonskassens bufferkapital.

Kapitalforvaltningsstrategien skal omfatte pensjonskassens *overordnede retningslinjer for forvaltningen av midler*, herunder:

- Overordnede forhold knyttet til organisering og ansvarsforhold
- Styre- og ledelsesrapportering
- Uavhengig kontroll

Kapitalforvaltningsstrategien skal sikre at det er klar uavhengighet og arbeidsdeling mellom enheter og personell med utøvende funksjoner, og enheter og personell med ansvar for overvåkning.

11.2.2 RUTINER

Det skal være etablert rutiner for å overvåke at kapitalforvaltningen utøves i henhold til fastsatte krav og pensjonskassens kapitalforvaltningsstrategi.

11.2.3 RAPPORTERING

Den enhet som overvåker kapitalforvaltningen skal jevnlig rapportere skriftlig til styret og ledelsen om risiko, resultater og etterlevelse. Frekvensen og innholdet i rapportene skal tilpasses kompleksiteten og omfanget av virksomheten.

¹⁴ Generelt krav til forsvarlighet i kapitalforvaltningen er nærmere utdypet i egen forskrift om livsforsikringsselskapers og pensjonsforetaks kapitalforvaltning av 20. desember 2007.



11.2.4 ANALYSER OG STRESSTESTING

Pensjonskassen skal jevnlig, og minst ved utgangen av hvert kvartal, analysere hvordan uvanlige markedsforhold, herunder rente- og valutakursendringer, samt utslag av forsikrings- og kredittrisiko, vil påvirke pensjonskassens bufferkapital.

Viser analysene at pensjonskassen kan bli påført tap som innebærer at den ikke lenger vil oppfylle soliditets- og sikkerhetskrav fastsatt i lov eller forskrift, skal pensjonskassen vurdere å iverksette tiltak som reduserer risikoen eller som øker bufferkapitalen. En enhet som er uavhengig av utøvende enhet skal ha ansvaret for analysene, og skal jevnlig rapportere resultatene av sine analyser til styret.

Med hjemmel i kapitalforvaltningsforskriften har Finanstilsynet fastsatt retningslinjer

for slik "worst case-testing" av pensjonskassenes (og livsforsikrings-selskaperenes) forvaltningsporteføljer, som er nærmere presisert i tilhørende rundskriv nr 07/2008, "Riskokoanalyser/stresstester i forsikrings-selskaper og pensjonsforetak".

Et hovedprinsipp i stresstesting er å beregne konsekvensene av et fall i aksje- og eiendomsmarkedene samtidig med en økning i det generelle rentenivået. Stress-testen omfatter også tilsvarende analyser av risiko og tapspotensial knyttet til innfrielse av pensjonsforpliktelsene.

Pensjonskasser med forvaltningskapital på 10 milliarder kroner eller mer (og alle livsforsikringsselskaper) er pliktige å rapportere resultatet av slike stresstester kvartalsvis. Finanstilsynet har signalisert at de vil vurdere om rapporteringsplikten skal gjøres gjeldende for alle pensjonskasser.





FORKORTELSER, ORD OG UTTRYKK

Forkortelser

AD:	Arbeidsdepartementet
AFP:	Avtalefestet pensjonsordning som gir ansatte rett til alderspensjon fra valgfritt tidspunkt etter fylte 62 år og til 67 år. Ordningen er under endring.
FAD:	Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet
FIN:	Finansdepartementet
FNO:	Finansnæringens Fellesorganisasjon
FOA:	Forskrift om offentlige anskaffelser 7. april 2006 nr. 402
G:	Folketrygdens grunnbeløp. Vedtas med virkning fra 1.mai hvert år.
HTA:	Hovedtariffavtalen innen KS-området. Denne kan lastes ned fra www.pensjonskontoret.no eller bestilles fra www.kommuneforlaget.no .
KOFA:	Klagenemnda for offentlige anskaffelser
KS:	Kommunesektorens arbeidsgiverorganisasjon.
LO-K:	Forhandlingssammenslutning på arbeidstakersiden innen KS' tariffområde.
LOA:	Lov om offentlige anskaffelser av 16. juli 1999 nr. 69
SI:	Særskilt Investeringsvalg
TA:	Tilleggsavsetning
TPO:	Tjenestepensjonsordning
YS-K:	Forhandlingssammenslutning på arbeidstakersiden innen KS' tariffområde.

Ord og uttrykk¹⁵

Aktivaklasse:	Ulike investeringsgrupper slik som aksjer, obligasjoner, eiendom m.m.
Anleggsportefølje:	Investeringer som skal holdes til forfall. Investeringene balanseføres i regnskapene til amortisert kost, ikke til virkelig verdi
Avkastningsgaranti:	Minste årlige avkastning som forsikringsselskapet skal tilføre pensjonsordningen. Denne kan være lik grunnlagsrenten og rentegarantinivået, men kan dersom ordningen har investeringsvalg kan forsikringsselskapets avkastningsgaranti være en annen enn grunnlagsrenten.
Bestandsprofil:	Hvordan pensjonsordningens medlemsmasse er sammensatt når det gjelder slike forhold som aldersfordeling, lønnsfordeling, andelen av kvinner/menn, andelen av uføre mv.
Bokført kapitalavkastning:	Prosentvis avkastning for en verdipapirportefølje, eksklusive verdiendringer som følge av urealiserte gevinster og tap, kalles også kapitalavkastningsrenten og det er beskrevet hvordan den skal beregnes i forskrift om beregning av kapitalavkastning for livsforsikringsselskaper. Det er denne avkastningen som ligger til grunn for den årlige tildelingen av avkastning.
DOFFIN-database:	Databasen for Offentlige Innkjøp.
Folketrygdens grunnbeløp	Grunnbeløpet er en beregningsfaktor som har betydning for retten til ytelser og for størrelsen på ytelser i folketrygden. Endringer i grunnbeløpet vedtas med virkning fra 1. mai hvert år. Grunnbeløpet i folketrygden betegnes med G.

¹⁵ Ord og uttrykk slik disse er forstått og anvendt i denne veilederen.

Ord og uttrykk

Forsikringsagentvirksomhet:	Forsikringsformidlingsvirksomhet som består i å tilby forsikringsprodukter for, og på vegne av, ett eller flere forsikringsselskap.
Forsikringsbart:	Risikoforhold ved en pensjonsytelse som kan overdras til forsikringsselskap med endelig virkning, dvs. slik at risikoen overtas av forsikringsselskapet.
Forsikringsmegling:	Forsikringsformidlingsvirksomhet som består i å presentere kunden for forsikringsløsninger fra et eller flere forsikringsselskaper uten at det er inngått uttrykkelig avtale med forsikringsselskapene om dette.
Forsikringsvirksomhetsloven:	Forsikringsvirksomhetsloven regulerer hvordan forsikringsvirksomheten skal drives, hvordan premier og avsetninger skal fastsettes, flytteregler med mer. Premieberegning med mer for kommunale pensjonsordninger er spesielt omtalt i forsikringsvirksomhetslovens kapittel 10.
Grunnlagsrente:	Diskonteringsrenten som benyttes ved beregning av premieinnbetalinger og pensjonsutbetalinger. Denne er garantert (dvs lik rentegarantinivået for den ordningen) og er ofte lik avkastningsgarantien forsikringsselskapet gir. Det kan benyttes flere diskonteringsrenter i samme ordning, avhengig av tidspunktet premien er innbetalt på. I så fall betegner grunnlagsrenten en gjennomsnittlig grunnlagsrente.
Ikke-forsikringsbart:	Risikoforhold ved en pensjonsytelse som ikke kan overdras til forsikringsselskap med endelig virkning, dvs at forsikringsselskapet ikke kan overta risikoen knyttet til ytelsen.
Kapitalbinding:	Den avsetning til premiereserve og eventuelle andre avsetninger som kreves ved innlemmelse av kommunens pensjonsordning i premieutjevningsselskapet hos et livselskap.

Ord og uttrykk

Kapitalforvaltningsrisiko:	Risiko for at livselskapenes forvaltning av investeringsporteføljer gir en lavere avkastning enn grunnlagsrenten eller enn forventet. Kapitalforvaltningen beskrives gjennom en forventet avkastning og risiko. Kapitalforvaltningsrisiko måles ofte som variasjoner i investeringsporteføljens avkastning gjennom flere år, slik at høy avkastningsvariasjon er et uttrykk for høy risiko for å oppnå ønsket avkastning.
Kollektiv pensjonsforsikring:	Avtale mellom arbeidsgiver og livsforsikringselskap om sikring av ansattes pensjonsrettigheter.
Kollektivportefølje:	Investeringsportefølje som ivaretar kapitalforvaltning for hele/deler av livselskapenes kunder og med fastlagte strategier for kapitalforvaltningen. Forsikringsvirksomhetsloven gir livselskapene mulighet til å etablere flere underporteføljer av kollektivporteføljen med ulik risiko-profil. Kundene vil tilordnes/tilbys ulike underporteføljer basert blant annet på kundenes grunnlagsrente og bufferkapital.
Konkurransesgrunnlag:	Anbudsgrunnlag – det dokument som ligger til grunn for konkurransen.
Kontoføring:	Oversikt over pensjonsordningens innbetalinger, utbetalinger og øvrige bevegelser i løpet av et år, sammen med status ved årets slutt.
KS' tariffområde:	Tariffområde, med en egen hovedtariffavtale som omfatter ansatte i kommuner, fylkeskommuner, kommunale og interkommunale selskaper samt andre som har valgt å tilslutte seg avtalen.
Kursreguleringsfond:	Summen av urealiserte gevinster på finansielle omløpsmidler som inngår i kollektivporteføljen.

Ord og uttrykk

Levealdersjustering:	Prinsipp som innebærer at den enkeltes alderspensjon ved uttaksalder skal justeres for endringer i befolkningens levealder.
Overføringsavtalen:	Avtale mellom Statens Pensjonskasse og andre pensjonsordninger innenfor offentlig sektor om overføring og avregning av ansattes pensjonsrettigheter mellom arbeidsgivernes pensjonsordninger.
Pensjonsinnretning:	Fellesbetegnelse på alle leverandører av tjenstepensjon innen KS' tariffområde (livselskap og pensjonskasser), omtales også som pensjonsleverandør.
Pensjonskasse:	En selveiende institusjon opprettet av arbeidsgiver for sikring av ansattes pensjonsrettigheter i stedet for å sikre disse i et forsikringselskap.
Pensjonsleverandør:	Fellesbetegnelse på livselskapene innen KS' tariff område (KLP, DNB og Storebrand) omtales i teksten ofte som "leverandør" eller "tilbyder". Omtales også som pensjonsinnretning.
Pensjonsplan:	Beskrivelse av hvordan ansattes pensjonsrettigheter skal fastsettes.
Premiefond:	Overskudd på pensjonsordningen til føres premiefondet, og disse midlene kan anvendes til dekning av fremtidige premier.
Premiekostnad:	Kostnaden i premieutjevningsselskapet i henhold til Pensjonskontorets referanseplan, ikke kostnaden som skal regnskapsføres.
Premiereserve:	Forsikringsteknisk kontantverdi av de pensjonsforpliktelser som pensjonsordningen har pådratt seg overfor sine medlemmer.

Ord og uttrykk

Premieutjevningsskaps:	En samling av pensjonsordninger for flere arbeidsgivere, der premien beregnes som et gjennomsnitt for alle ordninger.
Referanseplan:	Standardisert og tilnærmet beregningsmetode for pensjonsytelsene i en offentlig pensjonsordning. Benyttes for å oppnå best mulig sammenlignbarhet mellom leverandørene ved anbudskonkurranse.
Rentegarantinivå:	Er gjerne det samme som nivået på grunnlagsrenten og ofte også nivået på avkastningsgarantien.
Samfunnsansvar:	Beskriver hvordan livsselskapene utøver sine investeringsaktiviteter for å ta hensyn til samfunnsmessige forhold utover de rent snevre finansielle hensyn. Omtales også som selskapets etiske retningslinjer og medfører at selskapet tar hensyn til forhold som miljøvern, menneskerettigheter våpenproduksjon etc. ved gjennomføring av investeringsaktivitetene.
Selskapsportefølje:	Består av eiendeler (investeringer) som skal motsvare forsikringsgivers (livsselskapets) ansvarlige kapital.
Soliditet:	Sikkerheten for forpliktelsene hos pensjonsinnretningen ved ansvarlig kapital, buffere mm. Offentlige myndigheter har fastlagt soliditetskrav for livsselskapene, gjennom krav til ansvarlige kapital og solvenskrav.
Solvenskrav:	Kapitalkrav for pensjonsinnretninger angitt etter eget regelverk for forsikring.
Særskilt investeringsvalg:	Kundene har adgang til å velge sin egen (særskilte) investeringsstrategi ved særskilt investeringsvalg utenom kollektivporteføljen i livsselskapene. Livsselskapene vil under denne ordningen inngå avtaler med hver enkelt kunde hvor det fastsettes retningslinjer for sammensetting (og eventuell endring) av investeringsporteføljen, buffer-

Ord og uttrykk

	avsetninger, avkastningsgaranti etc. <i>(Tariffpartene vil vurdere i hvilken utstrekning det skal gis anledning til å benytte dette valg for pensjonskontrakter innen KS' tariff-område).</i>
TED-database:	Den europeiske offisielle databasen for kunngjøringer.
Terskelverdier:	Grenseverdier for kontraktens størrelse som er avgjørende for om anskaffelsesforskriften del II eller III skal benyttes.
Tildelingskriterier:	De kriterier som ligger til grunn for valg av tilbud.
Tilleggsavsetninger:	Avsetninger pensjonsinnretningen kan foreta utover minstekravet til premiereserve for sikring av pensjonsinnretningens forpliktelser som kan benyttes når avkastningen blir dårligere enn rentegarantien (ned til 0 prosent).
Verdijustert kapitalavkastning:	Prosentvis avkastning for en verdipapirportefølje, inklusive verdiendringer som følge av urealiserte gevinster og tap, dvs. kursreguleringsfondet. Beregningsmetoden for verdijustert kapitalavkastning og er definert i forskrift om beregning av kapitalavkastning for livsforsikringselskaper.
Ytelsesbasert pensjonsordning:	Pensjonsordning hvor det er pensjonen som avtales, i motsetning til innskuddsbasert pensjonsordning der det er årets innbetaling som avtales og så bestemmes pensjonen ut fra kapitalen på tidspunkt for uttak.
Åpen anbudskonkurranse:	Anskaffelsesprosedyre som tillater alle interesserte leverandører å gi tilbud, men som ikke tillater forhandling.

DOMSREGISTER

EF-domstolen

Sak C-532/06	Lianakis-dommen	side 43
Sak C-271/08		side 11, 35

KOFA

Sak 2006/159		side 31, 38, 45
Sak 2006/161		side 31, 36, 38, 45
Sak 2008/120		side 44
Sak 2009/10		side 37, 44
Sak 2009/19		side 37, 44, 133
Sak 2009/20		side 31, 37, 45
Sak 2009/44		side 37, 45, 133
Sak 2010/129		side 40

Adresseliste

Akademikerne Kommune	Fridtjof Nansens plass 6	0160 OSLO	www.akademikerne.no
Akershus fylkeskommunale pensjonskasse	Postboks 1201 Sentrum	0107 OSLO	www.afpk.no
Andebu kommunale pensjonskasse	Andebu Sentrum 1	3158 ANDEBU	
Arbeidsdepartementet (AD)	Postboks 8019 Dep	0030 OSLO	www.regjeringen.no
Arendal kommunale pensjonskasse	Postboks 10	4801 ARENDAL	
Bergen kommunale pensjonskasse	Postboks 860 Sentrum	5807 BERGEN	
Bodø kommunale pensjonskasse	Postboks 319	8001 BODØ	
Buskerud fylkeskommunale pensjonskasse	Postboks 1016 Bragernes	3001 DRAMMEN	www.bfkp.no
DNB Livsforsikring ASA	Postboks 7500	5020 BERGEN	www.dnb.no
Drammen kommunale pensjonskasse	Postboks 26 Bragernes	3008 DRAMMEN	www.dkp.no
Elverum kommunale pensjonskasse		2418 ELVERUM	
Fafo	Postboks 2947 Tøyen	0608 OSLO	www.fafo.no

Adresseliste

Finansdepartementet (FIN)	Postboks 8008 Dep	0030 OSLO	www.regjeringen.no
Finansnæringens Fellesorganisasjon (FNO)	Postboks 2473 Solli	0202 OSLO	www.fno.no
Finanstilsynet	Postboks 1187 Sentrum	0107 OSLO	www.finanstilsynet.no
Fjell kommunale pensjonskasse	Fjell rådhus, postboks 184	5342 STRAUME	
Flekkefjord kommunale pensjonskasse	Kirkegaten 50	4400 FLEKKEFJORD	
Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet	Postboks 8004 Dep	0030 OSLO	www.regjeringen.no
Halden kommunale pensjonskasse	Postboks 150	1751 HALDEN	
Haugaland Kraft pensjonskasse	Postboks 455 c/o Storebrand Pensjonstjenester	1327 LYSAKER	
Haugesund kommunale pensjonskasse	Kirkegaten 85	5528 HAUGESUND	
Hålogaland Kraft AS pensjonskasse	Postboks 1818 Vika	0123 Oslo	
KOFA	Postboks 439 Sentrum	5805 BERGEN	www.kofa.no
Kommunal Lands-pensjonskasse	Postboks 1733 Vika	0121 OSLO	www.klp.no

Adresseliste

Konkurransetilsynet	Postboks 439 Sentrum	5805 BERGEN	www.konkurransetilsynet.no
Kristiansand kommunale pensjonskasse	Postboks 417 Lund	Kristiansand S	
KS	Postboks 1378 Vika	0114 OSLO	www.ks.no
LO Kommune	Boks 7003 St. Olavs plass	0130 Oslo	www.lo.no
Lørenskog kommunale pensjonskasse	Postboks 455 c/o Storebrand Pensjonstjenester	1327 LYSAKER	
Molde kommunale pensjonskasse	Rådhusplassen 1	6413 MOLDE	
Moss kommunale pensjonskasse	Postboks 175	1501 MOSS	
Norsk Pensjon AS	Postboks 2571 Solli	0202 OSLO	www.norskpensjon.no
Overføringsavtalen Sikringsordning	Postboks 1466 Vika	0116 OSLO	www.sikringsordningen.no
Pensjonskasseforeningen	Postboks 2417 Solli	0201 OSLO	www.pensjonskasser.no
Sandefjord kommunale pensjonskasse	Postboks 2025	3247 SANDEFJORD	
Sandnes kommunale pensjonskasse	Postboks 284	4303 SANDNES	
Skien kommunale pensjonskasse	Postboks 158 Sentrum	3701 SKIEN	

Adresseliste

Stokke kommunale pensjonskasse	Postboks 124	3161 STOKKE	
Storebrand Livsforsikring AS	Postboks 500	1327 LYSAKER	www.storebrand.no
Trondheim kommunale pensjonskasse	Postboks 2072 Sentrum	7411 TRONDHEIM	
Unio	Stortingsgata 2	0158 OSLO	www.unio.no
Vest-Telemark Kraft Pensjonskasse		3860 HØYDALSMO	
YS-K	Postboks 9232 Grønland	0134 OSLO	www.ys.no

Notater



Notater

Notater



Notater

Notater



Notater

Notater



Notater

Notater

